

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание.

Втора редовна сесия.

6 заседание, събота, 19 декември 1915 г.

(Открито отъ подпрѣседателя д-ръ И. Момчиловъ, въ 6 ч. 30 м. слѣдъ пладне).

Прѣседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Засѣданието се отваря.

Г. секретарьтъ ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители, за да се види кои присъствуватъ и кои отсъствуватъ.

Секретарь д-ръ В. Михалчевъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Захари Ангеловъ, Иванъ Ангеловъ, Никола Атанасовъ, Салимъ Ахмедовъ, Иванъ Багárovъ, Христо Божишки, Александъръ Бопевъ, Стоянъ Божковъ, Григоръ Бояджиевъ, Костадинъ Василевъ, Георги Генковъ, Недѣлко Георгиевъ, Сѣбо Георгиевъ, Атанасъ Германски, Йорданъ Дечевъ, Вешко Дуновъ, Иванъ Желевъ, Йорданъ Йоновъ, Велизаръ Каракашевъ, Миле Каралевъ, Александъръ Механджийски, Василъ Милевъ, Данаилъ Моновъ, Тодоръ Ноевъ, Стефанъ Петковъ, Христо Радойковъ, Александъръ Радоловъ, д-ръ Паскаль Табуриновъ, д-ръ Димитъръ Тодоровъ, Константинъ Турлаковъ, д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ, д-ръ Андрей Ходжовъ и Ненко Храновъ).

Прѣседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Отъ 245 народни прѣдставители отсъствуватъ 33; налице сѣ 212. Значи, има нужното число народни прѣдставители, затова обявявамъ засѣданието за открито.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ разглеждане въпроситѣ поставени на днешенъ редъ, имамъ честъ да съобща на Народното събрание, че плѣвенскиятъ народенъ прѣдставитель г. Данаилъ Моновъ иска отпускъ отъ единъ денъ, за 21 декември. Прѣседателството му е разрѣшило.

Има заявление отъ търновския народенъ прѣдставитель г. Захари Ангеловъ, съ което иска да му се разрѣши отпускъ за 19 и 20 декември. Прѣседателството му е разрѣшило.

Сѣщо така има заявление отъ русенския народенъ прѣдставитель г. Александъръ Радоловъ, съ което иска да му се смѣтне днешниятъ денъ прѣкаранъ въ отпускъ. Прѣседателството му е разрѣшило.

Постѣпилъ е отъ Министерството на войната законопроектъ за одобрене на чл. 2 отъ височайше утвърденото положение за формиравето на доброволчески отряди, обявено съ заповѣдъ по дѣйствиющата армия подъ № 4 отъ 25 септември 1912 г. Този законопроектъ ще бѣде разгледанъ на г. г. народнитѣ прѣдставители и поставенъ на днешенъ редъ.

На днешенъ редъ слѣдва продължение разискванията по първото четене на законопроекта за $\frac{1}{12}$ отъ кредититѣ по редовния и извънредния бюджети и на бюджетитѣ на

(фондоветѣ за 1915 г. и времененъ 6-мѣсенъ кредитъ за новопридобититѣ и окупиранни земи за 1916 г.

Има думата г. Марко Турлаковъ.

М. Турлаковъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Отъ вчерашното засѣдание прѣдъ насъ е сложенъ за разискване проектътъ на правителството за гласуване $\frac{1}{12}$ отъ бюджета на 1915 г. за 1916 г. Обичай е, както знаете, при разглеждане на бюджетопроекта на едно правителство, да се подхвърля на критика неговата вътрѣшна политика, особено стопанската и финансовата. Обаче изключителниятъ врѣмена, които страпата ни прѣживѣва, налагатъ на народното прѣдставителство, да бѣде по-въздержано въ дебатитѣ. При все това, за да обоснова мнѣнието на групата, къмъ която припадъжеа, за вота, който тя ще даде по тоя проектъ, отъ една страна, и отъ друга страна, за да не се прѣтължува повечението на нашата група, каквото и да бѣде то, азъ смѣтамъ, че е необходимо, да кажа нѣколко думи — при всичко, че моментътъ, както казахъ, е такъвъ — но върху вътрѣшното управление все може да се каже нѣщо, защото, ако обстоятелствата ни налагатъ да бѣдемъ въздержани, то не слѣдва отъ това, че вътрѣшното управление върви тъй гладко, тъй безупрѣчно, че нѣма какво да се каже върху него.

Г. г. народни прѣдставители! Три въпроса сѣ повдигнаха отъ тази трибуна по отношение вътрѣшната политика на правителството. Първиятъ въпросъ се касае за дѣйствието на учрѣдения отъ Камарата миналата година комитетъ за обществената прѣдвидливостъ; вториятъ въпросъ се отнасяше до установената отъ военнитѣ власти цензура върху печата и върху кореспонденцията, и третиятъ въпросъ се отнасяше до личната свобода на българското гражданство въ изключителнитѣ моменти, които страпата прѣживѣва, а нека се изразя азъ по-открито, до неприкосновеността или личната свобода на народния прѣдставитель. По нѣколко думи искамъ да размѣня съ васъ върху тия въпроси.

Г-да! Че има за какво да се критикуватъ дѣйствието на комитета за обществената прѣдвидливостъ, това ми се струва е безсмыслино. И ония дори, които искатъ напълно да го защитятъ не могатъ да не признаватъ въ себе си, че въ своята дѣйностъ комитетътъ има много нѣщо за критикуване. Трѣбва да бѣдемъ, обаче, справедливи и да признаемъ, че това е една институтция за първи пътъ въведена, една институтция, която е повикана да прояви извѣстна дѣйностъ, дѣйностъ, споредъ моето разбиране, както напоследѣтъ комитетътъ насочи своята дѣйностъ, прилична на онази дѣйностъ, която нѣкои отъ обществе-

нитъ течения въ съвременното общество смѣтатъ, че ще бѣде, може би, дѣйствието на бѣдещия социаленъ строй — отъ едно мѣсто да се прѣдвизждатъ всички нужди на обществото и отъ едно мѣсто да се урекулира и насочва удовлетворението на тия нужди. Ролита, която се даде на комитета за обществената прѣдвизливостъ при създаването на закона, именно да урекулира цѣнитѣ на извѣстни продукти, възъ основа на цѣнитѣ, които тѣ сѣ имали прѣвъ 1914 и по-раннигитѣ години, както знаете, по-късно се измѣни и комитетътъ влѣзе въ ролита на регулаторъ, да удовлетворява пуждитѣ на обществото, да издирва, да узнава цѣти какии продукти има въ държавата и на каждѣ тѣ трѣбва да се прѣхвърлятъ, за да се удовлетвори хората въ всички части на държавата. Както съмъ се изразявалъ и прѣвъ членоветѣ на комитета, това е единъ видъ първия опитъ на бѣдещия социаленъ строй, когато пуждитѣ на цѣлото общество ще трѣбва да се урекулиратъ отъ единъ върховенъ институтъ. И ония мѣжнотии, ония опѣнки и грѣшки, които виждаме въ изпълнението на тази тежка задача, която комитетътъ си присвои, когато разшири своята дѣйностъ, ми напомнятъ колко е далечъ практическитѣ животѣ отъ ония идеални помисления, които човѣкъ може да си помисли и да може да мечтае въ себе си. Но, г. г. народни прѣдставители, азъ не искамъ съ това да невиня грѣшитѣ, които е извършилъ комитетътъ, нито да хвърля упрѣкъ на ония, които виждатъ, искатъ вина само въ комитета за всичко онова, което става. Всѣка една институция, която не е провѣждана въ живота, която не е почерпила поука отъ опита на миналото, е наклонна да върши грѣшки. Отъ друга страна, не трѣбва да забравяме, че ние се намираме, както се изразяватъ другитѣ отъ тѣво, въ единъ буржоазенъ строй и, слѣдователно, недѣлитѣ, грѣховетѣ, навикитѣ и привычкитѣ на този буржоазенъ строй, не могатъ да не окажатъ своето влияние на този комитетъ. Но, освѣтъ това, тази нова институция е дадена въ рѣшитѣ на хора не до тамъ калѣрни. Не искамъ да отреча способноститѣ и труда на нѣкого, защото съмъ виждалъ тамъ да работятъ нѣкои лица много повече отколкото се работи въ всѣко наше държавно учрѣждение, но трѣбва да признаемъ, че много отъ ония, въ рѣшитѣ на които се даде тази работа, не бѣха калѣрни, не бѣха годни да се справятъ съ нейната сложностъ и съ нейната мѣжнотия. Това е една отъ причинитѣ, поради която комитетътъ съзнателно и несполучливо нападнаше отъ грѣшка на грѣшка, докато най-послѣ дойдохме до положението отъ всѣкъждѣ виспѣжи, да викалъ противъ комитета за обществената прѣдвизливостъ. За да се насочи работата на комитета въ правъ пътъ, изисква се да се измѣнятъ всички нужди на обществото и да се разпрѣдѣлятъ и насочватъ правилно всички артикули, които се намиратъ палице. Обаче, доколкото азъ съмъ наблюдавалъ, не всички отъ членоветѣ на комитета сѣ могли да си съставятъ такъвъ ясенъ и опрѣдѣленъ планъ за работата. Другата причина, поради която комитетътъ доведе работата до тамъ е, че освѣтъ комитетътъ за обществената прѣдвизливостъ ние имаме и реквизиционни комисии и, отъ друга страна, ние се намираме въ едно аномално врѣме, когато военнитѣ власти на всѣка стѣпка искатъ да наложатъ своето, вслѣствие на което се явяватъ тия търкания между реквизиционнитѣ комисии и комитета за обществената прѣдвизливостъ.

Ето защо, за да бѣдѣше тая работа по-чиста, да не можеха да се хвърлятъ толкова упрѣци, правъ бѣше онзи възгледъ, който се прокараваше първоначално въ проекта, щото въ състава на комитета за обществената прѣдвизливостъ да влѣзватъ хора отъ всички групи въ Парламента, та по този начинъ отговорността, тѣй да се изразя, да се разпрѣдѣли. Може би участието на хора отъ всички групи щѣше да направи и самата работа по-явна и тогава упрѣцитѣ щѣха да бѣдатъ по-малко. Правителството, обаче, тукъ направи първата грѣшка, задѣтъ поиска да направи този комитетъ чисто извънпарламентно тѣло и по този начинъ упрѣцитѣ се опрѣвиха и спрѣху него. Както знаете, въ такива случаи съмнѣнията у насъ сѣ готѣми и поради туй и за неволни грѣшки днесъ комитетътъ е изложенъ на критики и на ругания, и служи като грѣмоотводъ за всички недостатѣци и погрѣшенія, които ставатъ и въ реквизицията, и въ снабдяването на обществото съ необходимитѣ потребности.

Г. г. народни прѣдставители! Другъ единъ въпросъ, който гърдѣ много въннува гражданството, който търдѣ много интересува не само насъ, тукъ присѣтствующитѣ, но и онѣзи, които сѣ на бойнитѣ полета, онѣзи, за които вчера и завчера, по въпроса за 500 милиония кредитъ,

си наложихме единодушне, е въпросътъ за тѣй наречената цензура на печата и на писмовната кореспонденция. Азъ не искамъ да отричамъ всички онѣзи недостатѣци, които тукъ се приписватъ на бюрото, което цензурира печатнитѣ изданиа и вѣстникитѣ. Всичко онова, което се хвърли като укоръ върху това бюро, обвиненията, които се сипѣха върху него, споредъ мене, сѣ напълно прави, защото когато ние въвеждаме една военна цензура, то тази цензура трѣбваше да слѣди да не се пише нищо само върху военнитѣ дѣйствия, да не се пише нищо за войсковитѣ части и войсковото управление. Е добръ, но ние виждаме, че тази цензура не е само цензура, за да се запази авторитетътъ на войската, за да се запазятъ военнитѣ отъ критикитѣ въ печата, а е цензура политическа. При нея, като тѣ ругаятъ по най-безобразенъ начинъ, като изкарватъ името на Драгана, на Стояна на поругание, сѣщеврѣменно като оня ловѣкъ хайдутинъ ти залупвашъ устата и ти не можешъ да кажешъ: „Не съмъ азъ Драганъ или Стоянъ, а съмъ Иванъ“. Тѣй щото цензурата на печата не е цензура военна, а една своеобразна цензура, която, може би, само у насъ се практикува. И азъ въ този моментъ, когато ще дамъ своето мнѣние върху кредититѣ, не мога да не осжда онова, което въ моитѣ очи е черно, не мога да кажа на черното бѣло и на бѣлото черно. Цензурата на печата, г-да, е цензура политическа и изключително политическа. Азъ не мога да разбера, защо е тая цензура, когато днесъ никой нѣма да излѣзе въ печата да пише за недостатѣцитѣ по водене на войната, да излѣзе да критикува тая или онаа войска часть, или да каже, че това се извършва отъ единъ си войскови началникъ, че то донесе пакостъ на войската или на страната. Но въ сѣщото туй врѣме тая цензура по отношение на политическитѣ групи, по отношение политическитѣ противници на правителството е цензура своеобразна, цензура своеволна, цензура безпосредна, споредъ моето разбиране, каквато никѣждѣ другагѣ нѣма. Г. г. народни прѣдставители, че моитѣ думи относително цензурата сѣ тѣлно отражение на дѣйствителността, азъ мога да го докажа съ много факти, но мисля, че само единъ фактъ ако изтъкна тукъ, той би билъ достатѣченъ за иллюстрация. Ето вече три мѣсеца егава отъ какъ е обявена мобилизация, три мѣсеца става отъ какъ сме въ война, три мѣсеца отъ какъ българскитѣ народъ, българскитѣ печатъ вошно или неволно си наложи мѣрка на устата, си наложи мълчание по военнитѣ въпроси и по други работи, които ставаха тукъ, вътрѣ въ България. Прѣвъ тия три мѣсеца, прѣвъ туй врѣме, когато сѣ ставали извѣстни работи, когато оппозиционнитѣ печатъ, когато онѣзи, които малко или много сѣ били обвинявали, сѣ прѣмѣлчавали работитѣ, не сѣ ги изваждали на показъ прѣвъ обществото, прѣвъ туй врѣме, казвамъ, правителството и неговиятъ печатъ, коментираше имената на хора съ единъ брой въ другъ и ги прѣтоваряше по десѣтъ пѣти. И азъ, г. г. народни прѣдставители, не мога да не изкажа тукъ нашето възмущение, когато тая цензура не дава възможностъ на единъ човѣкъ да каже: „Азъ, Драганъ или Стоянъ, участникъ ли съмъ въ тая работа, позорна ли е или не, ето ви даннитѣ, сѣдете“, когато не ти се дава възможностъ да кажешъ на този, който те обвинява, че въ тая работа е замѣсенъ не само Драганъ или Стоянъ, а и твой приятелъ Гроаданъ, Узунувъ или Стоянъ, а пъкъ отъ друга страна, се позволява на правителствени печатъ да повтаря по десѣтъ пѣти имената на хора, които за петъ пари вина нѣматъ въ тая работа. И ние сега, ако гласуваме този кредитъ, ще го гласуваме съ съзнанието, че той е необходимъ за българската държавна, а нѣма да го гласуваме на Ивана и Стояна, министри отъ Либералната и Демократическата партии или не знамъ отъ кое правителство, или пъкъ отъ страхъ, че днесъ или утрѣ, единъ какъво си щѣло да стане съ Петко или Стояна или съ земледѣлската група. Повтарямъ, ние ще гласуваме тоя кредитъ съ съзнанието, че той е необходимъ за България, обаче, когато ще правимъ това, ние не можемъ да не осждаме онова, което е за осждаване.

Минавамъ по-нататѣкъ, г-да. Вие знаете, че по тѣлкупане на правителството, Народното собрание отъ 15 октомври се смѣта въ сесия, на народнитѣ прѣдставители се плащатъ дневни, обаче, за неприкосновеността на народния прѣдставителъ, българското правителство петъ пари не дава. Г. г. народни прѣдставители! Вчера азъ получихъ едно писмо отъ Ямболъ отъ единъ нашъ другъ, който е въ ареста. Ако тукъ работата е за нѣкакво подкупничество, за нѣкакво познѣйство съ Деклозиера и Финдорица, азъ ще кажа, че съ тѣхъ повече се познаватъ приятелитѣ на г. Петкова, като Узунова и други, приятелитѣ на правителството, които най-често посѣдваха хо-

тель „България“, където сутринното си кафе съ тѣхъ си пиѣха, а отъ земледѣлската група, съ изключението на менъ, нито единъ не се познава. Но въпрѣки това, днесъ единъ нашъ другаръ, г. Ивалъ Желевъ, е арестуванъ въ участъка въ Ямболъ, и когато попитахъ прѣдседателя на Народното събрание да ми каже, защо е задържанъ, той ми каза, че не знае, и слѣдъ като запита телеграфически, отговори ми: „По сжиганъ съображения, по които е задържанъ и Йорданъ Йоновъ“. Когато прѣдседателятъ на българския Парламентъ не знае защо сж задържани Драганъ и Стоянъ, народни прѣдставители, когато една власт, безъ да пита Камарата, когато тя заседава, задържа единъ народенъ прѣдставителъ, питамъ: какъдъ тогава остава свободата на българския гражданинъ и неприкосновеността на народния прѣдставителъ? Въ тази страна или има закони и конституция, които трѣбва да се почитатъ, да се уважаватъ, да се изпълняватъ и по тѣхъ да се прѣследватъ прѣстѣпниѣтъ, които ако и въ очитъ на правителството и на всѣкого отъ насъ сж прѣстѣпниѣтъ, трѣбва да се прѣследватъ или пъкъ трѣбва да признаемъ, че въ този моментъ нѣма никакви закони и никаква конституция не сѣществуватъ въ България. Ама ще кажатъ нѣкои: „Това е работа на сѣдебнитъ власти“. Г-да! Въ този моментъ що сж и кои сж тѣзи сѣдебни власти? Ако днесъ ние останемъ само на сѣдебната властъ да се опрема, азъ ви упѣрявамъ, че на утрѣшния денъ всѣки отъ тази лѣвица ще изпаднатъ въ затворитъ и участитъ. Защо? Защото въ този моментъ, при ненормалнитъ врѣмена, които прѣживяваме прѣвъ врѣме на войната, ние имаме сѣдъ едноинстанционенъ, сѣдъ, въ който единъ или двама отъ членоветъ — както имамъ честта да чуя да се изповѣдатъ — едва сѣга сж се научили да пипатъ резолюции. Когато имате единъ едноинстанционенъ сѣдъ, когато само една инстанция ви сѣди и когато имате единъ военносѣдебенъ законъ, който дава право на прокурорската властъ, която често пѣти бива капризна и която, когато я попитате, защо подведохте Стояна, ще ви отговори: „Ей тъй, за да има кого да оправдая“, когато имате, казвамъ, такава сѣдебна властъ, азъ мисля, че дълъгъ е на правителството, ако то дѣйствително държи за конституционнитъ правдини на гражданитъ и на народното прѣдставителство, да бжде строго внимателно и да не дава поводъ на тази сѣдебна властъ да изразжа правосѣдието въ очитъ на обществото. Г. г. народни прѣдставители! Що е сѣдебната властъ въ сегашния моментъ? Сѣдебната властъ въ военно врѣме се изразява въ единъ воененъ сѣдъ, който, ако прѣстѣпленieto е по-леко осѣжда ви единъжъ за винаги, окончателно, безапелационно, а ако прѣстѣпленieto е тежко, дава ви право по военносѣдебния законъ да се оплачете на военния министъръ. А какво е военниятъ министъръ? Това е единъ отъ членоветъ, дѣлната рѣка, така да се изразя, на политическата властъ въ този моментъ. Дѣ е, прочее, гаранцията, че вие, по едно подозрѣние или дори по едно анонимно доносение, както прѣдизвика военно-сѣдебниятъ законъ, нѣма да се отзовете утрѣ подъ ударитъ на тая своеобразна сѣдебна властъ? Ето защо, азъ намирамъ, че въ туй отношение политиката на правителството заслужава напѣтитъ упрѣци и укори и ние не бива, по каквито и да било съображения да прѣмѣлчимъ тия укори. Да теглимъ подъ отговорностъ Ивана или Стояна затуй, че той е купилъ хранитъ на г. Чакмакова или на Найденъ Комановъ, безъ да има каберъ за кого ги купува, това, г-да, не го разбирамъ. Азъ, напр., съмъ купилъ хранитъ на Стояна или той ги е купилъ отъ мене и ги продалъ на Фиморинца или на Держозверъ: отъ какъдъ на какъдъ ще задържите менъ или нѣкой селянинъ отъ с. Койнаре или Бѣла Слатина затуй, че ги продалъ не на Сотировъ, мелничаръ въ София, ами ги е продалъ на менъ или на другъ? Ако тръгнемъ изъ този пътъ, питамъ, какъдъ ще стигнемъ? Често пѣти отъ тая трибуна се възвѣстява величието на България. Азъ съмъ поклонникъ на туй величие. Вие знаете, че отъ групата, къмъ която принадлежа, винаги азъ, съ своитъ застъпничества и изявления, съмъ билъ единъ отъ най-умѣренитъ. Азъ сѣкѣя името и честта на българската армия и менъ ме боли сърцето за интереситъ на тая България; азъ съмъ националистъ, не съмъ интернационалистъ, както господата отъ крайната лѣвица, но не разбирамъ, защо въ името на този национализъмъ, на туй величие на България, трѣбва да се прѣстѣпватъ законитъ на тая страна. Азъ мисля, че въ този моментъ, каквото и да направимъ за репутето, за честта и за подкупитата на българската армия, ние не бива да потѣпваме законитъ на страната.

Толкова, г-да, по тѣй наречената вътрѣшна политика на правителството. Тия нѣколко думи азъ сѣбтахъ за

необходимо да кажа, за да бждемъ наоткрито, наясно, за да се разберомъ.

Прѣминавамъ по-нататѣкъ въ сжшността на въпроса, който ни занимава, къмъ законопроектъ за $\frac{1}{12}$. Г. г. народни прѣдставители! Г. министърътъ на финанситъ ни е прѣдложилъ да гласуваме $\frac{1}{12}$ отъ бюджета на 1915 г. като бюджетъ за първитъ шестъ мѣсеца отъ 1916 г. При врѣмената, които прѣживяваме, макаръ и да имаме врѣме сесията да се отвори по-рано, макаръ да имаме достатъчно врѣме да разгледаме подробно единъ бюджетъ на стралата за цѣла година, азъ въ туй отношението правя известна отстъпка. Азъ намирамъ, че не може толкова много да се кори правителството по отношение на бюджета, защото, когато гласуваме единъ бюджетъ за стралата, ние винаги имаме прѣдъ видъ нейната цѣлостъ, нейната закрѣпеностъ, нейнитъ окончателни трѣпци. Понее въ този моментъ България се намира на военна нощ, понеже границитъ на стара България, може би, ще бждатъ измѣнени, понеже сутринъ, когато ставаме и вечеръ, когато лѣгаме, на дори и въ този моментъ, на всѣка отстъпка по улнитъ, когато се покрѣщаме, напѣтото внимание е заето единствено съ положението на бойнитъ театри, понеже, съ една рѣчъ, ние прѣживяваме аномални врѣмена, не можемъ сега съ пълно спокоичество да разглеждаме единъ бюджетъ окончателенъ, за цѣла година. Тѣзи именно съображения ме каратъ да оправдая, дѣто намъ се прѣдлага да гласуваме $\frac{1}{12}$. Вие знаете, г. г. народни прѣдставители, че миналата година правителството ни прѣдложи единъ бюджетъ на една кръгла сума отъ 270 милиона лева. Когато се разглеждаше този бюджетопроектъ, отъ туй мѣсто азъ се обявихъ противъ онова, което съдържаше, противъ данъчнитъ реформи, които бѣха прокарани въ него и искахъ да се прокаратъ по-сериозни реформи, които да турятъ на здравя основни нашетъ държавно стопанство. Тогазъ, г. г. народни прѣдставители, отъ министерската маса намъ се казваше слѣдното: „Не е врѣме тѣй бързо да се правятъ реформи“. Г. г. народни прѣдставители! Ако тогазъ не е било врѣме и не можало да се напратятъ такива реформи, естествено е, че още по-малко могатъ да станатъ нѣкакви реформи въ този моментъ, защото, както казахъ, при туй аномално врѣме, когато вниманието ни е насочено другадъ, ние не можемъ да разглеждаме единъ подобенъ бюджетъ съ спокоичество. Но азъ трѣбва да констатирамъ, че и въ туй отношението, когато ние ще гласуваме $\frac{1}{12}$, желателни би били, поне такива закрѣпки, каквито г. министърътъ на финанситъ миналата година се помѣни да прокара въ бюджета, закрѣпки отъ такова естество по отношение на приходитъ да не сѣществувало въ прѣдставения му бюджетопроектъ, защото ако я караме така, както я подкарахме, съ дефицитъ отъ 50—60 милиона лева за 1915 г., както изповѣда самъ г. министърътъ — а тази година, пакъ споредъ него, той цѣлъ да бжде съ още по-голямъ дефицитъ — то не зная докъдъ ще я докараме. Ето защо, азъ не мога да одобря послѣднитъ мисли въ изложението на мотивитъ къмъ законопроектъ за посѣтъ дванадесетини. (Чете). „За да се спре увеличението на бюджетнитъ дефицити, докато настѣли миръ между народитъ и съ възстановятъ съобщенията и търговията, които стоятъ въ тѣсна свръзка съ държавнитъ приходи, нужно е да се въведатъ нови врѣмсни данъци и талесъ, а сжществующитъ да се увеличатъ процентно и споредъ имотната сила на данѣкоплатитъ. Поради краткото врѣме, съ което разполагаме, правителството нѣма да ви прѣдложи сега никакви проекти за увеличение на приходитъ. Слѣдъ като чуе мнѣнието на народното прѣдставителство и въ пълно съгласие съ неговото мнѣние, споредъ месецъ, би било оправдателно, ако това правителство е отъ вчора, или отъ ози денъ, или отъ началото на тази година, или въ първа сесия на това Народно събрание излиза прѣдъ насъ. Но правителството, особено г. министърътъ на финанситъ, който не веднѣжъ е чувалъ народното прѣдставителство, който знае, какво е доминируещото мнѣние отъ лѣво и отъ десно, не трѣбало да се задоволи съ този изразъ. Споредъ мене, г. министърътъ не трѣбало да оставя за по-късно, защото днитъ прѣминаватъ и онова, което можемъ да напѣримъ като спасителенъ козъ, за да закрѣпимъ по-голъ държавния бюджетъ за 1916 г., да не свърши съ такъвъ дефицитъ, това нѣщо се изпуска, врѣ-

мената, когато г. министърът на финансите трябва да събере ноща за този бюджет, пролътват. Ето защо, според мене, това не го оправдава. Азъ намирамъ, че бихме необходими сега г. министърът да иска $\frac{1}{12}$, но той трябва да посочи да видимъ отъ неговата политика, отъ неговите схващания, като какви нови нѣкои тежоби и проценти трябва да се въведатъ, да ги въведемъ още въ началото на годината, защото, ако оставяме отъ днесъ за утре, да се чуемъ, да се срѣщнемъ и да се питаме — ние сме се питали за това — то времето ще пролѣти.

Азъ, ще ви посоча, напр., слѣдното. Въ днешно време вне виждате, че почти въ всички парламенти, чинто страни се намиратъ въ война, въпросътъ за процентитѣ, въпросътъ за новитѣ данѣци таже, които трябва да легнатъ върху данъкоплатците, за да излѣзне тѣхната страна отъ това трудно положение, този въпросъ се обсъжда и новитѣ данѣци се налагатъ своевременно. Напр., у насъ, какво можеше да се обложи? Вчера тукъ се подметна отъ нѣкои отъ прѣдставителитѣ, които говориха прѣди мене, че въ ненормални времена се създаватъ ненормални сѣлки, които докарватъ грамадни печалби; създаватъ се и грамадни богатства. Въ тѣзи ненормални времена, ненормалнитѣ доходи трябва да бъдатъ обложени. Е добръ, когато ние оставимъ да пролѣти времето на войната, и заедно съ него, и тия ненормални грамадни печалби, които се извличатъ отъ извѣстни доставки и други прѣдприятия, тогава кога ще обложимъ? Напр., азъ мога да ви посоча единъ таквъ фактъ. Г. г. народни прѣдставители! Бѣхъ въ диритѣ на една голѣма търговска сѣлка, която се извърши тукъ, въ София, и която се състои въ слѣдното: онова, което е купено въ нормално време, прѣди да се обяви войната у насъ, продаде се на цѣна двойно по-голѣма, отколкото е вложениятъ въ тази стока капиталъ. Е, тази стока замина, ти се пропусна да излѣзе навънъ, защото съюзническитѣ отношения, които съществуваша между насъ и съюзницитѣ ни, го налагаха. Азъ оправдавамъ това: признавамъ, че ще има нѣща, които ние ще трябва да вземемъ отъ нашитѣ съюзници, ще има нѣща, които ние ще трябва да имъ дадемъ. Но когато по този начинъ се създаватъ едни ненормални сѣлки, отъ които се почелятъ грамадни богатства, естествено е, че, ако оставимъ времето да протѣкне, ще намѣримъ тогава, по-сетнѣ, на босия царвулитѣ да вземемъ, за да извършимъ държавния бюджетъ. Онѣзи, които извършиха тази сѣлка, спечелиха отъ нея, доколкото азъ зная, половинъ милионъ лева. Тоя половинъ милионъ ще прѣмине безъ никакво облагане.

Ще ви посоча другъ единъ източникъ. Вне знаете, че въ нашата държава, ако има за нѣкого ненормални времена да създаватъ благоприятствие за доходи, то е именно за едно отъ съсловията най-много. Това е мелничарското съсловие. Истина е, че мелничарската индустрия у насъ е една нова индустрия, една индустрия, която сега се засилва, отъ нѣколко години насамъ. Но когато въ военно време се консумира, може би, единъ и половина — два пкти повече храна, когато, слѣдователно, за мелничарското съсловие, което само почти си опрѣдѣля процентитѣ и такситѣ, които трябва да взема отъ мѣлото, се създава таквъ единъ благоприятенъ моментъ постоянно да работи и да изкарва много повече, ако вне не обложите наврѣме туй съсловие съ една свърхтежа, съ една извънредна такса, за да извършимъ бюджета си по-голъ въ туй ненормално време, а оставите да протѣкне това време, послѣ нѣма какво да вземете отъ него, или трябва да се връпате назадъ, а това е несъмнено съ правната наука; никой законъ не може да има обратна сила. Ето защо, г-да, и въ туй отношение азъ намирамъ, че г. министърътъ на финансите не трябва да ни прѣдложи така бюджета си.

Но, г-да народни прѣдставители, прѣдъ тази картина, която се чертае въ моето въображение, бихме се запитали: е, какво да правимъ, тогава? Да откажемъ да гласуваме бюджета ли, защото правителството не таквъ ли го е прѣдставило? Не, азъ съмъ далочъ отъ тая мисль. Ние, макаръ и да подхвърляме на критика политиката на правителството, въ сѣщото това време, създавайки, че ние се намираме въ единъ изключителенъ моментъ, отъ които връщане назадъ нѣма и не е възможно, ние ще гласуваме $\frac{1}{12}$ отъ бюджета. Ние ще ги гласуваме, но и когато ги гласуваме, ние не трябва да забравяме, да обърнемъ вниманието на правителството върху нецелъността на бюджета, който му даваме. Ние трябва да обърнемъ вниманието на правителството, че, макаръ то да има разрѣшени тия кредити, не трябва да забравя, че то ръководи управлението, ръководи финансите на стра-

ната въ едно ненормално време и че неговата рѣка винаги трябва да стѣга издигнѣ на държавния бюджетъ, винаги трябва да стѣга върхитѣ на този бюджетъ, да не се разнушатъ. Въ ненормалното време, въ което се намира страната, ние даваме на правителството единъ бюджетъ, подобенъ на бюджета отъ 1915 г. Това не значи, че правителството трябва да направи всичкитѣ онѣзи разходи, които му се отпускатъ. То трябва да бѣде пестовно. Макаръ и да има отпуснати кредити, тамъ, дѣто може да се направи икономия, тази икономия, трябва да бѣде направена.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ искамъ да спра вниманието ви върху другъ единъ въпросъ и да посоча съ нѣколко думи, какво може да се направи, какво слѣда да се направи по отношение на тѣй нареченитѣ новоокупирани земи. Г-да! Вчера съ право се забѣгва тукъ отъ нѣкои г-да, които говориха прѣди мене, че по отношение на новитѣ земи ние не можемъ да приложимъ напълно и еднообразно всичкитѣ онѣзи служби, всичката опия държавна перархия, наредбитѣ, които съществуватъ у насъ, още въ прѣвитѣ моменти отъ тѣхното окупиране. Ще призная, че по отношение на два клона отъ държавното управление правителството трябва да бѣде внимателно и да ги прокара; това сж финансовата администрация и обикновената администрация или вътрѣшното управление. Но по отношение на другитѣ министерства, по отношение на Министерството на земледѣлието, по отношение на Министерството на правосѣдието, по отношение на Министерството на индустрията и труда, по отношение на всички други министерства, споредъ мене, правителството не трябва да бѣра. Правителството трябва да побѣра само съ тѣзи двѣ министерства, защото умѣло поставената администрация и войската ще бѣдатъ прѣвитѣ пионери, които ще повдигнатъ авторитета на българската държава и ще възхнатъ доверие у новоприсъбититѣ граждани спрямо България. Финансовата администрация трябва внимателно и строго да се прокара, защото не можемъ да оставимъ само-военната администрация, която прѣминава и често пѣти остава задъ себе си само отдѣлни части, които не правятъ разлика, кое трябва да бѣде държавно и кое частно, кое трябва да се запази като държавно, като придобито за държавата, и кое може да се ограби, а трябва наврѣме да се нареди тамъ финансовата администрация. Споредъ моето схващане, тамъ нашата държава трябва да остави по отношение на данѣнитѣ да се прокаратъ ония данѣчни дѣлове, оная данѣчна система, която е съществувала въ новозакоуванитѣ земи. Защото, ако г. министърътъ на финансите почне да разхвърля нови данѣци въ тѣзи земи, напр., поземелния налогъ, както той прѣдлага въ проекта си, ако почне наново да ги размѣта по околии, послѣ околинитѣ по общини и сетнѣ нареди събирането на тѣзи данѣчни дѣлове по сѣщия начинъ, както у насъ, то значи да протече времето и ние да имаме само толкова постѣпления отъ новитѣ земи, колкото имаме отъ новоприсъбититѣ въ 1913 г. земи. Наистина, това може да се види, отъ една страна, че е само приказки. Истина е това, но много лесно могатъ да се узнаятъ всичкитѣ данѣчни дѣлове на мѣстното население и сега-засега, първата година поне, докато прокараме новото разпрѣдѣление на данѣка, да се запълнимъ съ онова, което е съществувало тамъ, но да вземемъ данѣка, а не да оставимъ така. Защото, ако до-вчера населението отъ новоприсъбититѣ земи въ Моравската долина е плащало данѣци, доколкото зная, много по-тежки отъ нашитѣ, ако ние го оставимъ година-въ-бѣ безъ да плаща, докато нашитѣ финансови власти се намѣждуватъ и му опрѣдѣлятъ данѣчнитѣ дѣлове, тогава за 1916 и 1917 г. нищо нѣма да вземемъ или пъкъ ще вземемъ, но населението ще се почувствува много по-тежко обложено отъ насъ, отколкото е било обложено отъ Сърния. Ето защо по отношение на това, азъ смѣтамъ, че правителството трябва да бѣде по-внимателно и трябва да остави да се събиратъ ония данѣчни дѣлове по прѣжитѣ данѣци, които сж съществували до момента на зановоуването.

Г. г. народни прѣдставители! И така за $\frac{1}{12}$ отъ бюджета ние ще гласуваме, като съзнаваме, че моментътъ е изключителенъ. Но вне знаете, още миналата и по-миналата година отъ тая трибуна ние сме държали за особенъ реформи, които трябва да лѣгнатъ въ нашата финансова администрация. Ние си запазваме правото, когато мине ненормалното, военното време, пакъ да държимъ и да настояваме за прокарането на тѣзи реформи, но съзнавайки, че моментътъ днесъ е изключителенъ, поради изключителното положение, не се въздържаеме да искаме ре-

формитъ въ тоя моментъ, защото въ ненормално време не могат да се прокарават реформи.

По тези съображения, ние ще гласуваме за законопроекта, но ние бихме желали правителството да бъде внимателно въ всички ония данъци и такси, които то смъта да въведе, за да не би тая война, която желаемъ всички да докара обединена и цѣлокупна България, да докара величието на България, да не докара величието въ задлъжняла България. Нека бъдемъ внимателни, нека бъдемъ честовни, да не би данъкоплатците да бъдатъ прѣговорни и сетивъ политическата свобода да се затъмни съ икономическо робство.

Съ туй пожелание къмъ правителството, съ туй пожелание къмъ народното прѣдставителство и по тези съображения, азъ завършвамъ приказката си и моля правителството, моля и народното прѣдставителство да бъде внимателно, да си вземе бѣлъжка отъ онѣзи критики, които се правятъ тукъ, и да излъземъ наистина пастини и наистина съ увеличена България. (Ръкоплѣскане отъ лѣвния центъръ)

Прѣседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Димо Кьорчевъ.

Д. Кьорчевъ: (Отъ трибуната) Ще заявя отъ самото начало на моята рѣчь, че азъ нѣма да поставямъ на критика бюджета, който ни е прѣдставенъ съ законопроекта на одобряние. Нѣма да го разисквамъ затова, защото специално по тая материя азъ не мога тъй нашироко, тъй обстойно, тъй компетентно да говоря. Обаче винаги въ парламентитъ, по поводъ на бюджета, се говори както по дебатитъ, които ставатъ по тѣхъ, така, въобще, и за начина, по който трѣбва да се дебатира. Независимо отъ това, г. г. народни прѣдставители, отъ два дни, по поводъ разглеждането на законопроекта за отпускане 1/2 отъ бюджета за 1916 г., всички оратори, които говориха прѣди мене, се натъкнаха на теми, на въпроси отъ вътрѣшното управление на страната, като се помъжиха съ това да направятъ критика, да посочатъ грѣшки и да дадатъ на правителството онова, което въ извѣстни политически групировки бѣше, било негодувание, било неодобряние. Но азъ мисля, че въ тоя моментъ, ние поставяме дебатитъ твърдѣ ниско. Ние трѣбва да изнесемъ дебатитъ на Камарата сега на една висота, на която стои и България, и народното прѣдставителство, и правителството, а най-вече и бъдещето на цѣлата страна. Отъ тая висота ние трѣбва да гледаме на всички въпроси, и ония, които сѫ дребни, ние, като депутати, можемъ да ги разискваме и въ комитетитъ, можемъ да ги разискваме въ кабинетитъ на министритъ, можемъ да ги разискваме въ срѣщия помежду си, но не отъ трибуната. Азъ зная, че има въпроси, които у нѣкои народни прѣдставители сѫ се отразили съ извѣстна болезненост, и тѣ сѫ длъжни да ги кажатъ. Но азъ се боя, че всички тия въпроси поставятъ на заденъ планъ оня голѣмъ въпросъ, отъ който се интересуваме всички. Ние въ кулоаритъ на Народното събрание говоримъ за голѣмата политика, говоримъ за правителството, за неговитъ прѣдставители, за успѣхитъ на армията; това говоримъ и въ кафенетата, това говоримъ и въ къщи; всички мечтаятъ за бъдещето на България. А въ Камарата, тамъ, дѣто трѣбва да се каже това, дебатитъ се понижиха до спорове, които ставатъ почти въ най-обикновено време. Азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че Камарата въ тоя моментъ трѣбва да даде материалъ на историята и поколѣнията. Камарата, ако бъде погледната въ нейната дѣйностъ отъ единъ бъдещъ историкъ, ще бъде прѣцѣнена твърдѣ лошо, защото въпроситъ които се поставятъ, сѫ дребни. Азъ мисля, че ние трѣбва да се защитимъ прѣдъ бъдещето, ние всички, които сме участници въ една голѣма епопея, които сме участници въ разрѣшението на единъ голѣмъ въпросъ, да бъдемъ, или да не бъдемъ, като страна. На този голѣмъ рискъ, който приема правителството и цѣлиятъ български народъ, на този голѣмъ въпросъ, който е поставенъ на разрѣшение, ведно съ силитъ на цѣла централна Европа, съ който ние сме въ съюзъ, трѣбва да дадемъ днесъ едно разрѣшение въ смислитъ такъвъ, че ние отъ бъдещето трѣбва да очакваме всичко и надеждитъ, които вълагаеме, да се оправдаятъ. Нима мислите вис, че подиръ 30—40 години историкътъ ще се спре да пита, защо е станало тоя или оня фактъ въ миналото — азъ не искамъ да ги посочвамъ — защо е станало това или онова нѣщо въ вътрѣшното управление, защо е станала тая или оная сѣлъжа? Тоя историкъ нѣма да запита това. Днесъ България стои на единъ исторически пътъ, единъ пътъ, отъ който тя или

ще излъзе велика или нѣма да излъзе. Ние не можемъ да заявимъ втората алтернатива, защото сме днесъ борци, заедно съ цѣлия български народъ, и трѣбва да кажемъ, че България ще излъзе велика. И на това величие, което започва въ тоя моментъ, трѣбва да дадемъ бѣлъжитъ, трѣбва да го очертаемъ.

Ние, отъ тези съображения, трѣбва да бъдемъ по-търпеливи, г. г. народни прѣдставители. Азъ прѣди два дни се завърнахъ отъ чужбина и първото нѣщо, което на мене, като българинъ, ми направи най-болезнено впечатление, то е, че въ душата на народнитъ прѣдставители днесъ не се отразява величието на самия моментъ, не се отразява величието на епохата, която прѣживяваме, голѣмитъ грижи, съ които трѣбва да се нагърбимъ. Нека правимъ критики, нека правимъ всичко, но отъ гледището на този голѣмъ въпросъ, тия критики ще бъдатъ винаги разглеждани като критика за едно общо сътрудничество. Защото днесъ, министъръ-прѣдседателъ трѣбва да помни — азъ, като най-младъ, го казвамъ това съ всичкия си куражъ — че той не прѣдставлява една партия, или три партии, или правителството, той прѣдставлява България — така го цѣлятъ въ чужбина — той прѣдставлява всички партии, въ този моментъ той прѣдставлява бъдещето на България. И съ този голѣмъ трудъ нагърбени, не се чудете, че вчера, когато г. Кирковъ искаше да го докосне съ въпроси по вътрѣшното управление, съ което той не се занимава, той напусна залата. На неговото мѣсто всички тукъ отъ водителитъ на нашитъ партии би станалъ да държи една рѣчь, за да налага, за да критикува, или за да се защитава. Той напусна залата. Азъ тая постѣпка смѣтамъ за мъдра. На негово мѣсто, г. Гешовъ би станалъ и би държалъ една рѣчь, би апелиралъ къмъ солидарността на всички, една рѣчь, която ще отговаря на неговата мъдростъ, на неговата политика, ако той прѣдставляше въ този моментъ България; г. Теодоровъ би държалъ друга рѣчь, въ която азъ не мога да прѣдвидя всичко, каквото ще каже; г. Малиновъ — също; г. Савковъ би говорилъ за историята; г. Благоевъ би нарежалъ всички дребнобуржоа, дребнобуржоазни политици. А г. Радославовъ само напусна залата.

И. Симеоновъ: И г. Геннадиевъ би говорилъ.

Д. Кьорчевъ: Да, и г. Геннадиевъ би говорилъ, и азъ съмъ убѣденъ, че би прѣдизвикалъ ръкоплѣскания. По г. Радославовъ направи по-мъдро отъ всички; той, който е човѣкъ съ другъ темпераментъ, напусна залата. Азъ това твърдѣ много цѣня. Г. Кирковъ схвана положението и каза: „Въ всѣки случай, ние трѣбва да кажемъ истината“. И ние трѣбва да кажемъ тая истина. Въ вътрѣшното управление, въ всѣко едно управление, както и въ всѣки единъ организъмъ има нѣща, които могатъ и трѣбва да се критикуватъ; иначе тия България не би напредвали въ вътрѣшното си управление. Но не сѫ тия въпроситъ, които трѣбва да разискваме сега. Ние трѣбва да потърсимъ пѣтипа на вътрѣшното сѣщепление, ние трѣбва да потърсимъ връзки, които да създадатъ трайностъ, единностъ, общностъ, за да бъде прѣдставена България прѣдъ свонитъ съюзници като единна. Бъдете уверени, г. г. народни прѣдставители, че слѣдъ голѣмитъ военни успѣхи, които имаме, отъ насъ искатъ да гледаме едно: България да има довѣрнето на нейнитъ съюзници, ние да спечелимъ това тѣхно довѣрие. А ние правимъ противното. Днесъ България трѣбва да спечели веднѣжъ за винаги довѣрнето на централна Европа — на Германия и на Австро-Унгария — защото въ историята ни вече другъ пътъ не може да се приеме. Днесъ се разрѣшава голѣмиятъ въпросъ за положението на България въ бъдеще — връщане нѣма. И ако се запитаме: правъ ли бѣше тоя пътъ, права ли бѣше политиката, която се избра, прѣдъ видъ географическото и международно положение на България и начина, по който тя трѣбваше да се впусне въ тази борба, за да може съ единъ минималенъ рискъ да спечели максимумъ почва, ще я прѣцѣнимъ като правилна. До започването на войната, на народното прѣдставителство не бѣха извѣстни всѣкъ фактъ, за да можеше то тогава да каже своето мнѣние, но днесъ когато знаемъ всичко, не можемъ да не одобрямъ този пътъ, и ние го одобряваме съ единъ анекдотъ, съ една декларация, че сме готови да дадемъ всички нашъ трудъ, всички жертви, за да можемъ по тоя пътъ да стигнемъ онова, което България трѣбва да постигне. Ние искаме всичко отъ бъдещето, и затуй ще търсимъ всичко онова, което е дребно и което не може да се издигне на оная висота, на която стои днешната по-

политика. Войниците на фронтовете, народът, на който ние сме представители, разбира, че въ този момент става въпрос, което стои по-високо от досегашното разбиране и на политическите партии и на отделни политици въ България. На войниците става ясно, че има една политическа концепция, която те сами не могат да разгадаят. И дисциплината, послушността и сплотеността въ армията, които дадоха въ резултат големите успехи, се дължат на това, че те пръвниха големата сериозност на това положение. Това го пръвниха армията, това го пръвниха народът, и ние, неговите представители, въ тоя момент, трябва да пръвним неговите чувства и тях да представяваме въ Камарата.

Т. Лукановъ: Той не иска неговата конституция да бъде сгазена.

Д. Кьорчевъ: Неговата конституция не е сгазена. Конституцията е единъ компромисъ между Парламента и короната. Вие ме предизвиквате на единъ пунетъ твърди интереси, и азъ искамъ да го използвамъ. Що е конституция? Конституцията, конституционният животъ не е нищо друго, освенъ единъ постояненъ компромисъ между короната и народното представителство. Формитъ, въ които се изразява тоя компромисъ даватъ отпечатъкъ на разнитъ партии, да се казватъ социалистическа, радикална, демократическа, земеделска. Напр., днесъ се съгласихме съ тоя компромисъ, дѣто Камарата се отложи отъ 15 октомврий, като нѣщо наложително. Ние, като приятели, навънъ си говорѣхме — и вие казахте, че нѣмаше пужда да се отвори Камарата на 15 октомврий, защото страната прѣживѣваше единъ критически моментъ. Това е компромисъ. Кажете, тази практика не става ли навсѣкдѣ?

К. Пастуховъ: Не става навсѣкдѣ. Наврѣдъ съ свиквали камаритъ, съ изключение въ Австро-Унгария.

Д. Кьорчевъ: Това става навсѣкдѣ, г. Пастуховъ. Азъ ви говоря за тоя компромисъ, който става навсѣкдѣ и който се казва конституционализъмъ.

К. Пастуховъ: И въ Германия, и въ Англия, и въ Франция, и въ Русия, и въ Турция парламентитъ съ свиквали, съ изключение на Австро-Унгария, която нѣма парламентаризъмъ.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви, г. Кьорчевъ, оставете споровете.

Д. Кьорчевъ: Азъ не искамъ да се выпускамъ въ спорове. Менъ ми е приятно, че ме апострофиратъ въ единъ моментъ, когато давамъ едно правилно тълкуване на това, което се нарича конституция, не като книга, не като единъ текстъ отъ членове, които вие можете да четете и да тълкувате, а като животъ и практика.

К. Пастуховъ: Ние ще бъдемъ упикумъ тълкувачи, ако така тълкуваме конституцията.

Д. Кьорчевъ: Конституционенъ животъ, конституционализъмъ, това значи разумностъ въ компромиса между короната и народното представителство.

Я. Сакъзовъ: Това не е истина.

Д. Кьорчевъ: Вие не знаете, г. Сакъзовъ, това е истина. Това го казватъ и наши другари.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви, г. Кьорчевъ, говорете на прѣдмета, за да не се създаватъ величини прѣнии.

Я. Сакъзовъ: Това е само въ главитъ на вѣнитъ нѣмски професори, г. Кьорчевъ.

Д. Кьорчевъ: Можете ли да ми дадете дефиниция на това, що наричаме конституция?

Я. Сакъзовъ: Конституцията е послѣдствие отъ борбитъ въ срѣдата на единъ народъ, за завземане властѣта отъ самия този народъ; това е конституцията. Напийтъ князь е дошълъ вслѣдствие на тая конституция, той самиятъ е подложилъ на нея; конституцията е по-рано отъ него, тя е примордиална,

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Д. Кьорчевъ: Напата конституция е по-либерална отъ французката, споредъ която прѣседателътъ на републиката може да закрие камарата два пѣти въ една сесия, безъ да дава отчетъ на който и да било. Така е.

Но, г. г. народни прѣдставители, азъ не ида тукъ да защитавамъ грѣшкитъ на едно правителство или неговия престиятъ, защото съмъ убѣденъ, че това правителство не се нуждае отъ защита, то е по-силно отъ всички правителства, които съ водили България досега, защото то има резултати, има данни; то трѣгна, поведе България въ единъ пѣтъ, въ който ние всички трѣбва да вървимъ, въ който ще вървятъ напийтъ дѣца, напийтъ внуци; това ние трѣбва да пръвнимъ съ всичката сериозностъ; връщане нѣма. Партийнитъ борби съ изключени, отъ всички партии се заявя: „ще гласуваме кредититъ на правителството“. И вие ще гласувате не за правителството, а за народа. Но заедно съ този потъ трѣбва да се даде и съгласие за одобрѣние на една политика. И ако вие бѣхте използвали разглеждането на бюджета, за да говорите по политиката на правителството, дебатитъ щѣха да стоятъ на една висота, която щѣше да прави честъ на Парламента. Азъ съмъ убѣденъ, че правителството днесъ има всички интересъ да се вслуша въ посочването на ония грѣшки, които може да има външо управление, както всѣки организъмъ има своитъ недостатѣци, своитъ ревматизми и т. н., и ще има всичката грижа да ги изправи. Защото, слѣдъ катастрофата на балканската война, когато всички говорѣхме за обновление, когато всички трѣхмѣ пѣтишата на това обновление, съгласете се, че то днесъ започна, и започна не така, както искахме ние — отъ долу нагорѣ, но започна по единъ стрѣмителенъ и силенъ пѣтъ, за да добиемъ съ една голѣма бързина онова, отъ което бѣхмѣ похитени. Днесъ е моментътъ на това обновление. Защо нежой отъ васъ не продума нѣщо за това? И правителството цѣни тоя моментъ на обновление; то иска — и ще внесе — не само реформи тамъ, където съ възможни, но и добродѣлитъ на единъ граждански животъ, които трѣбва да отговарятъ на едно управление, съ силата и политиката на което България ще се затвърди като самостоятелна държава. До днесъ — 30 и толкова годишенъ животъ — България бѣше използвала голѣмитъ борби, които ставаха между голѣмитъ европейски групировки, ние живѣхмѣ по милостѣта на тия борби. Така се изрази г. Яшко Сакъзовъ при дебатитъ по анкетата. Ние живѣхмѣ, благодарение на голѣмитъ борби между европейскитъ групировки, защото този троенъ съюзъ, който създаде отпослѣ антантата, се основа на 16 октомврий 1870 г., когато България започна да живѣе. И България започна да живѣе, използвайки това раздѣление на политически държавни групировки въ Европа. Днесъ ние трѣбва да опрѣдѣлимъ пѣтя, по който ще вървимъ веднѣжъ завинаги въ бъдеще. Тоя пѣтъ е избратъ, и ние трѣбва да дадемъ съа силитъ си, ума си, жертвитъ — всичко онова, което се поиска отъ насъ, не само за да бъде тоя пѣтъ спасителенъ, но и неговиятъ край да бъде едно тържество не само на национализма, но и на България, като държава. Днесъ понятието „отечество“ остарѣ, то се замѣсти отъ понятието „държава“ и като държава, ние трѣбва да опрѣдѣлимъ нашето бъдеще. Менъ не ми стига само това, което се казва: „Ние постигнахмѣ нашето национално обединение“. Това е единъ идеалъ на българския народъ, то не стига. Ние ще постигнемъ нашето национално обединение като държава, който ще може да даде сила, смисълъ, и значение на мировата политика на цялия народъ, организиратъ въ държава.

Нѣкой отъ васъ, г. г. народни прѣдставители, се боитъ отъ изхода на политиката, която е прѣдприета.

С. Дойчиновъ: Никой не се бои.

Д. Кьорчевъ: Нѣкой отъ г. г. народнитъ прѣдставители се боитъ. — Това може би дава поводъ на нѣкой да стоятъ още резервирани и да не кажатъ онова, което трѣбва да се каже отъ тяхъ, като досегашни противници на правителството. Вие нѣма да намѣрите други пѣтъ въ бъдещето на България случай, друго врѣме, когато можете да направите декларациитъ, които днесъ трѣбва да направите, защото нѣма да станатъ промѣни. Днесъ или България ще има успехъ, или нѣма да има България. И затуй, дайте си декларациитъ и кажете, че съ всички сили ще поддържате правителството, защото то прѣдставлява България. И азъ повтарямъ, тия декларации трѣбва да се дадатъ, трѣбва да се направятъ, за да може историкътъ,

като погледне на миналото, на тия дни, които сега живеем, да каже: „България се движеше от един ум, от една сплотеност, и затуй постигна тѣзи успѣхи, на които ние, потомците, трѣбва да се радваме“. А днесъ се правятъ тия резерви — това се установява психологически, то се поддържа отъ наблюденията ми, за да не се каже всичко, което трѣбва да се каже отъ представителите на политическите партии. Тѣзи резерви сѫ излишни и това показва — азъ това декларирамъ съ всичките си сили — че още има едно колебание, още има едно съмнѣние. Когато въ послѣдната си рѣчь Бетманъ Холвегъ каза: „Ние нѣма да плачемъ за мира. Ако искатъ да ни поставятъ въ вериги, за да ни измѣчатъ, за да ни поставятъ въ блокада, да не можемъ да се хранимъ и да се помиримъ най-послѣ съ това, че, нѣмайки какво да правимъ, трѣбва да се подчинимъ на единъ миръ, който ще ни диктуватъ други“, каза още на цѣль свѣтъ — и тая фраза, за съжаление, не се е прѣвела въ комуникето на български, и азъ отпирямъ единъ упрекъ къмъ Дирекцията на печата, за дѣто не е дала цѣлния текстъ на това комуникето; то е много важно за България; другата му частъ съдържаеше онова, за което българитѣ трѣбва да се учатъ.

Отъ крайната лѣвица: То е плодъ на сегашната вътрѣшна политика.

Д. Кьорчевъ: Азъ казвамъ открито: нито г. Радославовъ е краенъ за това, нито ония, които го е направилъ, го е направилъ по свои съображения. Въ всѣки случай, азъ съжалявамъ, че не е прѣведено на български. — Бетманъ Холвегъ каза: „Ние днесъ водимъ една политика, за да можемъ въ бъдеще, въ единъ дълъгъ периодъ отъ години, да бъдемъ въ пашия животъ независими отъ „антагтата“. Тя е най-важната фраза въ неговата декларация. Това го нѣмаме нѣ български.

Н. Пастуховъ: Имаше го.

Д. Кьорчевъ: Азъ направихъ справка съ г. Джидрова, но нѣмаме го на български; имаше го на нѣмски — въ него време азъ бѣхъ въ Берлинъ.

А. Цанковъ: Имаше го и на български.

Д. Кьорчевъ: И г. Джидровъ заявява, че нѣма такава фраза.

Д-ръ П. Джидровъ: Такава фраза нѣма.

Д. Кьорчевъ: Тя се яви и се коментира навсякъде. — Не, г. г. народни представители, ако днесъ Берлинъ, центърътъ на тая ерѣвноевропейска политика, е, който насочва пътя, по който ще се движатъ централните държави, съ които ние сме въ съдружие, ние въ едно дълго бъдеще ще искаме да направляваме нашата политика, било чрезъ миръ, било безъ миръ, по такъвъ начинъ, че да живѣемъ независимо отъ държавитѣ на антагтата. Това показва, че нѣма да се върне нито единъ моментъ вече въ бъдеще, когато у насъ ще може по външната политика да има два възгледа. Днесъ се работи, и правителствата на воюващите сдружени държави отъ централни Европа се мѣчатъ да постигнатъ едно съгласие, едно разбирателство, едно взаимно доверие. И ония, които досега сѫ правили друга политика, днесъ трѣбва да видятъ, че настѣпва оня фаталенъ часъ, въ който се поставя на разрѣшение голѣмиятъ въпросъ — България да съществува по пътя, по който ще върватъ нейнитѣ съдружници, или да изчезне заедно съ тѣхъ, защото тѣ се борятъ за животъ и смъртъ. Това не значи, че тая перспектива и тая алтернатива не се отнасятъ и за насъ.

Я. Сакжзовъ: (Възразява нѣщо)

Д. Кьорчевъ: Да, г. Сакжзовъ си мърмори тамъ, че ние разширяваме границитѣ на България за нѣмския империализъмъ. Така възрази Либкнехтъ на Бетманъ Холвегъ, това вчера повторилъ и г. Кирковъ. Добъръ, но какъ вие мислите да живѣе една България, една малка страна, какъ тя може да съществува? Досега тя използва дипломатическата игра, живѣе самостоятелно; въ бъдеще тя ще бѣде една държава, която ще се движи около другитѣ, както омагнититѣ около една планета. Малките държави въ бъдеще не ще могатъ да иматъ самостоятелна политика, защото въ бъдеще на цѣлия земенъ шаръ ще останатъ само 2—3 мѣста, които ще правятъ политика. А тия

мѣста не могатъ да бѣдатъ Бѣлградъ, Букурещъ, София; това ще бѣдатъ 2—3 мѣста, около които ще се образуватъ европейскитѣ групировки, както се и образуваха. Вие мислите, че това сѫ перспективи за едно нещастно бъдеще на България. Не е вѣрно. Щастие за България е, че тя върви неуклонно свързана съ цѣлото си бъдеще, съ всичко, което има, съ централнитѣ сили, борейки се съ тѣхъ, жертвувайки всичко съ тѣхъ, и желаейки да постигне успѣхи, които ще постигнатъ общо всички. Ако днесъ има успѣхъ на Дарданелитѣ, той е нашъ успѣхъ; ако днесъ има успѣхъ на Вогезитѣ, той е нашъ успѣхъ; ако има успѣхъ срѣщу Русия, той е нашъ успѣхъ, а и нашитѣ успѣхъ срѣщу англичанитѣ и французитѣ най-много го съзнава въ Германия, като тѣхенъ успѣхъ. Нима по-рано, въ време на балканската война, България живѣеше като самостоятелна страна? Нима по-рано, въ времето на Стамболова, или когато и да е било въ нѣкой моментъ, по външната си политика тя не е принадлежала къмъ една отъ европейскитѣ групировки? Кой е този моментъ, когато България е спала? Вие искате да кажете, че тя нѣкой път не е съществувала. Тя винаги е била привързана, но днесъ тя се привърза съ оръжие, съ сила, съ бъдещето си и поставя единъ, което има, за да постигне това, което отъ години желаше. Това не е възражение, г-да, азъ не разбирамъ „германски империализъмъ“, че българитѣ на Германия щѣли да дойдатъ тулъ. Нека дойдатъ. Германцитѣ не се борятъ, да завоюватъ единъ народъ, да убиятъ езика му, да убиятъ църквата му, да убиятъ националността му. Вие ще кажете, че ще дадатъ на България едностранчиво развитие. Това не е вѣрно. Ще дадатъ едно развитие, което да отговори на нашитѣ способности, на нашитѣ национални добродѣтели, на нашата сила, на нашето географическо положение. Ние сме една страна, която се простира на сѣверъ до Дунава, на югъ до Бѣло море, на изтокъ до Черно море и съ широки граници къмъ западъ, една страна, която може да храни 25 милиона население. Това се подготвя за бъдещето на България. Вие казвате, че тя не се бори за империалистическитѣ тенденции на Германия. А нѣмаатъ ли империалистически тенденции Англия, Франция, Русия и другитѣ държави? Днесъ и въ бъдеще, азъ повтарямъ това, голѣмата мирова политика ще става на двѣ-три мѣста, и които малки държави правятъ сега политика на неутралитетъ, тѣ правятъ политика на изолитане, както Ромъния, за да станатъ обектъ на бъдещитѣ компромиси при сключването на мира, обектъ, цѣната на който ще се раздава, когато ще настѣпн единъ миръ съ компромисъ, ако нѣма абсолютна побѣда, или ако има абсолютна побѣда — като обектъ на заграбване. Това значи политиката на неутралитетъ. Това ромънитѣ съзнаватъ, и затуй тѣхната камара днесъ е неспокойна и по-бурна, защото по истиннитѣ чувствуватъ тамъ, че тѣ пропуснаха всѣки моментъ, за да опрѣдѣлятъ своето бъдеще, и тѣхното бъдеще се рисува твърде печално; затова Карлъ нарича Таке Йонеску капанѣли. Господъ имъ взе ума. Съ това азъ не искамъ да ги обиждамъ, но тѣ чувствуватъ, че пропуснаха момента. Та, казвамъ, въ тая мирова война малката държава, която прави политика на неутралитетъ, се изолитрава и загива.

Г. г. народни представители! Нѣкои депутати искатъ да използватъ вътрѣшното положение на страната, за да го поставятъ на критика. Съгласете се, че опозицията отъ всѣкъ прѣметъ може да направи кауза за защита на себе си или кауза за критика на правителството. Това е нейнъ дълтъ, но вие декларирахте, че нѣма да правите опозиция. Ние не можемъ да играемъ сега на парламентаренъ животъ. Въ тази зала не може да става въпросъ за доверие и недоверие — туъ, което се казва конституционализъмъ, което г. Сакжзовъ искаше да пледира — защото ние се свикахме, за да манифестираме единството си и за да кажемъ, че слѣдъ успѣхитѣ, които имаме слѣдъ войната, прѣди това и въ самото начало на тая война, ние всички сме единни по въпроситѣ, които застъпватъ съществуването на страната. И ако на такава голѣма висота стон днесъ правителството и съ този тежкъ дълтъ то е поело управлението на страната, съгласете се, че то най-много желае да се справятъ всички ония пѣна, които сѫ грѣпки въ вътрѣшното управление, защото то днесъ, като си прѣдставлява България силна и обединена, като си прѣдставлява бъдещето величие на България, нима нѣма да иска да има добродѣтели, да има единствена администрация, да има едно честно управление? Но, какъ вие искате за два мѣсеци да стане всичко това? Навсякъде може да има грѣпки, но тѣ не трѣбва да се разнижаватъ въ Парламента. Азъ съмъ убѣденъ, че г. Ра-

пославонъ и всички други министри изслушватъ това, което се казва отъ насъ, относително вътрѣшното управление, по съгласието се, че днесъ отъ нашитѣ съюзници не трѣбва да се чуе, че въ тая Камара се критикува България, която се прѣдставлява отъ правителството. Това не трѣбва да става, защото най-големиятъ капиталъ, който може да имаме, по-голямъ отъ всичко, по-голямъ отъ тия кредити, които се гласуватъ, това е доверието, което трѣбва да спечелимъ у централнитѣ сили. И защото съмъ убеденъ, че другъ пътъ нѣма, азъ ви казвамъ: вне трѣбва да забравите и да се оставите отъ всички резерви, които може да правите. Нѣма психологическа и историческа възможностъ за резерви, да дойде нѣкой да каже: „А-а, азъ мислѣхъ иначе, и вижте, което се оправда“. Кой може да прѣдприча нѣщо по-друго за въ бъдеще, освѣнъ онова, което трѣбва всички да желаемъ? Днесъ не могатъ да ставатъ прѣдказанія. Скептицизмътъ нека се запази у всички; той се дължи на редъ други условия, при които ние живѣемъ и на това, че не могатъ да изчезнатъ партийни заиснитѣ страсти, но трѣбва спокойно, съ умъ да прѣвѣдѣмъ този моментъ и когато кажемъ „ще подкрепимъ правителството“, то не трѣбва да е само съ дигане на ръка, за да има то кредитъ, сир., да има възможностъ да властувва и да напращава политиката, ами давайки му нашитѣ съвети, давайки му всичко онова, съ което можемъ да бъдемъ полезни въ този моментъ на България, давайки му всичко онова, което отъ насъ, като българи, се изисква.

Вие, г. г. народни прѣдставители, ще се съгласите съ мене въ едно: че ако съ жаръ защитавамъ една такава кауза, то е затуй, защото днесъ по-добъръ се очертава политиката, която водятъ дѣйтѣ воюващи групировки, отколкото при започването на европейската война или порано. Въ Германия най-големиятъ политички отпоръ казва: мировата война политически не бѣше подготвена, тя се подготвя днесъ. Войната между дѣйтѣ групировки до избухването ѝ се прѣдпричаше като война защитителна; ще се защитава Франция, ще се защитава Русия, ще се защитава Германия и Австрия. Всички се въоръжаваха, за да се защитава; при това положение започна войната, и въ това време започна голѣмата ориентировка. Азъ това мога да поддрѣпя съ цитати отъ книги, писани отъ германски политички, които признаватъ това. И когато днесъ се рисува голѣмата перспектива на мировитѣ държавни групировки, съгласете се, че България, която принадлежи на едни отъ тѣзи групировки, трѣбва сега да се подчини на това ориентиране въ политиката, да се подчини безъ партии, безъ критика и безъ каквито да било съмнѣния.

Г. Турляковъ, прѣдставителъ на земедецитѣ, говори по нѣкои работи отъ вътрѣшното управление. Азъ съмъ съгласенъ съ него когато той говори за имунитета на народни прѣдставители, за това, че не трѣбва да има пронаволи въ администрацията. Азъ съмъ съгласенъ съ г. Сакаровъ, когато говори, че въ България може да се прокара една финансова реформа за облагане съ данъкъ печалбитѣ, които съ повече въ време на война, отколкото въ нормално време. Въ Германия прокараха прѣди дѣтѣ недѣли данъкъ върху печалбитѣ прѣвъ време на войната, т. е. ако нѣкоя банка, която има копратни съ държавата, спечели 100 милиона лева и ако тѣзи 100 милиона лева прѣвѣнватъ нормалната ѝ печалба въ обикновено време, да кажемъ, съ 30 или 40 милиона лева, половината, т. е. 20 милиона лева оставатъ за държавата. И го парѣкоха данъкъ върху печалбитѣ прѣвъ време на войната — не върху дохода — защото не могатъ доставчицитѣ, не могатъ търговцитѣ, не могатъ банкеритѣ да използватъ изключителното положение на една страна, която се бори за своето съществуване, за да трупатъ печалби, не могатъ да се ползватъ отъ защитата на законитѣ, на частното право, за да трупатъ богатства за смѣтка на самата държава. Посѣга се на тѣзи печалби съ законъ. Това не е посѣгане върху печалбитѣ на широкитѣ народни маси, а върху печалбитѣ на ония малцина търговци и банки, които не са криви, че използватъ положението. У насъ може да се изчисли, колко трѣбва да се вземе — 20 или 30% — и ще добиемъ една голѣма сума, която ще се употреби за нѣкои нужди — било за подпомагане на войнискитѣ семейства, било за Червенъ Кръстъ и т. н. Азъ одобрявамъ тази мисль, изказана отъ г. Сакаровъ и вървамъ, че г. министрътъ ще се вслуша въ нея, защото е отъ обща полза. Но тѣзи инцидентни въпроси не трѣбваше да бъдатъ доминирующи въ дебатитѣ.

Азъ не ще продължа повече моята рѣчь. И така, като прави било обзоръ на политиката, било на онова, което стана досега прѣвъ цѣлата война, било на начина, по който ние воюваме, било като давамъ възтора си или ентузиазма

си за онова, което придобихме прѣвъ време на войната, азъ ще свърша моята рѣчь съ една декларация, че отъ менъ, като народенъ прѣдставителъ, отъ насъ всички, като народни прѣдставители, България трѣбва да очаква онова, което очаква отъ своитѣ войници. Цѣла България очаква отъ правителството, ние трѣбва на това правителство, което прѣдставлява страната, да дадемъ нашето съдѣйствие, защото съ това ние не услужваме на Народно-либералната, Либералната или Младо-либералната партии, тъй като тѣ прѣставатъ да съществуватъ; днесъ има прѣдставителство на България. И тая единностъ, общностъ, сплотеностъ, вътрѣшна здравина трѣбва да продължава. Чрѣвъ нея ще се създадатъ добродѣтели, най-правилна критика, най-правилно прѣдѣнване на онова, което сме ние, и най-добро бъдеще на България ще се начертае, защото когато всички сили помагатъ на една политика здрава, на една политика правилно насочена, на една политика, която въ два мѣсеца даде грамадни резултати, бъдете увѣрени, че въ бъдеще тѣзи успѣхи ще бъдатъ толкова голѣми и толкова подавяющии, че цѣлото общество ще гледа на насъ като на спасители, а въ България, слѣдъ 50 години, който остане живъ, ще може, като българинъ, да се нарѣче съ гордостъ съвременникъ на една епоха, когато отечеството, нарастало и закрѣпено, ще живѣе завинаги самостоятелно, и българскитѣ народъ въ свои езикъ и обичаи ще бъде запазенъ отъ по-нататѣшнитѣ международни алотити, и онова, което ще вирѣз на отечествена почва, като езикъ, култура, изкуство, като гений на нацията, ще може да се затвърди завинаги и да вземе участие въ науката, въ гения, въ изкуството, въ културата, въ ума и труда на цѣлата земя. (Бурни ржкоплѣскания отъ дѣсницата).

Прѣдседателъ: Има думата г. Иванъ Пѣевъ.

И. Пѣевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Прѣди да изложа това, което съмъ приготвилъ да ви кажа, ще изкажа съжаление, дѣто прѣждеговорившиятъ избра да изрази своята мисль съ такъвъ тонъ, че остави впечатление у мнозина, какво ние пукъ, разнитѣ партии, не сме достатъчно сплотени, не сме достатъчно съединени въ поддрѣпката си на правителството въ сегашния часъ, въ сегашнитѣ времена. Това бѣ грѣшка отъ страна на прѣждеговорившия. Напротивъ, отъ декларациитѣ, които се правятъ туку отъ нѣколко дена отъ страна на прѣдставителитѣ на разнитѣ партии, излиза убѣдително, че ние сме достатъчно за времето съгласни и сплотени помежду си. И азъ мислѣхъ да захвана това, което имахъ да кажа, тъкмо съ тѣзи думи, че прави, наистина, извънредно хубаво впечатление тази сплотеностъ. Азъ не мога да си прѣдстави, какво повече може да се иска отъ прѣдставителитѣ на партиитѣ отъ това, да дойдатъ да заявятъ, че ние наистина сме съединени и сплотени въ този моментъ. Азъ, прочее, протестирамъ противъ тоя тонъ — повече да кажа — и тоя жаръ, съ който се апелираше за сплотеностъ и съединение, като-че-ли тѣ отстъпватъ.

Ако вземамъ думата, не я вземамъ, за да излѣза да направя нѣкаква критика на вътрѣшното управление, още по-малко да кажа нѣщо по външната политика. Вземамъ я, за да подчертая и азъ съ това, което имамъ да кажа, че ние сме готови да подкрепимъ въ всичко правителството дотогава, докато се свърши войната, и да се оплача между другото, че не ни се дава достатъчно свобода и възможностъ, за да покажемъ по-добъръ своето съдѣйствие на правителството.

Х. Гендовичъ: Въ печата ли или въ какво?

И. Пѣевъ: Днесъ, г-да, ние не можемъ да помогнемъ на правителството съ това, че ще прѣдложимъ едни или други реформи въ вътрѣшното управление. Много малко ще му помогнемъ, ако тръгнемъ по пътя на прѣждеговорившия и захванемъ да анализираме политиката отъ едни или друга страна, или да разглеждаме конституционнитѣ теории. Но ние достатъчно бихме могли да му помогнемъ, ако имаме по-голяма свобода всеки денъ чрѣвъ печата да можемъ да даваме, дѣто трѣбва, и съвети, и насърчения, да възпѣваме онова, което става. Азъ ще се оплача именно отъ това, г. г. народни прѣдставители, че ни се прѣчи да не можемъ достатъчно чрѣвъ печата да помогнемъ на правителството. Вие прѣдварително, г-да, можете да бъдете увѣрени, че онова, което ще кажа, ще бъде искрено и съвѣдно. Вие знаете, че първи бѣше в. „Миръ“, който още прѣди да се обяви мобилизацията каза, че трѣбва да

свиетъ партийнитѣ знамена и да гледаме едно, дѣлото да се доведе съ успѣхъ до край. По-нататъкъ в. „Миръ“ се е държалъ така лоялно, че чувамъ оплаквания отъ страна на централното либерално бюро на д-ръ В. Радославова, какво тѣхнитѣ приятели по-малко чели в. „Народни права“, отколкото в. „Миръ“. (Смѣхъ въ лѣвицата и крайната лѣвица.) При тѣзи условия никой нѣма да помисли, че азъ излизамъ съ зла мисль, съ злонамѣреностъ да кажа това, което имамъ да кажа.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Само че в. „Миръ“ покани правителството да въведе прѣдварителенъ контролъ на печата. Това направихте вие.

И. Пѣевъ: Ще кажа и за това. Г. г. народни прѣдставители! Партията, на която принадлежа, не е била въ минатото, не е и сега по принципъ, абсолютно противъ единъ контролъ, който би трѣбвало да се упражнява върху печата.

Т. Теодоровъ: Въ врѣме на война.

И. Пѣевъ: Въ врѣме на война искамъ да кажа, ако не го казахъ. И когато ние бѣхме на властъ прѣзъ минатата година, и тогава имаше прѣдварителенъ контролъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: За да оправдаете тогавашното, зацѣпавате сегашното посѣгане върху свободата на печата.

И. Пѣевъ: Обаче, г. г. народни прѣдставители, ние винаги сме правили и ще продължаваме да правимъ разлика между военна и политическа цензура.

П. Даскаловъ: Тѣ сж еднакви.

И. Пѣевъ: Ние разбираме, че цензоритѣ, като взематъ единъ вѣстникъ прѣдъ себе си, и го четатъ, ще трѣбва да си задаватъ при всѣки редъ тия два въпроса: първо, има ли тукъ нѣщо казано, което ще се използва отъ неприятели и което ще побърка на военнитѣ дѣйствиа на бойнитѣ полета, и второ, има ли тукъ нѣщо казано, което ще повлияе злѣ върху духа на армията, да я докара до отчаяние, да убие ентузиазма въ войската и т. н.

П. Даскаловъ: Като правите тази разлика, защо въ ваше врѣме не само не позволите да напечатате една статия въ в. „Вечерна поща“, но и заглавието не оставихте?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Оставете оратора да си изкаже мнѣнието. Нѣмате думата.

П. Даскаловъ: За една уводна статия казахте, че трѣбва да ме дадатъ подъ съдъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Прави В. Бѣлѣжика, че нарушавате реда. Оставете оратора да се изкаже.

П. Даскаловъ: Азъ не нарушавамъ реда, а избобличавамъ единъ човѣкъ, който заблуждава народното прѣдставителство.

И. Пѣевъ: Г. г. народни прѣдставители! Ако е имало тогава нѣщо подобно, грѣшка е било. Азъ нѣма да се връщамъ да казвамъ, какво е било и какво е нѣмало. Цензурата бѣше военна; упражнявахъ я професорски, може би, тя да е грѣшила. Когато ще правите критика на това врѣме, излъзте и направете. Ако е имало такива работи, тѣ сж станали по погрѣшка.

П. Даскаловъ: Ако бѣхте свършили благополучно работата, никой нѣмаше да ви прави критика. Като дойде катастрофата, не само ще ви критикуваме, но и ще ви съдимъ.

И. Пѣевъ: Но, г. г. народни прѣдставители, вѣтъ отъ тѣзи двѣ ръководни начала за единъ цензоръ, па било и въ военно врѣме, друго правило не трѣбва да има. Трѣбва да се мазятъ тия двѣ начала, за да не би да се пропуснатъ факти, които ще се използватъ отъ неприятеля или за да не се покрусни духътъ на войницитѣ. По-нататъкъ цензурата би трѣбвало да остави пълна свобода да се критикува всичко. Азъ имамъ тукъ нѣколко факти и ще искамъ да ги съобща — защото тѣ говорятъ повече за себе

си — за да посоча, какъ въ днешнитѣ врѣмена цензурата се ръководи по такъвъ начинъ, че се прѣскача границата и съ това се прѣчи на насъ да помогнемъ на правителството, да му дадемъ онова съдѣйствие, което можемъ да му дадемъ и което, както казахъ, сега единствено само чрезъ печата можемъ да му дадемъ. Има случаи, г-да, дѣто просто азъ не мога да разбера, дали сж си задавали въобще какъвто и да е въпросъ, дали сж се ръководили въобще отъ какъвто и да е начало господата, които цензуриратъ. И чини ми се, че у тѣхъ просто така е закоренѣло едно желание, въ всѣки брой на вѣстника да намѣрятъ нѣщо, което да се заличи, па какъвто и да било то; заличаватъ даже нѣща, които, споредъ мене, би трѣбвало непрѣмѣнно да се съобщатъ за повдигане духа на армията, за създаване на едно настроене по-благоприятно за самото дѣло. Ето тѣмъ днесъ, напр., моятъ приятель и другаръ, д-ръ Борисъ Вазовъ, който ходи при генералъ-лейтенантъ Тодоровъ да изслуша впечатленията му и да чуе нѣкои съобщения за онова, което се постигна отъ нашата армия, въ една статия пише: (Чете) „Той“ — генералъ Тодоровъ — „и генералъ Бонджиевъ, командиръ на първата армия, сж достигнали до сегашнитѣ дължности слѣдъ като сж прѣминули всички стѣпала на военното командване“ — една похвала за правителството и главното командване, че сж успѣли да намѣрятъ хора, които сж прѣминули прѣзъ всичкитѣ стѣпала на военното изкуство и които знаятъ и разбиратъ всичко. Ето, г-да, това именно е заличено отъ военната цензура. Азъ се чудя, защо е направено. Не знамъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Защото сж споменати имена.

И. Пѣевъ: Другъ примѣръ, г-да, дѣто азъ не мога да разбера, защо се заличаватъ нѣкои работи. Нашиятъ рапортъоръ на 30 септемврий сръща г. Тончева и го пита, какво ново има. Министъръ Тончевъ му казва една радостна, приятна и хубава новина, че заемътъ вече е сключенъ. Ние пишемъ въ вѣстника си: (Чете) „Министърътъ на финанситѣ, г. Димитъръ Тончевъ, днесъ заляна на едно отъ нашитѣ сътрудници, че правителството е сполучило да сключи новъ заемъ въ Берлинъ. Заемътъ билъ на твърди изгодни условия и щѣли да се получаватъ по 50 милиона лева ежемѣсечно. Размѣрътъ на заема г. Тончевъ отказалъ да съобщи“. Това е заличено. Защо е заличено? Това е една приятна новина въ днешно врѣме и трѣбвало да се съобщи на близкитѣ на войницитѣ и на народа, за да знаятъ, че ще има пари да се облѣгатъ, да се пахранятъ хората хубаво и да се помогне на войницитѣ семейства. Азъ се чудя, какво е ръководило г. г. цензоритѣ, та сж то заличили.

П. Даскаловъ: Това е шуротия на цензурата.

И. Пѣевъ: Наврѣмето ние направихме едно изложение за тия нѣща, но зная, че толкова сж заети г. г. министритѣ съ работа, че сигурно не сж могли да го прѣгледатъ; затова сега, когато тѣй и тѣй сж длъжни да слушатъ, рекохъ да ги прочета, за да се поправятъ.

Другъ примѣръ. Засемаме отъ будапещенския в. „Аз Ужасъ“ едно съобщение, едно изявление на г. д-ръ Радославова. Една частъ отъ него е оставена, а е заличено слѣдното: (Чете) „Съобщенията по Дунава сж възстановени. Сега работимъ усилено върху линията Бѣлградъ—Нишъ—Пиротъ—София, която, надѣваме се, въ скоро врѣме да бѣде готова“. Това не трѣбвало да се каже, . . .

Д-ръ Н. Сакаровъ: Аномални хора!

И. Пѣевъ: . . . макаръ че това е една радостна новина, една новина за насърчение.

По-нататъкъ една телеграма, съ която наши приятели отъ Русе поздравяватъ д-ръ Радославова се напечатва въ в. „Народни права“, обаче съобщението въ нашия вѣстникъ, че това е станало, го заличаватъ. И тукъ не можамъ да разбера, какво е ръководило онѣзи, които сж го заличили.

Ето ви още единъ другъ примѣръ. Вземаме едно съобщение на „Пестеръ Лойдъ“: (Чете) „Отъ Мюнхенъ съобщаватъ на „Пестеръ Лойдъ“: положението на съюзницитѣ въ Албания е безнадеждно, въпрѣки официалнитѣ увѣренія отъ Парижъ и Лондонъ. Скоро Есадъ папа нѣма да има никакви привърженици. Водителитѣ на албанскитѣ племена, които сж събрани въ Охридъ, поискали сж отъ България да издѣйствува помощъ отъ централнитѣ велики сили. Италианската флота на Балканитѣ ще стане скоро безцѣлна. Положението на Албания е по-лошо отъ

кожото въ Сърбия и става отчаяно, поради отказа на Италия да дѣйствива въ военните дѣйствия на Балканитѣ. И това не даватъ да се съобща. Плъдетая се въ такива чегни краски положението на нашитѣ врагове: „Чудиха се, мислиха водителитѣ на албанскитѣ племена, които сж били събрани въ Охридъ и сж рѣшили да поискатъ помощъ отъ България и централнитѣ сили“. Сигурно въ цензурата сж заличили новината, защото е турена въ в. „Миръ“, който не е официозъ. Азъ мисля, че хората като прочетатъ, че това е отъ „Пестеръ Лойдъ“ много повече ще помислятъ, че е истина. Въ всѣки случай това е една радостна новина, която насърдчава и ние сме я съобщили, за да видятъ читателитѣ, какъ всѣчко отива добръ и че можемъ да се надѣваме за добро. И тази новина сж заличена!

А. Ляпчевъ: Вие искахте цензура.

И. Пѣевъ: Има още нѣколко примѣри отъ тоя видъ да ви кажа, по понеже искамъ да говоря и за друго, нѣма да ви бавя съ четенето имъ, обаче за една малка подробностъ искамъ да спомена двѣ думи. Често въ чуждия печатъ се разправятъ нѣкои свѣдѣния невѣрни, които свѣдѣния, разбира се, трѣбва винаги своевременно да бждатъ опровергавани.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Разбира се.

И. Пѣевъ: Това е длъжностъ най-много на нашата Телеграфна агенция и до голѣма степенъ на Дирекцията на печата, която прави тая добрина, че често изпраща на вѣстникитѣ опровержения. Ето тукъ въ единъ брой ние сме направили двѣ такива съобщения: (Чете) „Английскитѣ пълномощенъ министъръ въ Атина, г. Еллиотъ, разпространявалъ чрѣзъ органа на г. Венизелосъ, в. „Еспия“, известието, че притежавалъ прѣписъ отъ „тайния германско-български договоръ“, споредъ който на България се давала „цѣла сръбска и грѣцка Македония и Албания“. Тази интрига, цѣлитѣ на която не сж, освѣнъ да се възбуди Гърция, е била своевременно опровергана, както научаваме, отъ германската легация въ Атина“. Слѣдватъ други подобни съобщения, които нѣма да ви чета, за да не ви отнамамъ врѣмето. Като даваме тия съобщения, туриме отъ долу „Д. П.“, което значи Дирекция на печата. Другъ пътъ още въ самото начало на съобщението, казваме, че то иде отъ Дирекцията на печата, цензоритѣ его какво сж написали върху прочетенитѣ опровержения: „Разрѣшено е отпечатването, слѣдъ като се махнатъ буквитѣ „Д. П.“. Ние туриме тия букви, за да дадемъ по-голѣмо значение на опровержението, да се знае, че то иде отъ официално мѣсто. Ние нѣмаме въ тия градове кореспонденти и не можемъ сами да опровергавае такива свѣдѣния. Ето и това не позволяватъ. Какво с мислелъ господинитѣ отъ цензурата като го е махналъ, не знаа.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Той трѣбва да е помислилъ, че това „Д. П.“ е нѣкой министъръ, напр., Добри Петковъ. Този цензоръ просто не знае какво прави. Трѣбва да е букваланъ невѣжа.

И. Пѣевъ: Нѣкой пътъ изглежда, че въ цензурата наистина се ръководятъ отъ двѣтѣ начала, за които споменахъ: гледатъ да се пази, отъ една страна, да не се даде възможностъ на неприятеля да използва положението, а отъ друга — да не се покрива духътъ на армията. Обаче и погавя повече гледатъ на буквата, отколѣто на същината на работата. Напр., забранено е и ние мислимъ, че е добръ, да не се споменава въ имена на части, да се не казва, дѣ сж тия части. Но, разбира се, това трѣбва да се пази, докато частитѣ не сж влѣзли въ дѣйствието. Може да се пази още и дотогава, докато частитѣ, слѣдъ като сж влѣзли въ дѣйствието, продължаватъ да дѣйствуватъ на едно и също мѣсто. Но когато се е свършило сражението, когато сж се свършили всичкитѣ дѣйствия, когато е павѣ вече успѣхътъ, който е направенъ отъ страна на нашата армия, когато трѣбва, тъймо въ този моментъ на ожидание на цѣлото българско общество, да изтѣземъ да му кажемъ, какво е станало, кои, какъ и ждѣ сж се отличили, тогава, мисля, нѣма защо да не се позволява да се споменава името на частята; напротивъ, тогава би било желателно да се спомне името на частята, защото впечатлението отъ тѣзи побѣди, които сж станали, въ обществото ще бжде по-силно. А и до денъ днешенъ не ни се позволява да споменемъ името на частята, къмъ която принципъ

лески извѣстно лице, което е извършило единъ подвигъ, нито да споменемъ въобще за частята или полка, които трѣбва да прославимъ.

Министъръ Х. И. Поповъ: То има смисълъ; Вие добръ го разбирате: неприятелътъ да не знае, ждѣ коя частъ е била.

И. Пѣевъ: Добръ, г. Поповъ, но азъ казвамъ, че когато цѣлъ мѣсецъ се е миналъ, откакто е станало сражението, когато частитѣ сж на друго мѣсто, тогава може да се пише. Генералъ Бояджиевъ нѣмаше тогава защо да се оплаква: „Имаме кореспонденти, по нищо досега не сж писали; нито една отъ моитѣ части досега не е свързана чрѣзъ печата съ единъ или другъ подвигъ“.

Министъръ Х. И. Поповъ: Това би трѣбвало да го разбирате, а и зависти има.

И. Пѣевъ: Сега, когато всичкитѣ наши войски сж долу, защо да не се спомене коя частъ е взела участие при Зайчаръ, при Пиротъ, защо да не се спомене, какви подвизи сж извършени тамъ? Азъ не знамъ, защо да не бива да се казва това.

Министъръ Х. И. Поповъ: Подирѣ ще го кажатъ.

И. Пѣевъ: Азъ ще ви кажа нѣщо повече: като се държатъ за буквата, пазятъ не само да не се спомене слѣдъ врѣме името на частята и лицето, които сж извършили нѣкой подвигъ, ами не даватъ — така въ началото се постѣпяше и въ комюникетата на главната квартира — да се споменатъ имената и частитѣ и полковетѣ на неприятеля, които сме разбили. Който знае психологическитѣ закони за възприемането на впечатленията, той ще ви каже, че когато поименуваме полковетѣ и частитѣ, които сж били разбити, то впечатлението излиза много по-силно, отколѣто ако се каже: „Взехме Пиротъ, взехме Зайчаръ“. Когато нищо не се споменава за разбититѣ части и полкова, никакво поимение не се дава за подвига, и у насъ остава само едно голо общо впечатление. Трѣбваше, г. г. народни прѣдставители, професоръ Милетичъ, който се намиралъ въ Берлинъ, изпратенъ отъ страна на македонскитѣ братства, да бжде тамъ запитанъ: „Каква е тази валпа работа, изглежда като-че ли вие вървите подиръ стѣпнитѣ на австро-германскитѣ войски и само окупирате градове“, за да напишете едно писмо и да ни кажете: „Давайте пошироки и по-свѣстни комюникета; споменавайте конкретно коно нѣкои работи, споменавайте разбититѣ части на неприятеля, ако се страхувате или не искате да споменавате частитѣ на българската армия, които сж взели участие“. И благодарение на това оплакване на професоръ Милетичъ, което е било поднесено да бжде прочетено и въ главната квартира и отъ министъръ-прѣдседателя, излѣзе едно дълго описание на сраженията, слѣдъ като написитѣ войски изтикаха неприятеля до Прищина. Вслѣдствие на това оплакване, главната квартира е съзнала, че прави грѣшка, като отива до такъвъ педантизъмъ да не съобщава даже разбититѣ части на неприятеля. Пазятъ тайнитѣ на противника отъ българския народъ (Смѣхъ въ лѣвницата) и избѣгватъ да съобщаватъ такива подробности, които само възхищение биха възбудили у българския народъ. Нѣщо повече. По едно зрѣме каза ни се отъ цензурата така: „Никакви коментарии нѣма да правите“. Даже онова, което се споменава въ бюлетинитѣ, не ни позволяваха да го вземемъ да го анализираме, да го оцѣнимъ, защото, казваха ни, не сме умѣли какъ да оцѣняваме и сме умаловажали побѣдитѣ и подвизитѣ на нашата армия. Наистина, ние не сме такива виртуози въ туй отношение, каквито сж нуждитѣ кореспонденти. Разбирамъ това; но не вървамъ нито единъ българинъ, който пише, парочно да отиде да пише, че оцѣнката да излѣзе по-лоша отъ бюлетина. Това е свѣстѣмъ субективна оцѣнка на онѣзи, които чрѣзъ цензурата ни задрѣтниха това. Запрѣщаваха ни и нѣщо повече: даже тогава, когато ни хвалитъ нашитѣ съюзници, не ни позволяваха да го съобщимъ. Азъ имамъ тукъ подобенъ примѣръ, който ще ви спомена. Въ единъ брой на в. „Миръ“ дадохме германското официално съобщение за първитѣ успѣхи на съюзнитѣ армии, както го намѣрихмъ въ нѣмскитѣ вѣстници. Въ това съобщение се признава, че въ началото на войната Сърбия събрала своитѣ главни сили противъ смъртния свой врагъ България, като считала, че последната постепенно се отдавала отъ Съгласието. Единъ фактъ, който прави честъ на нашата армия, че и при това обстоятелство, както

признават самитъ германци, ние сме могли да излъземъ на гласа, да имаме такъвъ усмѣхъ. Цензурата го заличава, понеже коментариитъ били заприѣтени! Това е наша похвала отъ съюзницитъ, казваме ние. „Кой знае дали е отъ тѣхъ? Може вие да сте го измислили въ редакцията на „Миръ“, ни отговарятъ. (Смѣхъ въ лѣвницата и крайната лѣвница) Молихме ги, но не позволиха да дадемъ тази похвала за българската армия, излъзла отъ едно официално германско изложение. А когато говорихъ съ генералъ Бояджиевъ, разбрахъ, че е било малко криво на главната квартира, затѣто ние много милио възхваляваме онова, което е станало. „Може като българи да не умѣемъ да се възхищаваме, както другитъ“ — казвахме генералътъ — „но като чета съобщенията на съюзницитъ, съ които дѣйствиуваме наредъ и виждамъ какво участие взиматъ, какъ умѣятъ и най-малкия фактъ да представятъ съ най-хубави и силни краски, за да направятъ впечатление, и какъ ние не пишемъ нищо, много ми е криво“. Ние бихме желали — помолнихъ между другото и генерала, да съдѣствува за това — ако ще има военни дѣйствиа по-нататъкъ, да се позволи на вѣстницитъ да изпратятъ кореспонденти, каквито тѣ намѣрятъ за по-добри. Наистина, има на фронта нѣкои отъ пишущитъ брати, които и сега пишатъ кореспонденции, но повечето отъ тѣхъ сж такива, които сж писали разкази, стихотворения, занимавали сж се съ друга работа, които нѣма нищо общо съ кореспондентството и вѣстникарството. За да се пишатъ хубави кореспонденции отъ бойното поле, трѣбва този, който пише да бѣде не само кореспондент по професия, но би трѣбвало да бѣде и специалистъ воененъ кореспондентъ. Ние може да нѣмаме специални военни кореспонденти, по поне би трѣбвало на нѣкои вѣстници, които би пожелали да изпратятъ кореспонденти, да му се позволи да изпрати такива. Ние ще пратимъ, отъ другъ вѣстникъ ще пратятъ, и по таквъ начинъ за въ бъдеще по-добъръ ще можемъ да възвѣмъ подвижитъ на българската армия, докато сж още прѣсени, въ времето, когато се вършатъ събитията. По-добъръ е сега да се пише, отколкото да чакаме да се събератъ релациитъ на офицеритъ и споредъ тѣхъ слѣдъ години да се пише история.

Д-ръ Н. Санаровъ: Които се съчиняватъ подиръ войната.

И. Пѣевъ: Но, г. г. народни прѣставители, трѣбва да бѣда справедливъ къмъ цензурата и да признае прѣдъ насъ, че тя, ако нѣкой пакъ нѣма никакво ржководно начало, като изхвърля едно или друго или пъкъ разбира буквално онова, по което трѣбва да се ржководи, има случаи, дѣто тя сама много ясно директиви си налага. Напр., тя пази много прилично да не се каже нищо противъ правителството, да не се напада правителството (Смѣхъ отъ лѣво) и заличава работи, които нито противникътъ може да използвава срѣщу нашата армия на бойното поле, нито пъкъ сж отъ естество да покрусятъ духа на армията. Азъ разбирамъ, че правителството въ известни работи не трѣбва да се критикува, защото, критикувайки правителството, можемъ въ нѣкои случаи да прѣдставимъ положението такова, че да послѣдва известно обезсърдяване. Съ това сътъ съгласенъ и, както казахъ въ началото, не бихъ ималъ нищо противъ изхвърлянето на такива съобщения и коментари. Обаче изхвърлянитъ не винаги сж такива; има много работи, които просто сж изхвърлени затова, защото сж само противъ правителството. Напр., ние въ единъ брой писахме така: (Чете) „Не прави добро впечатление, дѣто правителството отлага засѣданията на Народното събрание за два мѣсеца, безъ да се събератъ народнитъ прѣдставители въ столицата. Правителството не може да се страхува, че народното прѣдставителство ще се яви да му прѣчи, съ какво да било. Напротивъ, правителството, слѣдъ като Събранието чуе думата му, и то чуе неговата дума, щѣше да излъзе съ много по-голямъ престижъ, и това щѣше да допринесе само за поддигане ентузиазма у мобилизирания български народъ. Нека се надѣваме, че съ другъ указъ правителството ще повика народнитъ прѣдставители прѣди 15 декември“. Сега това е наистина една малка критика на правителството, но кой може да помисли, че отъ туй неприятелътъ не излъче нѣкакъвъ капиталъ или пъкъ ще падне духътъ на войницитъ, толкозъ повече, че прѣдварително казваме, че ще поддържимъ и подкрѣпимъ правителството? Но не ни дадохъ да го напечатимъ, само защото е противъ правителството.

По едно време въ нашия печатъ отъ една страна и отъ другата страна се заговори за сплотеностъ, за един-

ние, тѣй, както говорѣ г. Кьорчевъ прѣди малко. Колкото се отнася до оппозиционнитъ вѣстници, тѣ почти всички сѣм си наложиха контролъ въ това отношение, а тамъ, дѣто си го не налагаха, разбира се, цензурата вършеше сама своята работа. Единъ вѣстникъ само не си наложилъ контролъ въ това отношение; той бѣше самиятъ официозъ. И ние пишемъ: (Чете) „Опозицията апелира толкова време за стоворчивостъ, за концентрирани дѣйствиа отъ страна на всички партии. Но на нейния зовъ тѣмко правителството е, което се не обажда. Неговитъ органи сж, които продължаватъ да дѣлѣтъ българскитъ праждани на патриоти и прѣдатели. Прѣдставителитъ на властта сж, които диятъ злото по домоветъ на оппозиционнитъ шефове. Даже въ броя, въ който „Народни права“ пише за сдържаностъ, за спокойствие и довърши, единъ отъ оппозиционнитъ шефове, г. Малиновъ, се обвинява явно въ прѣдательство и въ нарушение на конституцията, едвали не въ държавна измѣна“. Не ни бѣ позволено отъ цензурата да обнародваме и тази критика сѣ въ този духъ направила; не ни бѣ позволено да кажемъ, че трѣбва да бѣдемъ сплотени, да има единение помежду ни, да работимъ заедно, да сѣмъ вижда въ Европа, нито отъ нашитъ съюзници, нито отъ другитъ, че тукъ има различие въ мнѣнията, докато трае войната, и пр. и пр., както говорѣ и г. Кьорчевъ. Но въ „Народни права“ и въ „Камбана“, до известна степенъ, цензурата допуска неумѣстни, неоправдани, непрѣдизвикани отъ никого нападки спрѣмо една или друга партия. Ако наистина е останало у нѣкого впечатление, че у насъ нѣма достатъчно сплотеностъ и единение, сигурно е останало вслѣдствие писаното противъ оппозицията въ самитъ официозни вѣстници. Това не би било желателно да се повтори. Друго ако не би могло да направятъ правителството, то поне би могло да заприѣти на своитъ вѣстници да продължаватъ да прѣдставятъ страната несплотена и необединена.

Другъ единъ примѣръ. Пишемъ въ единъ брой на вѣстника си слѣдното: (Чете) „Административни чиновници, отъ партизанска ревностъ, бѣха започнали да прѣкрѣпчаватъ улици въ освободенитъ градове на името на министъръ-прѣдседателя г. Радославовъ. Прави впечатление, че се забравя царятъ на българитъ, който за македонцитъ е царь-освободителъ, забравятъ се князотъ Борисъ и Кирилъ, които влизатъ въ войскитъ въ освободенитъ градове, забравятъ се и генералитъ, които освобождаватъ съ войскитъ градоветъ, а се помни отъ административнитъ чиновници само шефътъ на властующата партия, г. Радославовъ, като-че-ли общенародниятъ подвигъ, какъвто е войната, подъ върховното ржководство на царя, е партияно дѣло. И „Народни права“ оповѣстява прѣкрѣпчаванята“. И това не ни се позволи да кажемъ.

Министъръ Н. Апостоловъ: Не е искрено.

И. Пѣевъ: Напълно искрено, какъ да не е искрено? — Ние искаме името правителството на г. Радославова да се прѣдстави като общонародно правителство, а не като правителство на една партия, и затова пишемъ така. Не не ни се позволи да го обнародваме.

Даже малки инсинуации, съ които се иска да се каже, че не всичко върни въ нѣкои отношения добъръ, отдѣто и да идатъ тѣ, и както и да бѣдатъ констатиранни, не ни се допуштатъ. Ето какво ни е замислено. „Народни права“ въ единъ брой излъзе и писа какъ царятъ, когато бѣлъ въ Пиротъ, заповѣдалъ на пиротския окръженъ управителъ: (Чете) „Вѣдете толерантни къмъ населението, по-стѣпайте съ тактъ и полагайте всички старания, за да се взорени въ него довърне къмъ новата властъ, отзовавайте се на нуждитъ му, привлѣчете го чрезъ култура и просвѣта“. Това, както е напечатано отъ „Народни права“, ние го взехме и прибавихме само слѣдното: (Чете) „Негово Величество царятъ не пропуска случай да изкаже желание за въдворяване редъ и законностъ въ освободенитъ български земи“. Но тѣзи думи се заличаватъ. — Какъ може да се каже, че Царятъ се е заприжилъ да има редъ и тишина? Това се заличава, само защото се подразбирало, че е противъ правителството.

По-нататъкъ, другъ примѣръ. Научихме се ние, че отъ главната квартира, дѣто били пристигнали свѣдѣния, че помощитъ на войничкитъ семейства не се раздаватъ както трѣбва, е издадено окръжно до военнитъ власти, въ което имъ е казано, че трѣбва да бѣдатъ, штоо спроведливо да се раздаватъ помощитъ, и да поискатъ отъ населението да имъ се съобщава за всички случаи на злоупотреби или несправедливостъ. Ние рекохме да оповѣстимъ този фактъ чрезъ вѣстника, да спомогнемъ на главната квартира въ това отношение. И пишемъ:

(Чете) „До главната квартира имало оплаквания, че помощите за бѣднитѣ войнишки сѣмейства не се раздавали навѣждайки както трѣбва. Нѣкои фактове си позволявали да дѣлят сѣмействата на „наши“ и „не наши“, споредъ партийната боя на мажестѣ отъ тия сѣмейства. Онеправданитѣ по тоя начинъ най-добриятъ сторятъ да се обръщатъ къмъ военнитѣ власти, на които е възложено да провѣрятъ всички злоупотребления отъ тоя характеръ и да взематъ мѣрки, за да бѣдатъ наказани виновнитѣ“. Нито правителство се замача, нито министъръ, нито други нѣкои. Изнесли сме само нѣколко злоупотребления, които сѣ били признати отъ самата главна квартира. На насъ не искаха да позволятъ да оповѣстимъ тази добра новина, че наистина ще има контролъ при раздаването на помощитѣ.

Но цензурата отиде дотамъ, че направи и себе си неприкосновена. (Смѣхъ въ крайната лѣвица) Тя, колкото равностно се грижи да се не пише нищо противъ правителството, двойно по-равностно се грижи, сакъжъ, да се не спомене нѣщо противъ нея, да се не каже, че е извършила нѣщо, което не е редно и истинно. Напр., спиратъ в „Миръ“. Хората викатъ, че го нѣма — явно е, че го е спрѣла цензурата. Почваме да издаваме „Дума“ и пишемъ едно антрефиле: (Чете) „Мобилизацията ни липси отъ работници и вѣстникъ „Дума“ не излизаше. Сега, поради спирането на в. „Миръ“ за петъ дни отъ цензурата, възползувахме се отъ свободнитѣ работници, за да подновимъ излизането на в. „Дума“. Цензурата не дава да се оповѣсти това. Нашитѣ читатели не трѣба да знаатъ, че е билъ спрѣнъ в. „Миръ“. Но по-сетнѣ ще излѣзѣ пакъ в. „Миръ“ и ще разбератъ, че е билъ спрѣнъ. Ако този фактъ би можѣлъ да се използва отъ нашитѣ неприятели срѣщу войскитѣ на бойното поле или да пожури духа на нашитѣ войници, когато се биятъ — разбирамъ да се не съобщава; но азъ не разбирамъ, отидѣ навѣждайки една такава техническа новина, която ни е необходимо да съобщимъ, цензурата не допуша, само защото ще се разбере, че цензурата е причина за това.

По едно време толкова тежки станаха ограниченията, че взе да става дума помежду редакторитѣ какъ да си помогнатъ. И ние пишемъ: (Чете) „Между редакторитѣ на столичнитѣ вѣстници се обмѣнятъ мисли върху начина, по който се практикува цензурата. Г. г. цензоритѣ изгледа, че считатъ себе си за толкова неприкосновени, колкото е и царьтъ, та заличаватъ даже всѣкакви бѣлѣжки, писани по тѣхнѣ адресъ, като-че-ли една по добра дума, казана за тѣхъ, ще прѣдизвика бунтъ въ страната или ще компрометира дѣлото на армията, за прѣдотвратяването на които работи само може да има цензура“. Заличиха ни и това.

Единъ разговоръ, който прѣдставители на вѣстницитѣ имаха съ единъ отъ министритѣ, министра на правосѣднѣго, г. Поповъ, и той се не допусна, защото не се харесалъ на цензурата. Ние бѣхме написали — ще ви прочета, за да видите колко е меко: (Чете) „Прѣдставители на столичнитѣ вѣстници поискаха да бѣдатъ приети отъ г. министъръ-прѣдседателя по въпроса за цензурата. Понее г. министъръ-прѣдседателъ билъ много заетъ, прѣдставителитѣ на вѣстницитѣ бѣха приети днесъ, 11 ч. прѣди обѣдъ, отъ министра на вътрѣшнитѣ работи г. Поповъ. Прѣдъ г. министра бѣ изложено, че при сегашната строгостъ на цензурата печатътъ е поставенъ въ невъзможностъ да изпълнява своята задача и да бѣде полезенъ. Възгъ отъ това, съ наредждането да не се оставятъ бѣли полета въ вѣстницитѣ, а да се съединяватъ частитѣ отъ статитѣ, пасажитѣ между които се изхвърлятъ отъ цензурата, въ качествено отношение печатътъ се понижава до неузнаваемостъ: вмѣсто смислени статии, излизатъ безсмислици. Трето нѣщо, върху което най-особено настояха прѣдставителитѣ на печата, бѣ да не се спиратъ отъ цензурата вѣстницитѣ изъ чужбина, които получаватъ редакциитѣ. Защото съ спирането на чуждитѣ вѣстници отъ цензурата, редакциитѣ се лапаватъ отъ възможностъ, да узнаятъ, що се върши и какво се пише вънъ отъ България, та не могатъ да информиратъ читателитѣ си и защитятъ България. Г. министъръ Поповъ изслуша внимателно прѣдставителитѣ на печата, заяви, че цѣни значението на вѣстницитѣ, че има въпроси, по които може свободно да се пише, и обѣща, че ще направи всичко за смекчаване режима на цензурата върху печата“. Всичко това е заличено. Г. г. цензоритѣ не желаятъ да се каже, не желаятъ да се знае даже че сме ходили при г. министра.

В. Коларовъ: Не желаятъ да се знае, че има даже цензура въ България.

И. Пеевъ: Сега ще прибавя нѣщо къмъ това, което каза г. Коларовъ. Само у насъ не се позволява да се оставятъ бѣли полета и се иска непрѣмѣнно, като се залича нѣщо, да се събере заедно материалитѣ и да излѣзе една статия, която не прѣдставлява мислитѣ и чувствата на автора, който я е писалъ. Молихме нѣколко пъти да се отмѣни това нареждане. Сочихме примѣри, че въ Англия, че и въ Франция, че и въ Русия, че и другадѣ — и нѣмски вѣстници носихме слѣдъ това да видятъ — навѣждайки, когато се нѣщо изхвърли, остава се бѣло поле. Че има цензура, свѣтътъ знае; това не може да се крие отъ него. Ако цензурата е спрѣла нѣщо, ще кажатъ: „Да, спрѣла е нѣщо, което е вредно за дѣлото“. Тѣ го не знаятъ, какво е било, та нѣма да си съставятъ лошо мнѣние за цензурата и оттамъ за правителството. Бѣлото поле нѣма сѣщо да повлияе на бойното поле, нѣма да въздѣйствува върху духа на армията. Сега отъ трибуната моля г. министра да вземе актъ отъ тѣзи мои бѣлѣжки и да ни се позволи да оставяме бѣли полета, защото, иначе, въ нѣкои случаи сме принудени просто да изхвърляме цѣли статии, защото по-добре е, когато нѣма да се позволи нѣщо, да се изхвърли цѣлата статия, отколкото да се извърква до неразбираемостъ. Да ни каже какво се случи единъ път. Професоръ Александъръ Тодоровъ-Балабанъ взе та написа нѣщо по въпроса за произхода на българитѣ, защото нашитѣ вѣстници го прѣкаляваха, сѣщо и нѣмскитѣ вѣстници го прѣкаляваха, съ бѣлѣжки, които правѣха за нашето сродство съ маджаритѣ. Това професорътъ намираще, че е прѣкалено. Въ статията, обаче, имаше и една частъ, въ която той изгнѣше самитѣ славяни, съ които сега сме ние въ вражеска отношение, като казваше, че тѣ сѣ допринесли извънредно много задѣто и поети като Кирилъ Христовъ даже да отиватъ да се наричатъ „татаро-българи“. Тая частъ отъ статията бѣше цѣлата оставена, само писаното за прѣкалеността бѣше махнато. Като говорѣше за прѣкаленостъ, г. Тодоровъ казваше, че не прилича на оръжане двама пътници, които се срѣщали навѣждайки по съвѣстъ различна работа и си помогнали взаимно въ работата — извадили си, напр., колата изъ дола или нѣщо друго неправилно — на седнало да приказватъ, че били роднина, защото едно слънце ги грѣяло, защото и двамата яли хлѣбъ и т.н. Съ това той поддържаше малко ония, които го докарваха до крайностъ, като ни изкарваха роднина съ маджаритѣ. Всичко това цензурата изхвърли. Безъ да забѣлѣжимъ, че съ това се развали смисълътъ на статията, пуснахме я тѣй, както бѣше цензурирана, и излѣзе, че и професоръ Тодоровъ се присѣдинява къмъ ония, които доказватъ, че българитѣ сѣ маджари или турци! (Голѣмъ смѣхъ въ лѣвицата и крайната лѣвица) Писаното отъ г. Тодорова тѣй, както бѣ изкастрено отъ цензурата, прѣмина въ нѣмскитѣ вѣстници, които писаха, че и професоръ Тодоровъ изкарва българитѣ роднина съ маджаритѣ. И трѣбваше той да пише въ „Миръ“ отново по въпроса и да се обяснява. Ако друго не може да се стори, чека ни се позволи да оставяме бѣли полета. Вземаме толкова работа отъ съюзници и несъюзници, чека и тал работа вземемъ, чека като тѣхъ на мѣстото на изхвърленото отъ цензурата да се оставятъ бѣли полета. Какво има отъ това?

Тукъ трѣба да спомена и за още едно злоупотребление, ще го нарека така — защото то е вече злоупотребление — отъ страна на г. г. цензоритѣ. Не даватъ да се пише противъ правителството, добре; не даватъ да се пише противъ цензурата, добре. Но какво още правятъ? Не даватъ ти и да се оправдаешъ, когато единъ правителственъ вѣстникъ вземе, та те окаля. Вие си спомняте всички — единъ примѣръ само ще приведа тукъ — какъ въ свръзка съ тѣй наречената житарска афера се позволи на официоза да излѣзе да пише, даже прѣди да бѣше се захванало скѣдното дирене. Ако въ тая афера има нѣкакво прѣстъпление или прѣдательство, правителството, разбира се, има право да изслѣдва дѣлото, да залови всички, които сѣ виновни, да ги накаже най-строго, ако е възможно, да ги накаже даже съ смъртъ. Никой нѣма да му каже нищо за това. Обаче елементарно правило е, че трѣба да се остави сѣдѣтъ да издири всичко, да издири истината, да изнесе прѣдъ свѣта присѣдата, и тогава да се говори; или, ако се позволи на едната страна да говори, не трѣба да се запрѣщава на другата страна да излѣзе да се оправдава. Слѣдъ като излѣзоха първитѣ съобщения отъ в. „Народни права“ съ извѣстнитѣ коментари, всички тенденциозни — така е — съ нареждане на имена, ние написаме слѣдното въ вѣстника си: (Чете) „Отъ нѣколко дена насамъ официозътъ „Народни

права", покрай него, и други вестници, правят политика със събитията по храните, които е купувал Деклозиер за изнасяне из България. Ако в тази търговия, която не се е вършила тайно (органът на министър Петкова води полемиката за това съгласно на д-ръ Геннадиева още преди мобилизацията) и въ която участва с най-голям дял видният представител на банка „България“ и председател на окръжното бюро на либералната партия в Бургас, г. Николаки Александров, се съдържа нещо прѣстѣпно, нѣма освѣтъ да се прѣдаде дѣлото на съдебните власти и, само когато всичко бѣде надлежно разследвано и установено и когато нѣма да има цензура, може въ печата да се продължи полемиката, която преди два мѣсеци водѣха помежду си двѣтъ стамболистки крила. Какво има въ това? Цензурата го заличи — не позволи да излѣзе, не позволи да се направи тази забѣлжка.

Нѣщо повече. Между имената, които се споменават тамъ, споменавах се името Буровъ. Г. Буровъ поиска да направи едно обяснение на онова, което се казваше, и написа слѣдното обяснение въ в. „Миръ“ (Чете): „В. „Народни права“ отъ вчера, помѣсти едно тенденциозно съобщение, озаглавено „Подкупване или търговия?“, въ което, между другитѣ имена, поменаваше името Д. А. Буровъ отъ Горна-Орѣховица, съ обозначение на сумата 1 милионъ лева, получена отъ Ф. Деклозиеръ за купуване храни срѣщу една комисионна отъ 2 л. на 100 кг. купена храна и 4% върху стойността на сѣщата. Коментаритѣ, които вѣстникътъ прави, цѣлятъ да покажатъ, че това не е една търговска сдѣлка, тъй като храни нѣмало купени, цѣнитѣ били произволни, авансирани суми не били гарантирани и пр.

„Лице Д. А. Буровъ отъ Горна-Орѣховица не съществува. Касае се до търговската фирма Д. А. Буровъ и С-не отъ сѣщия градъ, която дѣйствиелно е сключила договоръ съ Ф. Деклозиеръ за купуване на храни и е получила отъ сѣщия за тая цѣль, въ нѣколко послѣдователни вноски, споредъ нуждитѣ на работата, 1 милионъ лева.

„Не се съмняваме, че казаната фирма ще излѣзе съ подробно освѣтление и опровержение. Но тъй като това може да засенѣе, по причина на бавността на съобщенията, а прѣзъ това врѣме клеветата ще се шири и ще пуца корени, заявявамъ още сега категорично, че въпросната сдѣлка е чисто търговска, извършена на условия съвършено нормални, безъ да има въ нея нѣщо безчестно или фиктивно.

„За да бѣде по-точентъ, ще прибавя:

„1. Комисионата, която фирмата Буровъ е уговорилъ, е три лѣти по-малка отъ посочената въ „Народни права“.

„2. Цѣнитѣ, по които е купувала хранитѣ, не сѣ били произволни, а сѣ се опредѣляли отъ дневнитѣ пазарни цѣни, постоянно контролирани отъ Деклозиеръ.

„3. Почти цѣлата получена сума е употребена въ храни, които и днесъ се налице, съ изключение на една значителна частъ, реквизирана отъ мѣстнитѣ комитети на обществена прѣдвидливостъ.

„4. Купувачътъ Деклозиеръ е билъ гарантъ за авансирани отъ него суми не само съ цѣлния активъ на фирмата Буровъ, но и чрѣзъ депозирание на всички купени храни въ магазини, наети на негово име и носещи неговата фирма.

„5. Отъ цѣлата тази милионна операция едва ли ще остане за фирмата Буровъ една печалба отъ 25.000.000 л., — (Смѣхъ) Пардонъ, 25.000 л. — „Прѣдоставямъ на добросѣстнитѣ и колко-годѣ запознати съ житарската търговия лица да прѣцѣнятъ дали тази операция е търговска или подкупъ, и да окъчестватъ поведението на „Народни права“, както подобава“.

Това не се позволи да бѣде обнародвано. Г. Буровъ все, та писа на другия денъ писмо на г. Радославова, за щото, като попитахме въ цензурата, защо не се позволява това обяснение, когато се позволява на „Народни права“ да пише тѣзи работи, тѣ казваха: тъй заповѣда г. Радославовъ. И той моли съ писмото си г. Радославова да позволи на втория денъ статията. Не, и на втория денъ не се позволява.

Но онова, което е най-куриозно, то е, че сѣщитѣ цензори, които знаятъ, че не се позволи на г. Бурова да напише това обяснение за освѣтление, сѣщитѣ тия г. г. цензори, когато дохождатъ да цензуриратъ „Работнически вѣстникъ“, органъ на тѣснитѣ социалисти, въмѣтъ който, не знаятъ защо, правителството има най-много симпатии, (Смѣхъ) на него позволяватъ.

Отъ крайната лѣвица: А-а-а!

В. Коларовъ: Ако има цензура, тя съществува именно по отношение на „Работнически вѣстникъ“. Тридесетъ статии най-малко сѣ извадени отъ „Работнически вѣстникъ“, заради тѣхната политическа тенденция.

И. Пѣвъ: Да излѣзе и напише слѣдното: „Дѣ сѣ народничитѣ, защо сѣ се омѣчвали, защо мѣлчи в. „Миръ“? Ами че на „Миръ“ не даватъ да пише, а тѣ питатъ, защо мѣлчи, и цензурата имъ позволява това! (Общъ смѣхъ) И ние на другия денъ пишемъ слѣдното: (Чете)

„Вѣстникътъ продължава да раздухвать аферата Деклозиеръ. И вчера, вече за втори пътъ, „Работнически вѣстникъ“ хвърля тежки упори по адресъ на в. „Миръ“, че „мѣлчи като риба“ по тая афера, и пита: „Какво показва това мѣлчание“? Отговорътъ е, разбира се, готовъ: „Народничитѣ мѣлчатъ, защото не могатъ да отречатъ, че до дробовѣтъ на тѣхни видни водители сѣ достигнали милионитѣ на съгласението и защото тѣ се боятъ, че, ако чорапътъ се разниши докрай, ...“

„Тѣ си отговаря „Работнически вѣстникъ“.

„А истината е, че народничитѣ нѣматъ нищо общо съ каквито и да било подкупнически афери. Ако „Миръ“ мѣлчи, то е не защото нѣма какво да каже на ония, които сѣ намѣрили врѣме да клеветятъ, а защото не отъ „Миръ“ зависи сега да пише каквото желае. — Туй поне редакторитѣ на вѣстникътъ знаятъ, та странно е, че тѣ сѣ се отидали на една съвѣтъ непочтенна работа, когато ние не можемъ да имъ отправимъ отговора си, който да имъ запуши устата“. Това е заличено отъ цензурата и не ни е позволено да го напечатаме.

Д-ръ П. Черневъ: Значи, в. „Миръ“ пакъ мѣлчи. (Смѣхъ)

И. Пѣвъ: Да, в. „Миръ“ пакъ мѣлчи. — Вие виждате до какви абсурди може да отиде цензурата. На забѣлжката, която направи г. Коларовъ, че въ тѣхния вѣстникъ сѣ заличавали политически статии, а това, което азъ при казвамъ сѣ дреботни, азъ ще направя тая бѣлжка, че въ нашия вѣстникъ има заличавания въ много политически статии. Заличавания сѣ даже изявления, декларации на г. министър-прѣдседателя, които той е правилъ на чужди кореспонденти. Азъ не желяхъ да дойда съ тѣхъ тукъ пакъ отъ това желание, да не внасямъ дисхармония; защото, ако излѣза да ги чета тукъ и да ги разправямъ, все ще има хора, които може би съ шифровани телеграми да съобщятъ въ странство, какво се е казало и да побъркатъ на политиката. Та не че у насъ нѣма такива статии, г. Коларовъ, има, но не ги съобщавамъ.

В. Коларовъ: Напишатъ вѣстникъ се о конфискувант, слѣдъ като е било разрѣшено да се напечата.

И. Пѣвъ: И съ нашия вѣстникъ се е случвало сѣщото нѣщо. Ние печатахме една заповѣдъ, че не трѣбва да се разпространява единъ протестъ; прѣгледаха я, цензурираха я, позволиха да се напечата, и подиръ туй пратиха да се конфискува вѣстникътъ. Та, казвамъ, и съ нашия вѣстникъ се е случвало това, но азъ не се спирамъ на него.

Цензоритѣ, когато се касае за критика, не позволяватъ печатането на никакви статии; но даже и тогава, когато не се прави никаква критика, тѣ считатъ, че има критика. Напр., тѣ не позволяватъ да се даватъ каквито и да било съвети въ днешно врѣме на правителството; тѣ не позволяватъ и плоть видъ на съвети да се каже нѣщо, защото, види се — тѣ си мислятъ — щомъ се даватъ за нѣщо съвети на правителството, това е една голѣма критика и не трѣбва да се позволява. Напр., пишамъ по въпроса, какъ трѣбва да дѣйствува комитетътъ на прѣдвидливостта: (Чете) „Не е работа, напр., да се реквизира захаръ отъ дребнитѣ продавачи, вмѣсто на фабриката, или да се взема солта по доканитѣ, вмѣсто да се изнесе отъ депозититѣ, които сѣ въ рѣцетѣ на самата държава. Сѣщото е и за другитѣ произведения. Знае се, напр., гдѣ излиза най-много оризъ и отгдѣ се достая за цѣлата страна. Вмѣсто да се реквизиратъ пратки, пристигнали на гарата отъ по-долонитѣ или единъ човалъ за частни лица, нѣма по-лесно нѣщо отъ това да се вземе оризътъ на самото мѣсто. Сѣщото е и съ дървата за горѣна, па и всичко друго, което е отъ първа необходимостъ. Всичко трѣбва да се дѣри тамъ, дѣто го има въ изобилие, дѣто стои да чека да бѣде вземено, а не да се събира случайно оттамъ, дѣто се намира, може би, въ най-малко количество и дѣто е необходимо да бѣде оставеното“. Вие виждате,

че тукъ нѣма критика. Ние не казваме, че тамъ сж направили това, на друго мѣсто сж направили онова, ние не нападаме никого, а просто даваме единъ съвѣтъ, какъ най-лесно може да се помогне въ дая работа, и това е заличено отъ цензурата.

Азъ ще ви прочета и другъ единъ пасажъ по въпроса за персонала, който се назначава въ новитѣ земи и въобще, за уреждането на новитѣ земи — написанъ въ духа на онова, което говори по-рано г. Кьорчевъ, но заличенъ отъ цензурата: (Чете) „Да се не дава просторъ на партизански бѣсъ е особено необходимо, когато се урежда управлението въ новитѣ земи“ — ние не казваме, че правителството е дало такъвъ просторъ. Въ друга статия казваме: (Чете) „Днесъ цѣлото почти мѣжко население на нашия народъ е зарѣзано врѣменно своитѣ обикновени занятия и се е мобилизирано за цѣлитѣ на войната. Това става врѣменно, докато трае войната. Можемъ да се попитаме: не трѣбва ли врѣменно, докато трае прѣходното положение за което ни е дума, по мобилизационенъ начинъ да се поставитъ начело на управлението по-видни българи, безъ разлика на партии и политически убѣждения? Не прѣдлагаме да се взиматъ отъ разни партии обикновени кандидати за административни чиновници, а имаме прѣдъ видъ, да си служи държавата съ лица, които не мислятъ да правятъ кариера отъ административната служба, но които съ името си и съ известността си ще допринесатъ, за да се създаде една благоприятна за българската държава атмосфера. Знаемъ, че тукъ има нужда и отъ чисто служебни технически познания и опитностъ, които у професионалнитѣ работници ще се срѣщнатъ въ по-големъ размѣръ. Но такива могатъ да иматъ всички второстепенни чиновници по новото управление. Но стоящитѣ начело могатъ прѣкрасно да се взематъ врѣменно измежду видни българи, които ще наложатъ единъ общонароденъ характеръ на управлението въ новитѣ земи още отъ самото начало“. Има ли нѣщо укоръ въ тоя свѣтъ? Не. Но и това е заличено. Такива нѣща не могатъ да се допускатъ. Цензурата намира, че не могатъ да се даватъ съвѣти, че отъ това нѣщо ще падне прѣдметътъ на правителството, врагътъ ще го използва и духътъ на армията ще се сломи.

А. Ляпчевъ: Добръ, че не сж написали вмѣсто него друго нѣщо, защото има и такива случаи.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателъ г. д-ръ И. Момчиловъ)

И. Пъевъ: И това става. — Ще се спра на единъ другъ случай. Въ нашия печатъ се повдигна въпросътъ за срѣшнитѣ банкноти. Писаха единъ вѣстникъ, писаха други, трѣбваше и ние да напишемъ нѣщо подъ видъ на съвѣтъ. Написахме една статия, заличиха я, написахме друга, заличиха я, написахме трета, заличиха и нея. Взехме единъ цитатъ отъ единъ вѣстникъ — „Прѣпорѣцъ“ или другъ, не помня добръ — въ който бѣше пропуснато да се напишатъ нѣщо по тоя въпросъ, но и него заличиха. Азъ се чудѣхъ, какъ да постѣпя; искахъ непрѣмънно да напиша нѣщо по тоя въпросъ, защото мнозина ме запитваха — „какъ мислите по този въпросъ?“. Най-послѣ азъ изнамѣрихъ начинъ; написахъ една статия „Държавата и народътъ въ врѣме на война“ — какъ трѣбва да си помогнатъ — и турихъ тоя пасажъ: (Чете) „Съ удоволствие се научаваме, че министъръ Тончевъ съ заурѣчането си е поискалъ да тури край на тия теоритически разсуждения и че той пожелалъ и по тоя въпросъ държавата да се отнесе бащински къмъ интереситѣ на новоосвободенитѣ ни еднородни и да не остави тѣ да бждатъ експлоатирани. Тукъ е необходимо да се дѣйствува бързо; добритѣ пожелания не бѣха достигнали цѣльта си, ако смущението, което създава въпросътъ за заемната на срѣшнитѣ пари и банкноти съ български, се остави пълна свобода на разни спекуланти да обиратъ населението“. Най-сетнѣ това го пропуснаха. Азъ ви чета тия нѣща, за да ви докажа, какъ трѣбваше да похваля г. Тончева, та да ми допуснатъ една-едва да дамъ и азъ нѣкои съвѣти. Но трудно е, г-да, всѣкога да постигаме цѣльта си по такъвъ пътъ.

Нѣма да привеждамъ други примѣри, но и възъ остана на приведенитѣ, мисля, че имамъ право да помоля г. г. министритѣ да взематъ подъ сериозна бѣлѣжка тия нередовности и злоупотреби въ цензурата и, ако могатъ, нека разширятъ нашата свобода, за да можемъ да съдѣйствуваме колкото се може по-добръ за общото дѣло. Между друго ще кажа и това, което се споменава въ една наша изхвърлена отъ цензурата забѣлѣжка. Нека се

позволитъ да дохождатъ до редакциитѣ чужди вѣстници: ромѣнски и гръцки и отъ други неутрални държави.

В. Коларовъ: Па и съюзиницитѣ.

И. Пъевъ: Тѣ дохождатъ, не ги спиратъ, но, напр., ромѣнски и гръцки вѣстници не дохождатъ.

В. Коларовъ: Извадитѣ отъ съюзиницитѣ вѣстници се цензуриратъ.

И. Пъевъ: Да, тѣ се цензуриратъ; цензуриратъ се и телеграмитѣ отъ телеграфната агенция. Ние мислимъ, че поне за извадитѣ отъ бюлетинитѣ на телеграфната агенция трѣбва да сме сипури, когато ги печатамъ, че ще бждатъ допуснати, но цензура и отъ тѣхъ вади. Въпросътъ за вѣстникитѣ е отъ голѣма важностъ. Нека ни се дадатъ всички вѣстници, макаръ въ тѣхъ да се пишватъ нѣкои работи, които не сж прияти. Че сме щѣли ние редакторитѣ — нѣколко души — да узнаемъ нѣкои работи — когато въ Върхното министерство ги узнаватъ повече отъ насъ, отъ туй никаква врѣда нѣма да има. И да излѣземъ ние даже да викаме и разправяме въ София по улици, какво сме чели въ тия вѣстници, никакъвъ смутъ нѣма да настане. Ако ли рече нѣкой отъ насъ да ги използва ала въ вѣстника си, има цензура, тя нѣма да допусне това. Но намъ е необходимо да добиемъ добре ориентировка, за да можемъ по-хубаво да зашицаваме общото дѣло. Често отъ Дирекцията на печата се даватъ опровержения така слаби, така блѣди, написани все по единъ калтъ, че не принасятъ полза.

Но дайте на всички вѣстникари възможностъ да коментиратъ тѣзи работи, и увѣрявамъ ви, че тѣ ще ги коментиратъ по-добръ, отколкото Дирекцията на печата.

Азъ ще заключа, като изказвамъ надеждата, че ще ни се даде възможностъ, да помогнемъ на правителството чрезъ печата, защото единствено чрезъ него можемъ да му помогнемъ. Азъ чухъ отъ нѣколко хора, близки на правителството, слѣдното възражение: „А, ще оставимъ ние оная свободна цензура, която имаше въ наше врѣме, ще разгачимъ всички, па когато дойдатъ печалнитѣ резултати отъ нея, тогава ще седнемъ да му дигнемъ лѣва.“

П. Даскаловъ: Недѣйте хвали вашето врѣме, защото тогава нѣмаше цензура.

И. Пъевъ: Приятно ми е, г. г. народни представители, да констатирамъ, че у тѣзи хора, близки на правителството, има съзнанието, че въ наше врѣме сж побъркали съ нѣщо за добрия изходъ на дѣлото. Азъ, обаче, мисля, че отъ другадъ ни дойде събъркването, не отъ печата. И затова, когато се разрѣшава въпросътъ, дали да ни се даде по-голяма свобода, по-голяма възможностъ да сътрудничимъ на правителството, на това възражение на хора, близки на правителството, не трѣбва да се дава значение.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Христо Пендовичъ.

Х. Гендовичъ: (Отъ трибунала) Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще бѣда много краткъ, защото почитаемиятъ прѣдседателъ ми даде само петъ минути да говоря.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Давамъ Ви десетъ минути.

Х. Гендовичъ: Азъ ще ги съкратя на петъ. (Смѣхъ) Не можахъ да разбера отъ прѣждоговоринитѣ, какво искаха да кажатъ, всѣмъ говорѣше особено, но никой не се докосна за законопроектъ за 6/12 отъ бюджета. Единъ почна да обвинява главната комисия, втори почна да говори за бойното поле, трети — че нѣмало радъ въ новитѣ земи и т. н., обаче, никой не каза нѣщо по законопроектъ. Азъ кажахъ за туй нѣкои финансисты, които се прѣдставятъ за бждаци министри на финанситѣ, да говорятъ за финансы, но не чухъ ни одного да каже нѣщо за 6/12, защо сж и за какво сж. Въ този законопроектъ има работи, по които може да се говори 24 часа, обаче ни единъ не си отвори устата да каже нѣщо, защото виждатъ, че бюджетътъ си е на мѣстото или пъкъ не разбиратъ отъ бюджетъ, отъ финансы, а искатъ само да ги чуе галерията, че говорятъ по законопроектъ за 6/12 отъ бюджета. Правителството, дѣйствително, има нужда отъ тѣзи 6/12 и

затова тръбваше всички едногласно да ги гласуват и да прикратят дебатите. Г. Сахаровъ говореше, какъ се управлявали новоосвободенитѣ земи, отиде даже дотамъ, да разпразъ какво било рѣшението на халската конференция, обаче забрави да каже за германцитѣ, които минаха прѣзъ Балтия — за това мълчи. (Смѣхъ)

Правителството ще гледа да управлява новитѣ земи така, както управлява и България, както диктуватъ неговитѣ интереси, и вие всички тръбате да му дадете рѣка, за да изкара то дѣлото докрай. Честъ прави на днешното правителство, во главѣ г. Радославовъ, че е докарало България до това положение, че е успѣло да обедини българския народъ. Вие всички тръбате да го възхвалявате за това. Обаче азъ не видѣхъ нѣкой да го похвали. Всичко за васъ е криво; ни единъ отъ васъ не каза: „Добър е направилъ това правителство“. Но асѣжъ защо е опозиция? Нами за да бѣде противъ: опозицията не одобрява нищо, на бѣлото казва черно. Казватъ: „Защо да има цензура, защо се цензуриратъ вѣстниците? Има, и много хубаво прави правителството, даже тръбате да бѣде още по-строго, (Смѣхъ) Тази мекостъ е, която въ 1913 г. докара погрома на България. Ако цензура бѣше по-строга, не щѣше да има 16 юний, не щѣше да има погрома отъ 1913 г., нѣмаше да отиватъ да раздаватъ вѣстници по полковетѣ отъ солдаты на солдаты. Сега никой не говори въпросъ, защо обесили, защо застрѣляли нѣкого — много на мѣсто. Искатъ да критикуватъ военитѣ. Не тръбате да ги критикуватъ. Тѣй тръбаше да се прави и въ миналата балканска война, и тогава друго щѣше да бѣде положението. На, правете сравнение, какво бѣше въ 1913 г., и какво е сега. Тръбате да кажемъ: „Слава Богу, че сега имаме единъ уменъ човѣкъ начело на правителството, който не се бои отъ никакви заплашвания, отъ никакви закани. Може да получи хиляди анонимни писма и да каже: „Наплеваятъ! Не искамъ да знамъ“. (Смѣхъ)

Нѣкой отъ лѣвицата: На руски приказвашъ.

Х. Гендовичъ: Мисля, че никой не може да ми забрани; мога да приказвамъ и на английски, и на германски.

Х. Бояджиевъ: Твоятъ приятель кралъ Петъръ, какъ е сега?

Прѣседателствуещъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Г. Гендовичъ, говорете сериозно по прѣдмета.

Х. Гендовичъ: Г-да, помня, завчера г. Ляпчевъ говореше и каза: „Г-да, тръбате да се пригнемъ всички да теглимъ колата“. Ще теглимъ, какво ще правимъ. Тѣзи, които сж се заемли съ длъжността да управляватъ една държава, тѣ ще отговарятъ за своитѣ дѣла, а виждате, че отговарятъ и ще отговарятъ и заанапрѣдъ. Ако слушате опозицията, нѣма полза; ще изгубя, както въ 1913 г. Шефове на партията сж свободни да отиватъ при г. Радославовъ; той ги приема всички редовно, даватъ си мнѣния, ако иматъ да кажатъ нѣщо, той ги изслушва и имъ отговаря. Обаче не видѣхъ нѣкой да препорѣча нѣщо друго, всички сж съгласни съ дѣйствието на правителството, защото виждате, че работата отива напредъ и дай, Боже, да върви напредъ. Ние не тръбате да се мѣсимъ въ работитѣ на правителството, нищо на военитѣ. Ако има военна цензура, тя е за общо добро. И понеже е военна положение, никой нѣма право, нито г. Плачковъ, да дойде и да се оплаква, асѣжъ името му е Плачковъ — (Голѣмъ смѣхъ) да носи съ копѣ вѣстници и да казва, кое цензура позволява да се печатат, кое не позволила. И дѣйствиелно, той би билъ правъ въ друго време, и азъ бихъ се съгласилъ съ него. Но да дойдатъ да ми говорятъ за цензурата, че тръбвало печататъ да бѣде свободенъ и пр., въ този моментъ, когато се рѣшава съдбата на България, когато се обединява българскиятъ народъ — това значи, да предизвикватъ българския народъ и да стане това, което стана въ миналата балканска война. Ако печатътъ е свободенъ и ако правителството е слабо, тогава какво ще стане? Мислете какви послѣдствия може да има това. Затова начело на управлението тръбате да стои човѣкъ съ характеръ, какъвто е г. Радославовъ, който има желѣзна рѣка. И ние имаме пълно довѣрие въ правителството, во главѣ него. Той отговаря за всичко, и всичко което е начерталъ, успѣва; не иска да зная какво говорятъ господата отъ опозицията, не зачита тѣхнитѣ убѣждения, защото всѣки пакъ опозицията иска да спрѣжествува на правителството, иска да го спромолѣса и никога опозицията

нѣма да каже на бѣлото черно и на черното бѣло. (Голѣмъ смѣхъ, продължителни ржкоплѣскавания отъ лѣвицата и лѣвния центъръ). Азъ искахъ да кажа друго — че вие никога не можете да разберете, кое е добро и никога не искате да кажете добро за правителството. Искатъ да изтъкна, че когато правителството прави добро, опозицията никога не ще каже, че е добро, винаги ще каже, че е лошо; все ще лавира. Следователно, правителството си кара много добре политиката съ своитѣ съюзници, които заловило, и вие нѣма, освѣнъ да дадете рѣка за рѣка и да гласувате законопроекта за 6/12 отъ бюджета. Разбирате ли?

Д-ръ П. Джидровъ: Ами за тѣхъ нищо не казахте.

Х. Гендовичъ: Ако се выпуска да говоря надълго и нашироко, може би ще се докажатъ пѣкои отъ господата отъ опозицията, затова азъ ще бѣда много кратъкъ и ще искамъ отъ г. прѣдседателя да ми позволи да говоря още двѣ минути.

Менѣ ми папава, г-да, особено впечатление при отпаването на Събраниято, когато всички единодушно ржкоплѣскаха и захлахиха на правителството. Отъ 1878 г. досега не съмъ видѣлъ такова весело отпаване на Събраниято. Дѣйствиелно, имаме побѣди и напредъкъ на българския народъ, които се дължатъ на неговия вождъ, царъ Фердинандъ, и на правителството на г. Радославовъ, на което всички ще захлахатъ. Както казахъ по-напредъ, ще дойде време, когато всички ще дойдатъ да пригнѣватъ рѣка на дѣда Радославовъ. (Смѣхъ) Доказателство е това, което всѣки отъ васъ вижда: какъ бѣхме прѣзъ 1913 г. и какъ сме сега, прѣзъ 1915 г. Защо не смѣте вие, г-да отъ лѣвицата, да кажете това? Тръбате да ржкоплѣскаете като сравните положението прѣзъ 1913 г. и 1915 г. Защо мълчите? Нами сте българини? Тръбате да се ржкоплѣскаете отъ всички за това, което се прави днесъ. Като българини вие тръбате да признаете успѣха на правителството, слѣдъ като сравните положението на 1913 г., съ положението на 1915 г.

Нѣкой отъ лѣвицата: Ами положението на 1916 г.?

Х. Гендовичъ: Още по-добро ще бѣде въ 1916 г. Тогава ще говоря съ по-високъ гласъ и тогава не само ще ржкоплѣскаете на г. Радославовъ, но ще му станете на крака.

Нѣкой отъ лѣвицата: Какъ бѣхте прѣзъ 1915 г.?

Х. Гендовичъ: Азъ бѣхъ тамъ, какъто тръбаше да бѣда, за да услужа на своето отечество, а вие отидохте да възбуждате. Затова, г-да, азъ пакъ бихъ молитъ всички българини и небългарини да кажатъ, че политиката на правителството успѣва, върви напредъ и ще върви. Ние тръбате да му подадемъ рѣка, за да ни завижда дѣлъ свѣтъ. България ще бѣде обединена и велика — това което вие не сте съгласни. (Смѣхъ) Азъ свършвамъ, г-да, като ще ви моля да гласувате законопроекта за 6/12 отъ бюджета, както е прѣдставенъ. (Ржкоплѣскаване отъ дѣсницата)

Прѣседателствуещъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Стоянъ Костурковъ.

С. Костурковъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! За да упражня едно право и едновременно да изпълня единъ дългъ, взехъ думата отъ името на нашата парламентарна група да изкажа нѣколко мисли по политиката на правителството и управлението на държавата въ връзка съ 6/12 отъ бюджета за идущата 1916 г. Г. г. народни прѣдставители! Изказаха се тукъ мисли и пожелания, които, ако биха били послѣдовани отъ всички ни, не тръбваше да вземамъ думата по прѣдложения на обсъждане законопроекта. Споредъ искането на г. Козиничевъ, а особено на г. Кюрчева, всички партии въ Парламента тръбваше да се задоволятъ въ днешния политически моментъ съ декларациитѣ, които се направиха отъ тѣхъ при вотиране средата отъ 530,000,000 л. Нашата парламентарна група е убѣдена, че ако бѣше послѣдванъ този редъ, прѣпорѣчанъ тѣй горѣщо особено отъ г. Кюрчева, ние нѣмаше да изпълнимъ добросъвестно дълъгъ си като народни прѣдставители, като контролори на управлението на държавата. Особено въ днешнитѣ съдобноосни врѣмена, които България преживява. Защото, ако ние всички не искахме да говоримъ по войната, ако ние не искахме да разчепкваме, да критикуваме външната политика, реализирана отъ правителството, туй не ще да рече, че ние ще тръбамъ жумашката да одобрямъ всички управителни актове на правителството.

Г. г. народни представители! Изкарването на войната е дълга граматика, съпроводено с крайно голяма трудност. Ние не знаем тая война докога ще се продължава и кога ще се свърши. Е добър, за да можем да изразим продължителността на войната, ние, като представители на народа, като контролори на държавата, на нейното управление, трябва да укажемъ всичкото си съдържание, за създаване на съгласие, мир, и доволство въ оръдната на българското гражданство, както и за доставяне всичко онова, което е потребно за поддържане на нашата армия, която пролива и ще пролива тегърва още кръвта си по бойните полета за обединението на България, на българската националност. Трябва, повтарямъ, да вземемъ всички мъжии да създадемъ търпение въ страната, бодрост въ българското гражданство и куражъ въ туй гражданство, за да може да изтрае всички ония неограни, които сж неразрешими спътици на войната.

Преди всичко, когато има военни действия, туй не значи, г. г. народни представители, че ние, гражданитъ, които сме останали въ границитъ на старата българска държава, ще трябва да се примиримъ съ едно положение, при което сме лишени отъ нашитъ основни свободи и права, че трябва да се задоволимъ съ едно положение, при което ни се отнематъ почти всички конституционни гаранции. Не подчинението, г. г. народни представители, създава мир и спокойствие на държавата. Ние всички претендираме да бъдемъ добри съпозе на нашия народъ, да бъдемъ добри членове на тая държава, но ние, преди всичко, държимъ на нашитъ основни свободи и на нашитъ права. И не ви ли покира, не ви ли бодне очитъ фактътъ, че въ момента, когато нашата армия отива да дава свобода на поробенитъ братя въ Македония, ние тукъ бацитъ, братята и чичовцитъ на воюващитъ сме лишени отъ тия права и свободи? (Шумъ въ дъсеницата)

И. Веселиновъ: Свободниятъ български народъ ще направи и туй за идеалитъ на България. Отъ туй нѣщо нѣма да пострада България, и най-малко ние ще пострадаме.

К. Сидеровъ: Само ние ще направимъ това, и само съ нашия умъ и съ ума на началника на цензурата ще стане това. (Скарване между И. Веселиновъ и К. Сидеровъ)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г-да!

И. Веселиновъ: Единодушие искате, а какво подклаждате?

К. Сидеровъ: Цензура имаме, нѣмаме единодушие.

И. Веселиновъ: Можете да говорите за припожението на цензурата, но не можете да говорите противъ нея, като институтъ, който е изведенъ даже въ Англия, която ние уважавате, като държава, която е дала свободите на цялото човѣчество.

П. Вангеловъ: (Къмъ К. Сидеровъ) Ти ще излъчешъ между народа единъ денъ и ще ти отговорятъ какъвъ си.

С. Костурковъ: Г. г. народни представители! Тукъ се поддържа една теория, съ която ние на никаква цѣна не можемъ да се съгласимъ. Защото свободата не се изкупува съ отнемането на тая свобода на ония, които я изкупуватъ.

П. Вангеловъ: Въ този моментъ може, защото България е велика, ама ние не го съзнаваме това. Отъ много дрънкалия може да пропадне България.

С. Костурковъ: Твърди се, че въ днешния съдебносенъ моментъ отъ историята на нашето племе, трябва да гледаме токо отъ високо на онова, което се създава по бойнитъ полета и на онова, което се върши вътре въ държавата, че да не обръщаме внимание на ония факти, които съставляватъ нарушение на реда, порядъка, правата и свободитъ на гражданството въ страната.

П. Вангеловъ: Който много дрънка, него закачатъ.

С. Костурковъ: Тъкмо тая теория, г. г. народни представители, не трябваше да бъде изнесена отъ трибуната на Народното събрание. Тя можеше да бъде поддържана въ всяко друго време, но днесъ, когато на устата на всички ония, които се биятъ, е думата свобода, днесъ да се

поддържа тиранията въ страната, това, съгласете се, въ всяки случай, не прави честъ най-малко на ония, които изнасятъ тая теория.

И. Велчевъ: За каква тирания говоритъ? Туй свободно се изразяватъ за всичко и говоритъ, че нѣма свобода.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г-да! Това е мнѣнието на г. Костурковъ.

С. Костурковъ: Г. г. народни представители! Вие видѣте, че три дни тукъ се дебатира, и азъ не се обадихъ нито единъ път. Азъ не желая да говоря дълго, но оставете ме да се изкажа. Ако ние продължаваме по този начинъ да ме прѣкъсватъ, ще говоря по-дълго.

Отъ дъсеницата: А-а-а!

С. Костурковъ: Самиятъ начинъ, по който ние реагираме на мислитъ, които азъ изказвамъ, самиятъ начинъ, по който реагираме нѣкои отъ г. г. министритъ, както въ началото на заседанието реагира самъ г. министъръ-прѣседателитъ, показва, г. г. народни представители, че вината не е на тая страна, която критикува, а е на страната, която критикуваме.

Не е политическа мѣдростъ, както каза г. Кюрчевъ, да си затваряме очитъ прѣдъ всичко онова, което дезорганизира единството въ страната и да вървимъ по пътя, който ние сте прѣдначертали. Ние, ние всички искаме всецѣло поддръжката на страната въ воденето на войната. Е добъръ, позволете тогава на тѣзи, които живѣятъ въ тази страна, да знаятъ какъ се управлява тая, къдетъ отива онова, което да се дава, да се знае отъ ония, отъ които се взема. Наомаи се, както се каза токожа пъти тукъ, една цензура, която не съществува нито въ една чужда държава; дори въ Турция и въ Русия нѣма такава цензура. Само у насъ е тази цензура такава.

И. Велчевъ: Умъ ти нѣмашъ.

Прѣседателствующъ И. Момчиловъ: (Звънъ)

С. Костурковъ: Справете се, каква е цензурата въ Русия, каква е цензурата въ Англия, Германия, Австро-Унгария и ние ще видимъ, че нашата цензура е безподобна. Ние нѣмаме право да избобляваме единъ прѣдставителъ на държавната властъ, който злоупотребява съ своето положение. Това е право на цензура да очертава онова, което ние съобщавате. Г. Пѣевъ и г. Кюрковъ по-рано, ви дадохъ маса доказателства, затова и азъ нѣма защо да се спирамъ на факти. Азъ само ще ви припомня едно нѣщо, че въ Франция, дѣто цензурата е токо много строга, г. Козинички казва, че се позволява само на единъ виденъ държавникъ, какъто е г. Клемансо, да изказва особени мнения, несъгласни съ политиката на правителството по държавелката акция, общо по балканската. Не е вѣрно това, защото г. Козинички, на и всички ние, които слѣдите развитието на събитията и спороветъ, които ставатъ въ Франция, знаете, че въ Франция нѣма едно мнѣние по всички въпроси, а има най-малко две мнения.

П. Вангеловъ: Затуй е проконсала.

С. Костурковъ: Че г. Херве поддържа едно, г. Клемансо поддържа друго, че френскитъ социалисти неотдавна имаха свой конгресъ, въ който изрѣдиха своето гледище по развиващата се война. У насъ е невъзможно това да се помисли, а не да се иска и разрѣши. Това е цензурата у насъ. Азъ върху цензурата нѣма да говоря. Азъ ще ви напомнямъ нѣколко факти, съ които да ви покажа по какъвъ начинъ се третираме ние, гражданитъ, отъ властта като свободни човѣци на нашата държава и какъ сме третирани ние, народнитъ прѣдставители. Г. г. народни прѣдставители! Смѣта се отъ управнитѣ, отъ органитъ на властта, че ние имаме право, като народни прѣдставители, да се спомнаемъ съ хората въ България прѣдъ вѣрно на войната само слѣдъ разрѣшенето на извънѣтенъ комендантъ, ние не може. Дори и тогава, когато ние идете тукъ на сесия съ покана отъ страна на властта, тогава пакъ ви хващатъ за ямата да ви мандиратъ изъ разни стаи за прѣварки и не знамъ какъво. Ние, народнитъ прѣдставители, ние, на когото личността е неприкосновена въ дадения случай, дѣ нѣ е свободата? Мислите ли ние, че има държава, въ която да се третиратъ

по такъв начин народният представител? Азъ ще ви кажа другъ много по-поразителенъ случай. Видиъ високъ администраторъ въ срѣдата на столицата си позволява да заплаща единъ народенъ представителъ, ползуващъ се съ лична неприкосновеностъ дори тогава, когато нѣмаше сесия, съ интерниране. Защо? Защото този администраторъ си мисли, че въпросниятъ народенъ представителъ, като опозиционеръ, неупѣливо навѣжда го-вори противъ правителството. — Г-да! Това се случи съ мене. Насрѣдъ улицата бѣхъ се спрѣлъ единъ денъ съ още двама народни представители. Минава градоначалникътъ, спира се и спогледа нѣма единия отъ народните представители: „Какво ви поворѣше г. Костурковъ?“ Когато той отговори: „Нищо не говорѣше“, г. градоначалникътъ каза: „Какъ така нищо? На кой хотелъ си ти?“ И даде да разберемъ, че ще разкара залпаници. А слѣдъ нѣколко дена при една срѣща градоначалникътъ ми каза: „ще те интернирамъ“.

П. Вангеловъ: Възможно е да си билъ опасенъ.

С. Костурковъ: Вие, като прѣдвѣстите само тѣзи два факта, можете сами, г-да, да направите разсуждение, отъ което ще изаиде само едно заключение: че ако на народенъ представителъ се гледа така отъ органитъ на днешната властъ респективно отъ административната, то кой знае какъ се гледа на обикновенитъ граждани, които се намиратъ всецѣло подъ опеката на тази властъ, които сж изгубили сега изцѣло своитъ близки, на които могатъ да се осаняватъ. Г-да! Онѣзи, които сж отишли подъ знамената да изпитаятъ своя кръвенъ дългъ, иматъ нужда отъ помощта, отъ насърдението, отъ съчувствието на тѣзи, които сж останали въ държавата, а на насъ не се дава възможностъ да се сношаваме съ това население и не можемъ да получимъ дори писма, въ които се съобщаватъ известни факти, изострирани, напр., съвѣтъ на шата администрация въ даденъ край на България. Но отъ другъ единъ много по-поразителенъ примѣръ. Съ обявяването на мобилизацията у насъ съвѣтъ се турна подъ миндѣра конституцията; у насъ се отмениха закони само съ една телеграма. Съ телеграма отъ шаба на армията отъ 20 септември т. г. № 4081 се отмени законътъ за въоръженитъ сили и законътъ за данѣнитъ, за да бѣдатъ взети подъ знамената откупилитъ се на врѣмето, съобразно съ дѣйствуещия законъ, мохамедани.

Й. Веселиновъ: Нѣма оплакване отъ мохамеданитъ.

С. Костурковъ: Г. г. народни представители, неѣте схваща въпроса така тѣсно. Не е тукъ въпросътъ за оплакване, каквито фактически има маса — и това го знае г. министърътъ на войната — въпросътъ е за начина, по който се отменятъ законитъ въ България. Въ голѣмиятъ въпросъ, който трѣбва да ви обърне вниманието. Ако ние сме въ война, туй не значи, че трѣбва да дѣйствуваме така, че да не зачитаме конституцията, основния законъ на страната.

И. Велчевъ: Този законъ създаде побѣдата.

С. Костурковъ: Че отиваме по сѣкия пътъ при организиране народната прѣхрана и прѣхраната на армията, въ това нѣма съмнѣние. Азъ нѣма да повторию онова, що се говори по този въпросъ отъ ония, които бѣха на това мѣсто прѣди мене. Азъ само два-три случая ще ви кажа, отъ които вие ще видите, че се постѣпва и тукъ тъкмо не тъй, както диктуватъ интереситъ на страната, както диктува нуждата отъ съгласие и stabilitetъ въ държавата въ днешния моментъ. Г-да! И днесъ въ 2 ч., ако бѣхте отишли на ул. „Даръ Симеонъ“, вие щѣхте да видите, че тамъ се натискаатъ и борятъ стари, баби, мѣже, жени и дѣца и ще се надупчатъ. Защо е всичко това? Да си купятъ по 1/4 литъръ газъ. Туй какво показва? То показва, че у насъ не е имало прѣдвидливостъ отъ страна на ония комитетъ, който бѣше поставенъ тъкмо, за да прѣдвиди. На туй се дължи и фактътъ, дѣто ние тукъ въ столицата на два пъти по два дена бѣхме лишени отъ хлѣбъ. На туй се дължи, г. г. народни представители, и фактътъ, дѣто гражданитъ прѣдпочитатъ да платятъ не малко по-скъпо, но двойни и петорни цѣни, за известни артикули, които липсватъ, само да ги иматъ. И вие ще видите, че въ Видинъ, напр., дѣто на комитетъ за прѣдвидливостта не се доставя газъ, защото нѣмало вагони или по други причини, известенъ търговецъ съумѣва да до-

кара газъ и да я продава на населението на една немомѣрно голѣма цѣна, за което, не ще съмнѣние, му е наложена глоба. Но какво показва този фактъ? Показва, че у насъ има не прѣдвидливостъ, а непрѣдвидливостъ. Още другъ единъ фактъ. Въ Пловдивъ — г. Коларовъ знае много добръ този фактъ — вмѣсто да се доставятъ артикули отъ първа необходимостъ на населението чрезъ мѣстния комитетъ, доставятъ се на известни търговци, които прѣди мобилизацията зареписували нѣкаква търговска фирма на не знамъ какво си дружество, въ което има участници и народни представители.

Другъ фактъ. Тогава, когато бѣше запрѣтено, както и сега е запрѣтено, изнасянето на брашна, жита и т. п., разрѣшава се на известни търговци въ България изнасянето на брашно. Защо се разрѣшава? Нали има едно запрѣщение общо за всички? И въ момента, когато ние въ София по липса на брашно гласувахме, разрѣшава се отъ Министерския съвѣтъ изнасянето на 400 вагона брашно за Турция. Какво значи туй? Тукъ вече вие видите, г. г. народни представители, че въпросътъ не се касае само до оная фаворизация, която нѣкой членъ отъ комитетъ на своя глава е направилъ на известенъ свой политически или личенъ приятелъ или анонимнитъ съдружникъ, а се касае до една система, която е въ основата на днешното управление на държавата. Азъ не желая да бѣда опровергаватъ отъ г. министра на финанситъ, когато ставаше да отговаря на онѣзи, които сж говорили отъ тая трибуна, запуй ще ви цитирамъ постановлението на Министерския съвѣтъ за тия разрѣшения. Съ протоколъ на Министерския съвѣтъ отъ 12 октомври т. г. № 160, постановление II, разрѣшава се на Т. Узуновъ да изнесе за Турция 200 вагона брашно, като дословно е казано: „Само ако брашното е готово и може да се достави бързо“. Вие виждате тукъ, че тая уговорка е нарочно поставена, за да може въ даденъ моментъ на укоръ, на притискане, да се намѣри известенъ извинение: „Ние разрѣшихме, но сме казали тамъ, само ако е готово брашното и може бързо да се достави“. Но азъ питамъ, извинение ли е това? Ами че цѣмъ ви писка известенъ търговецъ разрѣшение да изнесе 200 вагона брашно — това не е килограмъ, не сж сто килограма, а 200 вагона — трѣба да имате прѣдъ видъ, че е приготвилъ брашното или пъкъ най-малкото има възможностъ бързо да го приготви и изнесе.

Съ протоколъ на Министерския съвѣтъ № 163, отъ 15 октомври т. г., постановление IV, разрѣшава се на софийския жителъ Христо Ивановъ Гендовичъ да изнесе отъ България за Турция 200 вагона брашно, само ако това брашно се приготви отъ послѣдния — отъ просителя.

Отъ лѣвицата и крайната лѣвица: А-а-а! (Смѣхъ)

С. Костурковъ: Г. г. народни представители! За да може да стане тази сѣбѣлка, прѣбваше, разбира се, да се отнесе работата до семейна комитетъ. И нѣка тукъ ви кажа, че този комитетъ, на врата на който лежатъ толкова нарушения, който носи такава голѣма отговорностъ, се е показвалъ, не зная какъ и защо, и прѣдвѣститъ или нѣкой членъ отъ него, много добросъвестенъ по този въпросъ. Приложено е даже отъ г. Гендовича удостоверение № 246 отъ Коенъ, фабрикантъ въ Одринъ, притежателъ или управителъ на мѣлница, въ което се констатира, че единъ-единъ си вагонъ брашно има г. Гендовичъ. Значи, онова, което се гонѣше съ послѣдното пасажче на министерското постановление: „Ако се приготви въ скоро врѣме“, въ първото постановление за Узунова, а за Гендовича: „Ако брашното се приготви отъ просителя“ — тукъ нѣма вече бързо или бавно, а само „отъ просителя“ — се удовлетворява, защото г. Гендовичъ прѣдставя едно удостоверение, че той разполага съ това брашно. Г. г. народни представители! Въпросътъ тукъ не е, изнесе-сено ли е брашното или на. Брашното не е изнесено. То не е изнесено затуй, защото сж се заинтересували хората, които знаятъ, че въ България населението въ голѣмитъ градове, както е София, нѣма хлѣбъ, а ние ще изнасяме 400 — забѣлжете — както е казано „голѣми вагони брашно“. По прѣсмѣтанията на единъ търговецъ, който се занимава съ тая търговия, отъ 200-тъ вагони, които е щѣлъ да изнесе всѣмъ единъ отъ тия народни представители, щѣло е да се получи печалба 480 хиляди лева. Значи, отъ 400-тъ вагони 960 хиляди лева печалба, разпрѣдѣлена помежду двамъ души! А-а-а, г. г. народни представители, ако е въпросъ да нѣмъ дитирамби на нашата армия, то е лесно; ако е въпросъ да хвалимъ чу-

товните подвизи на офицерите и войниците, тамъ е добър и лесно, но не се ограничава само съ това нашето положение, не се изчерпват въпросите по управлението и по войната само съ тези дитирамби и съ тези пълни, защото тогава, когато ние гладуваме тукъ, ако вие, Петко, Стоянъ, Драганъ искате да търгувате съ нашата кръв, то отъ това прѣстѣпление по-големо нѣма. Вие искате да мѣлчате въ този моментъ, когато се правятъ тези нарушения въ страната, когато се огладява населението? Но, не можемъ да мѣлчамъ, защото това е система въ управлението, защото азъ ви казахъ, че това не е разрѣшението на Петко, Драганъ, Стоянъ отъ комитета, а това сж двѣ постановления на Министерския съветъ. Дѣ бѣхте вие, г. г. министри, когато взехте тези рѣшения, когато постановихте тези работи? Не знаехте ли вие, че въ България има гладни хора, не знаехте ли, че пѣната на житото и брашното постоянно расте? Не прѣдвидяхте ли, че тая война може да се продължи още година, двѣ? Какво ще правимъ ние тогава? Кадѣ ще отидемъ? И това не е само съ хлѣба, съ житото и брашното, това е съ всичките почти артикули. Затуй най-големъ неприятелъ на независимостта на България, на възбѣването на България е оня, който иска да се замѣлчатъ онези прѣстѣпления спрямо коравия залгъ на този винаги крѣпко обидѣтъ народъ, който си дава живота за свободата на поробена Македония. Който иска да се замѣлчатъ тези работи, той отива противъ истинските интереси на ония, които се биятъ, дѣцата на които гладуватъ. Не можемъ, прочее, ние да замѣлчваме тези факти, и ние ги изнасяме не толкова съ цѣлъ да ги осждимъ — ние, разбира се, ги осжждаме — но повече съ цѣлъ да накараме ония, които стоятъ на тая маса (Сочи министерската маса) да почувствуватъ, че не е достатъчно само да се каже отъ единъ министър-прѣседателъ, па макаръ и толкова възбѣванъ като г. Радославовъ, „ние ще отговаряме“, защото и въ друго време казваха „ние ще отговаряме“, а когато дойде минутата да отговарятъ, смутливихте дѣлото и то отиде по дяволите. Да, вие ще отговаряте и за цензурата, и за онова, което става въ страната, като прѣстѣпления, нарушения на закони, отмѣненния на закони по административенъ редъ; за всичко ще отговаряте вие, управниците на България. Но вие ще отговаряте не само тогава, когато се ликвидира страшната война, която изяде милиони човѣшки живота; вие ще трѣбва още днесъ да отговаряте прѣдъ насъ, защото ние сме контролори, защото за това сме пратени. Ние не сме пратени тукъ само да одобряваме всичко. Ние одобряваме онова, което е добро, осжждаме — онова, което дезорганизира, което внася не само смущение, а и злоба, непавистъ въ душите на ония, които трѣбва да се възпламеняватъ само отъ една идея — доброто на България, доброто на нацията.

П. Даскаловъ: Вие ще мислите за доброто на нацията! Цѣла змия сте.

С. Костурковъ: Ние не претендираме, че само ние мислимъ за доброто на нацията, ние искаме всички да мислятъ и всички да дѣйствуваме въ това отношение.

Г. г. народни прѣдставители! Още единъ малък фактъ, значението на който е грамодно и който дава така сжко иллюстрация на онова, което се върши съ управлението на България въ тия сѣдбоносни и крижични моменти, ще ви съобща. Комитетътъ на обществената прѣдвидливостъ, който трѣбва да задоволява нуждите на цѣлото население въ България, като доставя на послѣдното, чрезъ своите мѣстни комитети, потребните продукти отъ първа необходимостъ, не е разполагалъ, нито разполага сега съ единъ персоналъ, който да може да уреди прѣди всичко канцеларскиятъ дѣла на самия комитетъ. Идете да надникнете въ комитета и вие ще видите спрашния хаосъ, който тамъ владѣе. Не можете да направите една справка съ дни. Защо? Защото има хаосъ вътрѣ. А когато въ организацията на туй тѣло, което е поставено начало на държавата днесъ за продоволствието на армията и населението, владѣе хаосъ, азъ не мога да чакамъ отъ него оправия, не мога да чакамъ стѣгнати наредби, експедитивно, бързо задоволяване на ония страшни нужди, които царятъ въ бѣдните български семейства. Комитетътъ, за да избѣгне отговорностъ, повисналъ да се установи единъ контролъ на всичките разходи и приходи, които ставатъ чрезъ него, макаръ че този комитетъ пари не взима на рѣка и не дава. Той е поискалъ да се организира при него едно счетоводно

отдѣление, което да тури редъ въ сметките. Но на този протоколъ на комитета, № 54, отъ 4 октомврий 1915 г., се отговаря отъ Министерския съветъ съ постановление № 7 отъ 7 ноемврий 1915 г., че не се одобрява пунктъ 3 отъ този комитетски протоколъ, въ който именно пунктъ се иска създаването на счетоводно отдѣление. То ще рече, г. г. народни прѣдставители, че Министерскиятъ съветъ нѣма желание да удовлетвори едно най-справедливо и най-законно искане на комитета за уредбата на контролно отдѣление, което тѣкмо ще създава искания, желания отъ всички ни редъ. Това е тоже една характеристика. По частенъ редъ, отъ членове на комитета, казва ми се, че министритъ, респективно г. министърътъ на финансите — чиято дѣло е тоя комитетъ, защото това е чисто финансова работа — сега били съгласни да се установи такова едно бюро. Добъръ, ами досега кадѣ бѣхте вие, г. министри на финансите, да се съпите да искате такова бюро, защото това е Ваша длъжностъ? Вие за Вашата честъ, за Вашата чистота, за успокоение на Вашата съвестъ трѣбвало да искате това. Вие не само че не сте го искали сами, но когато комитетътъ го е поискалъ, вие, може би, сте се възпротивили. Азъ не знаа дали вие сте се възпротивили по фактъ, че сте отказали това искане на комитета, показва най-малко, че вие не сте го защитили, защото ако вие го бѣхте защитили, повече отъ сигуренъ съмъ, че пѣше да се прокара.

Още нѣколко факти, г. г. народни прѣдставители, и азъ ще свърша.

Министър-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Съгласно законитъ ли ще управляваме или съгласно желанието на комитета? Ние не можемъ да позволимъ на комитета да ни налага той бюро.

С. Костурковъ: Г. министър-прѣседателю! Комитетътъ не иска бюро за насъ, министритъ, а иска контролъ за себе си.

Министър-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: А, за себе си? Какъвъ ще бѣде този контролъ за себе си?

С. Костурковъ: Да, разбира се. Едно счетоводно отдѣление трѣбва да има тамъ. Какъ така, единъ комитетъ, който борави съ такива грамадни суми, който оперира съ милиони, да нѣма едно контролно отдѣление?

Х. Бояджиевъ: Всѣки мѣстенъ комитетъ е въ свръзка съ клонъ отъ Българската народна банка, или съ Земледѣлската, които сж и счетоводители на комитета.

С. Костурковъ: Г. Бояджиевъ! Това азъ знаа. Ама Народната банка води сметките за себе си, а не за комитета; комитетътъ е длъженъ отъ своя страна и той да си води сметките. Азъ, напр., имамъ текуща сметка при Българската народна банка и имамъ дѣлъкъ къмъ нея; азъ самъ си води сметките, като не оставямъ само на банката тя да ми води сметките; азъ самъ си правя сметката на лихвитъ, които ще платя слѣдъ изтичането на всѣко посѣмѣсѣние. Всѣки човѣкъ, който иска да си знае сметките, тѣй трѣбва да постѣлва, г. Бояджиевъ. Тѣй правятъ всички търговци.

Х. Бояджиевъ: Нагледна, че не познавате манипулацията.

Прѣседателствуещъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г-да.

Х. Бояджиевъ: Нека се обяснимъ. Въ комитета влизатъ началникътъ на Земледѣлската банка и директорътъ на Народната банка. Началникътъ на Земледѣлската банка държи книжката, а изплащането става отъ Народната банка. Двѣтъ тия учрѣждения се взаимно контролиратъ. Заявявамъ, че счетоводството при комитета е най-сигурното.

С. Костурковъ: Всичката тая работа, която обясни Бояджиевъ, менѣ, г. г. народни прѣдставители, е позната. Но туй не значи, че комитетътъ трѣбва да бѣде лишенъ отъ едно счетоводно отдѣление. Народната и Земледѣлската банки иматъ прѣдставители въ комитета и тѣ си водятъ сметките за себе си, обаче комитетътъ е длъженъ да има свое счетоводство. Разберете това, г-да. Безъ това не може. Тамъ дѣто нѣма счетоводство, има хаосъ, а тамъ, дѣто има хаосъ, има друго нѣщо, има безредице, а безредното ражда злоупотребленията, защото послѣдните се раждатъ

дават въ тъмнината — тамъ, дѣто е ясно, не ставатъ злоупотреби.

Г. г. народни представители! Искамъ да кажа дѣйствително думи и върху начина, по който се реди управлението, върменено макаръ, въ новитѣ земи.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Тамъ нѣма още управление.

С. Костурковъ: Има врѣменно управление.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Тамъ има още германски войски.

С. Костурковъ: Да, дѣто сж само германски войски, разбирамъ, а на мѣста има и наше българско управление.

Г. министъръ-председателю! Ако нѣмаме българско управление въ земитѣ, които сж окупирани отъ нашата армия, Вие, като председател на Министерския съветъ, и докога министъръ на вътрешнитѣ работи, нѣмаше да прашате представителни административни власти, нѣмаше да прашате окръжнитѣ управители, околийски началници, пристави, стражари; ако нѣмаше управление, нѣмаше защо да има таи административни, нѣмаше защо тогава да харчимъ пари за издръжката ѝ. Значи, има управление. А какво е управлението, каква е координацията между управлението на окупационнитѣ войски и управлението, което упражняватъ административнитѣ наши власти, то е другъ въпросъ, то е друга работа; тамъ можемъ да приказваме, ако желаете. И азъ съ двѣ думи ще Ви кажа въ какво отношение се намиратъ двѣтѣ власти: военната и административната. Тѣ се намиратъ въ недобри отношения; имало е случаи даже на лични каваги, едва ли не на скандали.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: Това не е върно, това може у насъ да е само. Азъ заявявамъ, че подобно нѣщо нѣма. Военнитѣ и гражданскитѣ власти сж напълно съгласни. Тамъ сжтинско управление още не може да има. . . .

Х. Бояджиевъ: Рано е още асфл.

Министъръ-председателъ д-ръ В. Радославовъ: защото още сме въ война, защото ще отиваме къмъ Солунъ, защото минаватъ войски, артилерия и пр. Добра е, че можемъ тамъ хлѣбъ и сѣно да занасяме. Това пай-добъръ го знае г. Тасевъ, най-щастливиятъ българинъ, който мога да обиколи цѣла Македония и Сърбия и да направи ревизия.

С. Костурковъ: Г. г. народни представители! Слѣдъ нѣколко минути ще дойда да използвамъ думитѣ, които г. министъръ ей сега каза и които азъ не откажамъ да произнеса. По какъвъ начинъ се роди администрацията? Тукъ се казаха нѣколко примѣри и случаи. Ама тѣ сж провинциални, г-да. Хора, които сж уволнявани за некоректностъ въ службата, пакъ сж назначени отъ министъръ-председателя за окръжни управители. Има хора, на които тукъ въ София нѣколко порядъченъ човѣкъ не подаваше ръка, а сж назначени за управители на голѣми градове. Има единъ воененъ човѣкъ, деградиранъ по рѣшението на воененъ съдъ; и той сега е управникъ и военнитѣ, които сж то деградирали, се питатъ: „Какъ, нима този човѣкъ ще дойде заедно съ насъ да управлява тѣзи новосвободени земи?“

Отъ дѣсницата и дѣсни центъръ: Кой е той?

С. Костурковъ: Ако искате азъ ще ви кажа имена; но важно е да не се замислятъ работи, които сж станали, а имената не сж отъ значение. Ние ужъ трѣбва да отбѣгваме основа, което ще повреди на каузата на България и на държавата.

Г. г. народни представители! Съ хора, които сж служили и ще служатъ и сега за компрометиране на българската властъ, ние не можемъ да насаждамъ гражданското съзнание въ новосвободенитѣ мѣста, ние не можемъ да отреккомандуваме българската държавна, като такава, която носи свобода на ония, които ужъ отиваме да освобождаваме. Азъ не вѣрвамъ, че всички ония, които сж пратени тамъ, сж такива — това не говоря — но ви говоря, че има хора, които сж отишли тамъ по тая начинъ да управляватъ. Е, туй нѣщо, г. г. народни представители, не трѣб-

ваше да бѣде правено, или, ако е до днеска направено, за въ бъдеще да не се прави, а грѣшнитѣ да се изправятъ.

Още една малка бѣлъжка, г. г. народни представители! Както изтъква по всичко, у насъ има своеобразни понятия за отношенията между Министерския съветъ и отдѣлнитѣ министерства, отъ една страна, и главната квартира отъ друга. Г. г. народни представители! Главната квартира и главнокомандующия иматъ всичкитѣ неограничени права, що се отнася до военнитѣ операции, плановетѣ и т. н. Стратегията и тактика сж тѣхно право, право на главнокомандующия и на неговата главна квартира. Но що се отнася до управлението тукъ, въ държавата, военниятъ министъръ е лицето, което дѣйствува и което ще отговаря. Военниятъ министъръ ще отговаря дори и за основа, което главната квартира върши, защото, както искате, но главната квартира и военниятъ главнокомандующъ сж еманация на нашата държава. Армията е еманация на българската държава и, събдователно, онязи, които управляватъ държавата, министритѣ, тѣ сж отговорни и за дѣйствиата и на ония, които стоить начело на армията. У насъ има своеобразни понятия, както ви казахъ. Главната квартира като че ли иска да абсорбира всичко. Тѣзи понятия сж злоупотреби, по моему. Трѣбва да се разберемъ: туй, което е право на главната квартира, на военната властъ, нека упражнява тя това свое право; туй, което е право на българското управление, на правителството, нека правителството упражнява това право. Азъ не искамъ, г. г. народни представители, да хвърлямъ съ тия думи упрекъ главната квартира, но искамъ само да ви обрна вниманието върху тѣхно явни разбирания, както казахъ, каквито има у насъ.

Една бѣлъжница, съ двѣ думи само, ще казвамъ за други нередовности, които бодатъ очитѣ, нередовности пакъ въ тилвата частъ на армията. Ако досега е имало тѣзи нередовности, нека поне по-нататкъ, въ продължението на войната, да ги нѣма. Питайхъ маса ранени войници: „Какъ ви гледатъ, слѣдъ като бѣхте ранени?“ — „Слѣдъ раняването, казаватъ тѣ, налитѣ санитарии и прѣвѣзочни пунктове ни гледтъ извънредно хубаво, тѣ трѣператъ надъ насъ, гледаха на насъ като на герои; а когато отидохме по-навжтръ, малко по-другояче ни гледаха, не толкова добръ. Не сме доволни, прѣди всичко, отъ намина на отношенията на персонала въ тѣхно болници — не въ всички — па не сме доволни и отъ храната на много отъ болницитѣ.“ Друго ще ви кажа, г. г. народни представители! Видѣхъ съ очитѣ си, па се констатира и отъ официални лица, служачи на гарата, какъ войници пѣт отпускъ отъ болницитѣ полутотѣ, подубоси и отиватъ у дома си да получатъ окончателно оздравяване. Е, съгласете се, била ли да се пуска въ такъвъ начинъ изъ болницитѣ героитѣ на България, тѣй възпѣвани отъ всички? Неужели нѣма по-добри обувки и по-добри дрешки за тѣзи хора? На храната, на обиклото и обущата на войника въ всѣко положение и въ всѣко врѣме трѣбва да се обръща пай-голѣмо внимание. Ние искаме прѣдпастъ отъ тѣзи хора и тѣ покажаха чудна прѣданостъ — не само храбростъ — тѣ заучиха сѣбѣ съ своята прѣданостъ, съ своята самопожертвователностъ. Е, трѣбва и България да отговори на тия хубави качества на тѣзи хора, които отиватъ и проливатъ кръвта си за независимостта на България и за единението на българското племе.

Азъ, както виждахте, се задоволявамъ съ общи думи. Когато ние сме повишани да гласуваме 6/12 отъ бюджета за 1916 г., ние не можемъ — както казахъ и въ началото, така ще кажа и въ края — да прѣгледимъ ония дефекти въ управлението на България, които бодатъ очитѣ.

Ние не можемъ така сжпо да прѣгледимъ и факта, че г. министърътъ на финанситѣ, макаръ и да е финансовъ министъръ отъ 1913 г., още не си е приготвилъ бюджета. Ако това не можеме да изправимъ, да поискаме само $\frac{1}{12}$, а останалата частъ отъ бюджета да приготвимъ; за това имаме и има петърица врѣме. Ние не сме дошли тукъ, въ Народното събрание, г. г. министри, да вынасяме дезорганизация. Ние всички единодушно ви казахме това въ първото заседание, когато се занимавахме съ единъ отъ пай-важнитѣ въпроси, гласуване кредититѣ за войната. Налитѣ различия по политиката на България, налитѣ различия по вътрѣшното управление на България нѣма да изчезнатъ. Но туй не ще рече, че ние днеска ще ви хванемъ за коситѣ да ви даваме полъ сжтъ и да ви разпъваме, защото сте открили войната. Но, войната е открита, и ние ще вървимъ всички заедно дотогова, докога се свърши тя.

Ние не можемъ да отиваме противъ това, което е въ естеството на живота, днесъ, защото бихме погубили себе си,

бихме погубили България. Е добър, г. министри на финансите, Вие имате и имате възможност до 15 март да ни представите бюджета да го разгледаме и одобряем или не одобряем — това е наше право. А вие, въпреки това, давате ни тук една сума за 6/12, а след това за другите 6/12 си мислите да постъпите по същия начин, защото туй е най-правилното и най-лесно се избягват ония критики, които би правило народното представителство. А това не е хубаво, г-да, особено във днешния момент. Ние виждаме, че хората гледат да извършат всичко, което ще извади от съмнение и най-големите скептици по отношение на нередовността при управлението на държавата и при манипулирането с финансовите средства. А у нас г. министърът на финансите твърдо обратното прави: той гледа да притрупа тази работа с 6/12. Не може така.

Предвидени са така също, г. г. народни представители, специални кредити за управлението на новите заеми. Г. министър-председателят преди малко каза: „Тамъ няма управление“.

Министър-председател д-р В. Радославов: Сега ще кажа, като свършите.

С. Костурков: А ето, г-да, че ни се искат кредити за уредбата и за управлението на окупираният земи. Азъ не знам, какъ може да ни се искат кредити за окупираният земи, за тяхната уредба, когато няма управление тамъ. Азъ, напр., не мога да разбера, какъ тъй г. министърът на обществените сгради и пр. ще има на разположение известни суми за правене на нови лятници, за поправяне на старити, развалини лятница, когато по думите на г. министър-председателя, няма управление тамъ. Какъ тъй?

Д-р Х. Георгиев: Съвсемъ сериозно ли говорите тия работи? Нима сте сериозни сега? Срамота е, което вършите! Подигравате се съ себе си! (Глътка)

Председателствующъ д-р И. Момчилов: Моля ви, ще свърши човѣкъ.

С. Костурков: Азъ отговарямъ на декларацията на г. министър-председателя, която се състои въ това, че няма управление тамъ, че тамъ всичко е въ ръцете на военните. Е, ако това е така, тогава на военните отпуснете пари, а не на министра на лятницата и съобщенията. Военните съобщенията ще правятъ лятницата и, тогава, тѣмъ отпуснете пари. Щомъ отпускатъ специални кредити на разнитъ министерства, това значи, че имате управление тамъ, а за туй управление ние не можемъ да прѣмълчимъ, и ви казваме, какъ се ради то, какви хора се назначава.

Накрай, г. г. народни представители, ще кажа, че единственитъ мотивъ, който накара оная, който говори прѣдъ васъ, да изтъкне тѣзи недостатѣци въ управлението на България и въ манипулирането съ средствата за продоволствие на населението, е неговото чисто сърдечно желание да не се повтарятъ онези нарушения, онези грѣшки и онези престѣпления, които се правѣха досега. И ако нашиятъ гласъ може да намѣри отавухъ у г. г. министрите, отъ насъ по-добри, по-радостни няма да има. Защото, както вие, така и ние имаме само едно единичко желание въ днешния моментъ: България не само да запази своята независимостъ, но да получи и своето обединение, като цѣла на което даде десетки хиляди живота на свои синове въ най-цвѣтущата имъ възраст. Тая кръвъ, която българскитъ синове лѣха и ще лѣятъ по бойнитъ полета, трѣбва да получи като възмездие обединението на България, запаването на нейната независимостъ и свобода и зацѣпване на икономическитъ потребности и нужди на оная, на лѣгнитъ на които, главно, се изнесе и ще се изнесе оная голѣма война, която разтвори свѣта и края на която съ трѣпетно сърдце чакаме всички. (Ражовѣскация въ лѣгницата)

Председателствующъ д-р И. Момчилов: Има думата г. министър-председателъ.

Министър-председател д-р В. Радославов: Г. г. народни представители! Съжалявамъ, че не можахъ да чуя цѣлата рѣчь на прѣдговорения, но отъ това, което чухъ, разбрахъ, че критикува вътрѣшното управление на България, управление, което е прѣзъ време на една война. Следователно, въ много работи той не ще да е правъ, защото гледа много теоритически на работата, когато ние

гледаме на всичко практически и чакаме единъ резултатъ, който се вижда прѣдъ очите ни, който се чортѣе отсега още.

Вие сте имали нѣкакъвъ комитетъ за обществена прѣдвидливостъ. Този комитетъ не върши работа, или върши работа пристрастно, защото чрѣзъ Министерския съветъ или чрѣзъ известни министри, отпуща износъ отъ България брашно или трини за известни държави, тогава, когато износътъ е билъ забраненъ. Това мисля, че съ казали. Брашно сме дали за Гърция, за Турция и известни материали за Румѣния. Кукурузъ сме пуснали за Германия и Австрия известни материали, като вълна, пакъ, за тѣзи държави. Всичкото сме направили, защото тѣй е диктувала нашата политика. Отговорността за тая политика поемамъ върху си. Защото, когато менъ ми трѣбви бензинъ за войската, другитъ искатъ въ замѣна паякъ — даваме паякъ за бензинъ; когато ми искатъ за Одринскитъ платъ брашно или кукурузъ, тогава, когато мога да дамъ, давамъ ти, за да взема вълна, за да взема други прѣдмети, които ни трѣбватъ. На Гърция обещавамъ да дадемъ 1000 вагона жито, отъ което само стотина вагона е отпущено. Туй бѣше прѣди войната. Правителството имаше своя отчетъ. Но много отъ обещанието не се реализира. Нека сме спокойни. Храната за англо-френцитъ не даваме, тѣ иматъ нужда отъ българско жито, а отъ земата на тиранска, споредъ тѣхъ, България, които заплашватъ българския царъ, когато наричатъ въ „Times“ балкански Неронъ, отъ балкански вултуртрегери, които арестуватъ наши консулти, като окръбватъ гърци и нарушаватъ международното право; които искатъ да се говори съ трѣпното слово на царя на българитъ за цивилизацията.

П. Даскалов: И за конституцията.

Министър-председател д-р В. Радославов: Да, и за конституцията. Износътъ на хранитъ е забраненъ. Даденото е изключение и за наша държавна полза. Може на нѣкои да не е по угодна това, но позволете намъ, ние да правимъ нашата политика тѣй, както я разбираме, на наша отговорностъ прѣдъ Народното събрание и прѣдъ българския народъ.

Може отъ комитета на прѣдвидливостта азъ да не съмъ задоволенъ, защото ние, българитъ, много знаемъ, все ще намѣримъ способъ законитъ да позаобичалимъ. Не бждете увѣрени, че макаръ да стои заговоренъ въ кабинетъ си, все виждаме, какво става и какво се прави навън. Не съмъ оставилъ нищо безъ надзоръ; всичко държамъ въ чекмеджето си. Знаете много добре, г. г. народни прѣдставители, че даже нѣкои отъ нашитъ народни прѣдставители не сж помежду ни сега. Доказателства неждате иска да ви давамъ, че това при други събрания отъ миналото не е ставало; но ние гледаме справедливо на работата.

Г. Костурковъ говори за нѣкой административенъ чиновникъ, деградирания офицеръ, научихъ, че се касае за нѣкой полицейски приставъ. (Веселост)

С. Костурков: И тѣ сж прѣдставители на властта.

Министър-председател д-р В. Радославов: Билъ е този господинъ вѣждѣ въ Видинско, когато се е взелъ Зайчаръ или Нехотанъ и веднага го командировали тамъ отъ Видинъ. Не знаете ли, че, когато се превземе отъ войскитъ нѣкой градъ, веднага се праща тамъ нѣкой чиновникъ, или пъкъ веднага, военнитъ, които влизатъ тамъ поставятъ такъвъ чиновникъ, който телеграфира като временно окръженъ управителъ. (Веселост) Е, тия работи ставатъ въ военно време; за тѣхъ не можемъ да отговаряме, както при редовно време. Неохотно отива всѣки въ военно време на служба; най-послѣ назначениятъ трѣбва да се приготви за дълготъ и труднитъ път, за труднитъ постъ. Затуй казахъ, че въ новитъ мѣста още няма управление, разбирамъ истинско управление, както въ царството. Да не се бърза, а и да не се бърза на войската съ нашитъ многосложни форми и формалности. Войната въ много случаи иска ефикасни и бързи мѣрки. Това трѣбва да се търпи за угодъ на военното дѣло. Прѣдставете си тая случай: войски влизатъ въ единъ градъ, трѣбва фуражъ за коне и храна за войницитъ. А пъкъ нашитъ жрумовски транспорти сж още въ Софийско. Неужели трѣбва да чакаме екологически началникъ, окръженъ управителъ, финансовъ чиновникъ, реквизиционна комисия или комитетъ на прѣдвидливостта, и да купятъ, събератъ и доставятъ

нужното? Бива ли да се губи време въ подобни случаи? Така и горю на оня военни, който не знае самъ да си нареди въ такъв случай работата.

Додѣ се нареди държавната машина, додѣ се нареди административната въобще, трѣбва да дѣйствува здравиятъ разумъ и силата. Пъкъ и нареждане на управлението не е лесна работа. Малко е окръженъ управителъ, или околийски началникъ, трѣбва охрана, а за тая служба нѣма подходящи хора, събиратъ се такива бавно и мъчно. Ето защо може лесно да се вѣди кандидатъ, като оня на г. Костурковъ. Но, казахъ, това е временно. Ще се поправятъ грѣшките съ време.

Но, каза се, че нѣмало съгласие между военитѣ и гражданскитѣ власти. Това не е вѣрно. Заявявамъ, че несъгласие между насъ и военитѣ не съществува; напротивъ, пълно съгласие е имало до днесъ помежду военното и гражданското управление. Подобно ще има докрай, защото нѣма да се перемогнатъ съ ония, които бържатъ на доброто управление. Отъ наша страна никакви грѣшнотии, никаква ситянка и затруднение никому не сж създавани. Не вѣрвамъ да има пѣкой сериозно да поддържа противното. Винаги се старая да отстранявамъ най-малкитѣ недоразумения, откъдѣто тѣ и да падатъ, защото намъ е мило дѣлото, за което работи нѣмалтъ български народъ. Така щото, между висшитѣ военни и насъ досега не е имало по сериозенъ въпросъ недоразумения, такива не може да има, и нѣма да има, заставямъ азъ.

Слѣдъ привършване на военнитѣ дѣйствия може да се чака за пълна и редовна уредба на новитѣ земи. Рапо е да се иска отъ насъ, щото окупиранитѣ земи да бѣдатъ образцови. Само единъ примѣръ, г. г. народни прѣдставители! Ако пѣтуването по железния пѣтъ отъ Ломъ-Паланка до София, продължава съ десетки часове, когато това пѣтуване може да се извърши само за 5 часа, не означава ли това, че и въ царството управление то сега е изключително? Нека не искаме по-добро управление въ новитѣ земи отъ онова, въ царството. Гдѣто уикъ всичко е уредено, а не като въ Македония. Но нека вземаме поука отъ нашитѣ съюзници, безъ страхъ, че сме западна губерния или германска колония. Нека черпимъ въ всѣко отношение тая поука, за да не отградятъ работитѣ ни въ България. (Ражкопѣскание отъ дѣсницата и отъ дѣсни центъръ).

Г. Кирковъ: Чирагувате.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Да, чиракуваме. Нито е грѣшно, нито срамно да подражаваме на по-изкусни отъ насъ. Имаме случаи за това.

Натяква се, че сме внасяли за леснотия въ Слѣдното en bloc бюджета. Ами че само ние ли правимъ така? Така се върши въ всичкитѣ държави. Никѣтъ нѣма рѣдно гласувать бюджетъ. Най-големитѣ конституционности, отъ които сме почерпили нашето парламентарно управление, англичанитѣ, даватъ на всички ни уроци по конституционно право; тѣ арестуватъ консула ни въ Солунъ и го изпратиха на заточение въ грѣцкитѣ острови. Ще ли оппозицията въ Англия да издаде гласъ да ни защити прѣдъ тия произволи? Стынявамъ се. При всичко, че ние сме сега по голѣми конституционалисти отъ англичанитѣ. (Смѣхъ и ражкопѣскание отъ дѣсницата и дѣсни центъръ). Англо-френцитѣ въ Солунъ сж арестували и консулитѣ — на нашитѣ съюзници Германия, Австро-Унгария и Турция съ персонала, всичко 62 души старо и младо, само защото германски аероплани сж се явили надъ Солунъ, хвърлили бомби надъ англо-френскитѣ войски. Чакъ сега англичанитѣ и французитѣ разбраха, че били въ война съ Германия, заради това туритѣ рѣжа на консулитѣ, заставятъ ги плѣнници съ консулската архива. Ние ще протестираме, както протестира и Гърция, противъ тия произволи. Но каква полза отъ протести? Рѣдно управление нѣма, и тесно на слабитѣ. Вѣрваме, че Гърция нѣма да се задвожи само съ протестъ, консулитѣ трѣбва да се защитятъ отъ държавата, въ която сж изпратени, иначе прѣлото на грѣцкия суверенитетъ е про-блематично. (Ражкопѣскание отъ дѣсницата и отъ дѣсни центъръ). Какво ще стане, не зная, но въ края на краищата ще бѣде разрѣшенъ въ скоро бѣдапче консулскитѣ въпросъ въ Солунъ. (Ражкопѣскание отъ дѣсницата и дѣсни центъръ).

Прѣседателствуещъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Гочо Димовъ.

Г. Димовъ: Г. г. народни прѣдставители. Законопроектътъ за 6/12 отъ бюджета даде поводъ на нѣкои отъ г.

г. оппозиционнитѣ оратори да подхвърлятъ вътрѣшната политика на правителството на една безпощадна критика. Г. г. народни прѣдставители! Не съмъ противъ критиката, но ми се чини, че една критика, за да може да бѣде полезна, трѣбва да бѣде обективна, трѣбва да бѣде безпристрастна, и че помъ не е такава, ти се изражда въ едно прикрито обвинение. За голѣмо съжаление, г. г. ораторитѣ приведоха тукъ дребни факти, които може да сж истински — вѣрно е, че известни факти сж истински — и като ги въведоха въ система, навърлиха се върху правителството. Не съмъ азъ, г. г. народни прѣдставители, който ще отида да одобрявамъ известни грѣшки, но, както казахъ, не е сега време да се занимаваме съ такива дребни факти, и да искаме да държимъ отговорно правителството. Някое правителство не е било свършено; и въ най-мирнитѣ времена пакъ сж ставали грѣшки. И ако дѣйствително тѣзи сж само грѣшките, които се изнесоха отъ г. г. ораторитѣ отъ оппозицията, при тѣзи неомръсани времена, които прѣживяваме, азъ мисля, че не укоръ заслужава правителството, но трѣбва да признаемъ, че въобще ние сме направили единъ пропускъ въ одобрение вътрѣшното управление на страната.

Г. г. народни прѣдставители, понеже времето е напредъло, и както казахъ, България нѣма много да спечели, ако азъ сега взема да приказвамъ, да оборвамъ нѣкои отъ теоритѣ, които се поддържаха тукъ отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, — защото моментитѣ сж такива, че трѣбва да се занимаваме съ по-важни работи, тѣзи нѣща, които се критикуватъ тукъ и на които искатъ да се отговори, могатъ да се изправятъ, ако се обобщатъ частно на г. г. министритѣ, които иматъ всичкото желание и добра воля да ги поправятъ, могатъ да се поправятъ и въ комитетъ — азъ намирамъ за излѣпно да говоря по-напѣтъ. Ще ви помоля, г. г. народни прѣдставители, само да ми позволите тази смѣлостъ, да направя единъ малкъ аленъ клѣтъ въсѣ. Макарь вапѣтъ програмата да сж различни — и на тѣхъ ние нѣма да измѣнимъ — нѣма да направимъ онова признание, което г. Лѣтчевъ искаше да изтрѣгне въ своята рѣчь по външната политика, това е наше право, ние направихте своитѣ декларации съ истински резерви. — Азъ, като народенъ прѣдставител отъ болшинството, съмъ достатъчно доволенъ и отъ това, че въ настоящитѣ съдебности моменти ние свихае защитѣ партийни знамена и отивае заедно съ правителството, безъ да гледаме на кои партии принадлежи то, подъ българското знаме, което единично трѣбва сега да се развѣва, и като имате прѣдъ видъ, г. г. народни прѣдставители, че тази политика на правителството, каквато и да е тя, даде известни резултати, които трѣбваше да признаятъ и най-големитѣ й противници, макарь и не по тѣхнитѣ схващания, не е ли истина, че това, което отъ мнозина или, ако щете отъ българския народъ, се считае като единъ блѣтъ, като една мѣта — а то бѣше единъ завѣтенъ новъ блѣтъ и мѣта откогава, откогато има непастието да изгуби своето политическо съществуване — днесъ вече до известна степенъ то е реализирано? По-големата частъ отъ това, което бѣше блѣтъ, което бѣше обектъ на всѣка истинска българска политика, днесъ се реализира; остава само, г. г. народни прѣдставители, да се консолидира. И като е така, азъ вѣрвамъ, че даже и крайнитѣ социалисти, които изтъгнаха тукъ нѣкои отъ своитѣ доктрини, като българи, сж истински патриоти, и че ако тѣ бѣха уверени, че тукъ не ще има болшинство, което да подкрѣпти правителството, тѣ нѣха да нарушатъ даже своитѣ принципи и нѣха да го поддържатъ.

Отъ дѣсницата: Вѣрно!

Г. Димовъ: Защото, г. г. народни прѣдставители, както казахъ и много други господа, тукъ не се касае до управлението на тая или оная партия, за даването довѣрие на либералното или на друго нѣкое правителство, а се касае да се запази съществуването на българския народъ. И, г. г. народни прѣдставители, имайте прѣдъ видъ, още едно нѣщо, когато се натъквате на тѣзи дребни нѣща, които тукъ се изнесоха за цензурата: че надъ всѣки конституционни закони има единъ върховенъ законъ, който е съществуването на държавата и отечеството, който е провъзгласенъ отъ народи, много-много поцивилизовани, много попатриотични отъ насъ, които сж искали много повече отъ насъ защитането на законитѣ. Вие знаете, че въ римската държава, е било много мъчно да се измѣни единъ законъ: строго сж гледали на законитѣ, и тамъ сж турили максимата „Lex dura sed lex“.

Но, при все това, тогава сж поставили надъ всички държавни закони единъ върховенъ законъ — закона за самосъхранението на отечеството. И отъ този законъ, г. г. народни прѣдставители, трѣбва да се въдъшавляваме всякага ниш, които сме приживали днѣсь да дадемъ подкрепа на прижителството, и азъ, както казахъ, вѣрвамъ, че и вие и азно, като истински българи, ще го поддържате.

Москва би, г. т. народни представители, и бозъ съдействието на всички от партитѣ да се довърши започнатата отъ правителството политика, но моментътъ е такъвъ, че ние трѣбва да дадемъ прѣждъ изпитаніе силѣ доказателства, че българскиятъ народъ е единодушенъ, а колкото бждемъ по-единодушни, толкова тие ще бждемъ по-силни въ всѣко отношение, толкова ще бжде и по-високо ползватъ на нашия войникъ, когато той се направила къмъ обекта на войната.

Г. г. народни представители! Помеже сж се изказали вече всички групи, и азъ мисля, че е излишно да повтарямъ това, което вече много добръ чувствувате, за да не губимъ по-важнѣтъ скъпото си време отъ г. г. министритъ на финансите да има възможности, да се изкаже по положението докторова, докторото е необходимо за народното представителство, азъ предлагамъ прѣкръщение на дебатитѣ.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има предложение за прекращение на дебатитѣ. Който е съгласенъ съ това предложение, моля, да си вдигне ржката. (Многогласно) Прието.

Има думата г. министърът на финансите.

Министъръ Д. Тончевъ: Г. г. народни представители! Отъ всичките оратори, които говориха, нито единъ не отпрати обвинение, че не съмъ направилъ подробно изложение по финансовото положение на държавата, какъто се прави всяка година, освенъ г. Липчевъ, който не го отпрати въ тази смисълъ, но искаше да каже, че съмъ измънилъ реда, че трѣбвало да говоря прѣдъ Макартъ, да бѣхъ говорилъ прѣвъ, пакъ имамъ право да бѣда изречъ: г. Липчевъ пѣше да се съгласи, че имамъ за това право, понеже има случаи, когато една страна прѣкарва събития, които сж отъ естество да паложатъ краткостъ по всички въпроси, както политически, тъй също и финансови и административни. Какво значение би имало моето дълго и подробно изложение по финансовото положение на страната? Ако азъ направихъ такова изложение, тогава пѣкъ народното представителство отъ своя страна трѣбвало да направя една подробна критика, единъ подробно анализъ на това мое изложение. Финансовиятъ министъръ е отговоренъ за недоброто финансово положение на една страна, ако това положение е създадено по грѣшки на самата финансова политика. Но когато положението на държавното съкровище се намира въ положение не такова, какъто трѣба да бѣде, и когато това се дължи на събитията, които страдатъ прѣкарка, какви критики биха могли да се направятъ върху положението на финансовия министъръ? Когато се пишеха мотивитъ на това изложение, азъ се постарахъ да дамъ критикъ на народното представителство главно по отношение въ всички въпроси, които можеха да го интересуватъ така, както ако бихъ имали възможностъ да направя едно пълно и подробно изложение. Ако вземемъ историята на Народното събрание, ще видимъ, че обикновено министърътъ на финанситъ, когато прави своето изложение, държи слѣдующата програма: прави изложение за финансовото положение на прѣдшестующата година, дава изложение за финансовото положение на текущата година, въ които се утвържда бюджетътъ, изказва свои съображения и прѣдлага възможнитъ за евентуалното финансово положение на слѣдующата година, за която ще се гласува бюджетътъ.

При гласуването на бюджета за 1915 г., азъ се придържахъ о тази програма. Вън си припомняте, г. г. народни представители, когато азъ говоряхъ по този въпросъ въ 1913 г., че азъ въ изложението си казахъ, какво 1914 г. ще бъде приключена съ единъ дефицитъ около 25 милиона лева. Народниятъ представители, които говореха по сѣния въпросъ, изказаха различни мнѣния. Някои казаха, че дефицитътъ нѣма да бъде толкова голъмъ, други казаха, че ще бъде по-голѣмъ отъ 25 милиона лева, въ всѣхъ случаи, всички г. г. народни представители се въртѣха около тази цифра. И наистина, ний видѣхме, че по книгитѣ на държавното счетоводство трѣбваше да от-

българимъ за 1914 г. единъгъ дефицитъ отъ 14.448.827-43 л. Този дефицитъ е формаленъ, по счетоводството на държавата, обаче въ сжашностъ 1914 г. се свърши не само съ дефицитъ, но съ излишъкъ, който не мога и днѣмъ да тръвю да покажа за такъвъ. Защо? Както виждате отъ таблицата, дефицитътъ е раздѣленъ на двѣ пера; едното е отъ 5.878.305-63 л., и другото е отъ стари дългове 13.570.021-80 л. отъ стари дългове. Значи, къмъ бюджета на 1914 г. се прибавиха стари дългове отъ прѣдшествуващитъ години въ размѣръ на 13.570.021-80 л., които мога случаино да се не припишатъ къмъ този бюджетъ; значи, върху бюджета за 1914 г. се налага, че неговъ тежестъ, не неговъ дългове, но стари отъ прѣдшествуващитъ години въ размѣръ на 13.570.021-80 л., и истинскиятъ въ сжашностъ дефицитъ, който е причиненъ отъ непостъпления, е 5.878.305-63 л. Но и той въ сжашностъ не би трѣбвало да се зачете, като такъвъ, защото постъпиха срѣщу държавни данъци реквизиционни разписки на сума 16.500.422 л. За да може да се вишатъ тя 16.500.422 л. въ бюджета на 1914 г., като постъпления, но него, трѣбаше да бъдатъ оформени. Но понеже ние имаме възможностъ да оформимъ тѣзи 16.500.422 л., които постъпиха срѣщу данъци за 1914 г., тѣ ще бъдатъ отнесени благоприятно къмъ лѣсонъ отъ слѣдующитъ бюджети, когато се оформятъ. Дали ще бъде къмъ бюджета за 1916 г. — втората половина, или къмъ бюджета за 1917 г., въ всички случаи тамъ ще се отнесеатъ. Тѣй шото, ако ние бихме извършили сумата 13.570.021-80 л., като стари дългове, и ако зачетѣхме, като доходъ, отъкъ постъпления, които съ постъпиха трѣзъ реквизиционни разписки, можемъ да кажемъ, че нашиятъ бюджетъ за 1914 г. ще се свърши съ единъ излишъкъ отъ 7.510.411-54 л. Обаче въ счетоводно отношение това не можеше да стане, защото, ще съ законъ постановихме, че отъ бюджета на 1914 г. ще се плататъ стари дългове, а тѣй сжко законътъ за реквизицията не ми позволяваше да платя въ този бюджетъ 16 1/2 милиона лева реквизиции. Въ всички случаи, г. г. лародни прѣдставителни, макаръ съ единъ дефицитъ отъ 19.448.827-43 л. азъ мисля, че приключихме 1914 г. доста щастливо. И трѣба да признаемъ съ радостъ, че дефицитътъ не излезе толкова голъмъ, колкото можеше да се укаже. Това е вслѣдствие благотворното влияние на едно отношение, тѣй да се каже, нормално положение на България, въ което тя се намираше. Казвамъ относително нормално затова, защото общата война, която се яви въ 1914 г., влияеше и върху насъ, макаръ България да държеше единъ неутралитетъ. Това е, г. г. народни прѣдставители, което накрая ми припомнямъ, съобразно съ моитъ мошви за приключването на бюджета за 1914 г.

единъ дефицитъ отъ 22.686.842 л. Отъ държавните привилегии (кибритъ, цигарени книги и др.) сж постъпили 5.255.007.62 л., а е трѣбвало да постъпятъ 5.733.833 л.; значи, има единъ дефицитъ отъ 478.326 л. Отъ берингъ — сж постъпили за 8 мѣсеца 8.858.329-14 л., а е трѣбвало да постъпятъ за този периодъ 11.246.666 л.; значи, има единъ дефицитъ отъ 2.888.337 л. Отъ желѣзницигъ, пошитъ, телеграфитъ и пр. сж постъпили 28.069.455-93 л., а е трѣбвало да постъпятъ 32.960.000 л., значи, имаме недостигатъ отъ 4.890.545 л. И най-послѣ идатъ приходитъ отъ държавните имоти. Може би, отъ нѣкои държавни имоти да постъпятъ приходитъ, въ всеки случай, азъ, като прѣдлагахъ, какви сж перата, наклоненъ съмъ да ги припишемъ къмъ окончателно изгубенитъ, отколкото къмъ стамителнитъ. Отъ тѣхъ сж постъпили въ размѣръ на 5.622.370-63 л., а е трѣбвало да постъпятъ 12.550.000 л.; тъй щото, имаме единъ дефицитъ отъ 6.927.630 л. И тъй изгубени безвъзвратно за 8 мѣсеца имаме 37.871.680 л. Можемъ ли ние да се надѣваме, че за останалитъ 4 мѣсеца ще се навлеса нѣщо, ще постъпи въ повече, та да може да се компенсира съ нѣщо дефицитътъ? За голѣмо съжаление, не виждамъ такава възможностъ: наопаки, виждамъ, че, ако въ $\frac{1}{2}$ отъ годината ние сме изгубили 37.871.680 л., за слѣдующата една трета отъ годината тия непостъпления ще се увеличатъ. Въземе като доказателство желѣзницитъ. До м. септемврий ние имаме желѣзницитъ на разположение на публиката, на търговията, на индустрията; затова можахме да получимъ около 28 милиона лева, но отъ м. септемврий, откогато желѣзницитъ служатъ изключително за военни нѣщи и много малко, да по кажа никакъ, на търговията, а тъй също на публиката, не можемъ да кажемъ, че въ тѣзи мѣсеци ще постъпятъ пропорционално, онова, което се пада на единъ мѣсець; наопаки, ще постъпятъ по-малко. Сжщото е за държавните привилегии и берингъ. Мнозина наши съграждани, които можеха да консумиратъ или да извършватъ разни сѣлѣки, се намиратъ на бойното поле; значи нѣма консумация и сѣлѣки. Ето защо държавата ще бѣде лишена отъ онѣзи приходи, на които тя би могла да разчита, ако да не сж сжществували означенитъ причини.

Прѣдъ видъ на това, въ мотивитъ къмъ законопроекта азъ казвамъ, че по всяка вѣроятностъ дефицитътъ нѣма да се ограничи съ 37.871.680 л., колкото сж констатирани досега, но ще се възражи на 60 милиона лева. За да се помогне, малкаръ и малко, на това положение, ние имаме само едно средство, то е, да се направятъ възможнитъ икономии по разходитъ, та по този начинъ да можемъ да намалитъ размѣритъ на дефицита. Станали ли сж тѣзи икономии? Азъ употребихъ всички усилия прѣдъ полетитъ да направятъ възможнитъ и толкова желани икономии, като съкратихъ разходитъ и по този начинъ да излѣзе и 1915 съ по-малкъ дефицитъ. Азъ ще се считамъ щастливъ, ако въ нѣкои отъ идущитъ засѣдания на Народното събрание ще мога да ви съобща, че наистина разнитъ министерства сж направили съответствующитъ икономии, и да ви кажа приблизително — колко ще бѣде дефицитътъ за 1915 г. Нека минеме къмъ 1916 г. бюджета на който ние гласуваме сега, малкаръ въ двайсетини. Какво ще бѣде положението на 1916 г.? Ще има ли нѣкаква разлика отъ текущата? Спорѣдъ мене, разликата ще бѣде голѣма. Вие знаете, че миналата година гласувахме единъ законъ за увеличаване на инвалиднитъ пенсии. Това увеличаване, споредъ изчислението, направено въ пенсионното управление, ни дава едно перо отъ 7 милиона лева. Сегащата война ще ни наложи нови инвалидни пенсии, минимално 8 милиона лева — всичко 15 милиона лева. Прочее, само тѣзи двѣ суми за пенсийтъ възлизатъ на 15 милиона лева. Ами разходитъ, които искаме сега отъ васъ за управлението на новитъ земи и които за 6 мѣсеца възлизатъ на 41 милиона лева? Тѣ сж въ сжщностъ 38 милиона лева, защото Министерството на финанситъ иска 4 милиона лева, но 2 милиона лева сж купувани за кибритъ и цигарени книжки, и Министерството на земедѣлното иска 2 милиона лева и нѣщо, отъ които единъ милионъ лева е за купуване на сѣме за раздаване на населението. Значи, въ сжщностъ за самото управление сумата е съ 3 милиона по-малко. Ако ние се попитаме дали ние ще можемъ да получимъ като приходи отъ новитъ земи толкова, колкото ще бѣде потребно да изхарчимъ за тѣхната администрация, за мене отговорътъ на този въпросъ е лѣтъ — нѣма да можемъ да получимъ отъ новитъ земи по нискоя начинъ и по-голямата отъ нова, което би трѣбвало да изхарчимъ за тѣхното управление. Кой знае нѣма ли да бѣде принудено

правителството, като не получи и половината, като дохождъ, сѣдѣщо това, което ще похарчи, да гласува доста значителни суми за помощъ на това население. Ние отсѣга, като една малка прѣдвидливостъ, прѣзъ министъра на земедѣлното искаме отъ васъ единъ милионъ лева за сѣме да се раздаде на населението, което е бѣдно, за да може да засѣе. Но какви ще бѣдатъ нуждитъ на сжщото това население, което е оголено отъ войната, вие сами вече можете да имате едно прѣдставление. Азъ отсѣга съмъ дълбоко убѣденъ, че народното прѣдставителство надали би могло да избѣгне случая, който ще му се прѣдстави, да гласува и друга сума — не знамъ въ какъвъ размѣръ — за поддръжка, за подпомагане на самото население. Дали това ще бѣде въ формата на заемъ, както се е правилъ досега, или ще бѣде въ формата на безвъзвратна помощъ, то е другъ въпросъ, който ние ще разискваме. Заклучението ми е слѣдующето: разходваме за новитъ земи 38 милиона лева за 6 мѣсеца или около 76 милиона за цѣла година; оттамъ ще се добие една крупна сума, която ще увеличи дефицита на бюджета. При това особено и изключително положение бѣше невъзможно, прочее, да се състави редовенъ бюджетъ, както искаше г. Костурковъ, за 10 мѣсеца. Когато ние имаме пълна вѣра, че къмъ прѣдѣлитъ на царството ще се придадатъ земи, които ще останатъ наши и населението отъ които ще бѣде нашъ данъкоплатецъ, не можеме да направимъ два отдѣлни бюджета — да направимъ единъ отдѣленъ редовенъ бюджетъ само за царството, както иска г. Костурковъ за 10 мѣсеца, като оставимъ съвършено отдѣлно новитъ територии, които ще се присъединятъ. Редовенъ бюджетъ нѣматъ даже и добри уредени страни, каквито сж Франция, Италия, Англия и др., които воюватъ, безъ намѣрение да анексиратъ земи.

Защо Италия гласува 6/12, защо Франция гласува толкова же? Защото знаютъ, че при събитията, които прекарватъ, не може да се състави единъ редовенъ бюджетъ. Защо тѣ не искатъ всеки мѣсець по една двайсетина? Защото, като не могатъ да съставятъ бюджетъ за цѣла година или поне за първата половина, безполезно ежмѣсечно да занимаватъ народното прѣдставителство съ двайсетини. Достатъчно е правителството, Министерството на финанситъ има убѣждението, че прѣзъ тази година не може и нѣма да има редовенъ бюджетъ и да заяви чисто и просто на народното прѣдставителство: по тия и тия причини редовенъ бюджетъ за пълната година не може да се състави, затова ви искаме двайсетина. Това е смѣслътъ на аналогичнитъ рѣшения въ Франция, въ Италия и въ другитъ страни. Сжщото положение, г. г. народни прѣдставители, е у насъ. Когато ние не знаемъ, кога ще се свърши войната, можемъ ли да се занимаваме отсѣга съ редовенъ бюджетъ, какъвто иска г. Костурковъ, или не?

Или чисто и просто трѣба да кажемъ добросъвестно и ясно: нашето мнѣние е, че въ първата половина на 1916 г. не можемъ да имаме редовенъ бюджетъ, затова ви искаме още отсѣга изведнажъ 6/12, за да не се дразнимъ тукъ по поводъ на всяка 1/12. Въ юний месецъ ще трѣба да ви извикаме пакъ, за да ви прѣдставимъ, било законопроектъ за още нѣколко двайсетини, или пъкъ единъ редовенъ бюджетъ за половинъ отъ годината. Ако би ме попиталъ нѣкой отъ народнитъ прѣдставители съ какво ще се звимъ прѣдъ васъ въ юний мѣсець, отсѣга мога да ви кажа, че по всяка вѣроятностъ ще ви искамъ още нѣколко двайсетини — дали ще бѣдатъ двѣ, три, четири или шест не мога да кажа. Въ това нѣма никаква наша вина, защото събитията сж на лице и тѣ сж, които прѣпятъствуваатъ на правителството да си състави единъ редовенъ бюджетъ.

Но народнитъ прѣдставители, когато се сбираха върху подробноститъ на самия проектъ, намѣриха нѣкой недостатѣкъ и казаха: като се иска за управлението на новитъ земи 41.932.500 л., не било означено, за какво ще се разходватъ; не била опрѣдѣлена организацията на новитъ земи. Тази теза особено я разви г. Сакаровъ, като каза, че не може тъй, безъ да се посочи на народнитъ прѣдставители каква ще бѣде организацията въ новитъ земи, да се искатъ кредити, и безъ да се посочва за какво ще се харчатъ въ сжщностъ тѣзи пари.

Види се, че отъ вниманието на г. Сакаровъ е избѣгналъ чл. 4, който именно опрѣдѣля каква е организацията на новитъ земи. Въ него се казва: (Чете) „Кредититъ за тѣзи земи ще се разходватъ за нуждитъ на разнитъ ведомства, съобразно съ броя на чиновницитъ и служащитъ и размѣра на заплатитъ имъ за съответнитъ употребления по бюджета за 1915 г.“ Какво значи това? Тукъ се крие нѣ-

лата организация на новите земи. Този членът означава следното: окръжитъ въ новите земи, ако се раздѣлятъ на 15, както ги е раздѣлило Министерството на вътрѣшните работи, ще бъдатъ по брой на чиновници и по заплатата на последните точно тъй, както сж окръжитъ въ стари България, т. е. въ всеки единъ първостепененъ окръгъ, ще има единъ окръженъ управителъ, който ще получава сжщата заплата, каквато получаватъ окръжните управители въ първостепененъ окръгъ въ старото царство, ще има околийски началници, които ще получаватъ сжщата заплата и т. н. Съ други думи този първостепененъ окръгъ въ своето окръжно и околийско управление ще има сжщия персоналъ по брой и по размѣръ на заплатата, какъто се прѣдвидва въ първостепененъ окръгъ по бюджета за 1915 г. за старото царство. По отношение на финансовото управление този членъ означава, че не може да има повече чиновници въ единъ първостепененъ или второстепененъ окръгъ — отколкото сж по бюджета за 1915 г. за старото царство. Тѣй щото чл. 4 изпѣлно оприѣдѣля каква ще бъде организацията на тия земи: тя ще бъде точно такава, каквато е въ старото царство. Следователно, ние даваме 48 милиона лева за 15 окръжи.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това е ново, сега го казвате. Нѣма го нито въ мотивитѣ, нито въ таблицата. Чл. 4 говори друго нѣщо.

Министъръ Д. Тончевъ: Нѣма го въ мотивитѣ, но азъ пакъ ще ви прочета чл. 4. (Чето) „Кредититѣ за тия земи ще се разходватъ за нуждитѣ на развитіе въдомства, съобразно съ брой на чиновниците и служащите и размѣръта на заплатитѣ имъ за съответнитѣ упрѣждения по бюджета за 1915 г.“

Д-ръ Н. Сакаровъ: Обаче колко окръжи, колко акцизни началници, сега го казвате.

Министъръ Д. Тончевъ: Да, за него имате право. То е, може би, едно опущение; но не можахме да го кажемъ точно, понеже до последния моментъ не знаехме колко ще бъдатъ окръжитѣ. И народното прѣдставителство само надали би имало време сега да се занимава съ този въпросъ, защото той изисква време, за да се прочути. Ето защо ние искаме глобаленъ кредитъ за всѣко едно министерство, като дадохме сжщевременно нареждане, че организацията на новите земи ще бъде сжщата, както въ старото царство. При това иска се, щото Министерскиятъ съветъ разпрѣдѣли въ административно отношение новопридобититѣ и окупирани земи, съ огледъ нуждитѣ на държавата и населението, т. е., ако намѣри за добръ, да направятъ нѣкой съкращения въ сѣществующитѣ сега окръжи. Разбира се, че това разпрѣдѣление, което ще направятъ Министерскиятъ съветъ, ще бъде поднесено веднага въ най-близката сесия на Народното събрание, за одобрѣние, защото административното разпрѣдѣление трѣбва да става по законодателенъ редъ. Следъте обясненията, които дадохъ, всѣки отъ г. г. народнитѣ прѣдставители ще е осведѣленъ, по какъвъ начинъ, какъ и въ какъвъ размѣръ ще се харчатъ паритѣ. Азъ мога да прибавя само едно, то е, че надали ще се похарчатъ тия кредити; прѣди всичко, има една забѣлжка, въ която се казва: Военното министерство ще поче да харчи своя кредитъ 12 милиона лева само следъ демобилизацията. Азъ вѣрвамъ тѣй сжщо, че прѣвъ януарий, февруарий може би и прѣвъ мартъ не ще бъдатъ назначени всички чиновници по разнитѣ министерства. Като се изключи Министерството на вътрѣшните работи и Министерството на финанситѣ, а може би и Министерството на жѣлѣзницитѣ, както справедливо забѣлзва г. Турлаковъ, другитѣ министерства може би нѣма още да въведатъ всички служби. По такъвъ начинъ ще може да се направятъ доста економии.

Подигна се въпросъ за управлението на новите земи. Въ проекта ние имаме една забѣлжка, въ която се казва, че това управление въ всѣко отношение ще става по законитѣ на българската държава. Първоначално, г. г. народни прѣдставители, нашата идея бѣше, въ новите земи да се въведатъ само финансовитѣ, фискалнитѣ и данъчнитѣ закони, а сѣгѣ ще видимъ какво ще бъде управлението въ друго отношение. Искахме съ думи да следваме системата отъ 1912 г., когато се въведоха фискалнитѣ закони въ тогавашнитѣ нови земи.

Осѣга това изтъкна и идеята, че не би било злѣ да се управляватъ новите земи по законитѣ на царството, защото българитѣ въ Македония въ нѣщо не се отличаватъ отъ насъ,

а тъй-же ако има нѣкои сръбски земи, които биха се присъединили къмъ България, и тѣхното управление знаеме какво е било въ административно и финансово отношение. И тамъ е имало околии и окръжи; може да има нѣкой разлика, но тя е въ подробноститѣ. Ако народното прѣдставителство въ бюджетарната комисиия искаже нѣкой въгледове, че въ новите земи, било отчасти, било изцѣло, трѣбва да се остави свобода на правителството да въведе другъ нѣкой режимъ, азъ съмъ прѣдвидѣлъ, който ще ги възприема. Нѣмамъ — никаква амбиция, непрямоно забѣлжката да остане тѣй, както е вписана тукъ. Ако ние, заедно съ насъ, приемамъ, че въ новите земи, както въ Македония, тѣй сжщо и въ другитѣ окупирани земи, трѣбва да бъдатъ въведени и нѣкой други особени реформи, бѣдете уверени, че азъ съмъ прѣдвидѣлъ, който ще ги възприема.

Г. Ляпчевъ, а струва ми се и г. Сакаровъ, и г. Турлаковъ казваха: защо прилагате закона за поселения да нѣкъ, когато нѣма да получите тѣзи 10 милиона лева? Защо да не намѣримъ друга нѣкаква система, която да ги даде веднага паритѣ? Г. Ляпчевъ искаше едно мнѣние, г. Турлаковъ искаше друго, може би, още по-практично: чистото и просто вземете сръбскитѣ закони и народете, каквото е плащали единъ прѣдставителъ за една нива на сръбската властъ, сжщо да плати и на българската държава. Защо ви трѣбва вамъ, казва тѣ, още да правите репаритиции, за които се изисква подина, дѣѣ, както бѣше въ Поморлянско и другадѣ; и може би, г. Ляпчевъ бѣше правъ тогава, като казваше, че може да получатъ нѣщо една следъ три години. Досега отъ тамъ не сме получили голѣмо нѣщо, за да не кажа нищо, тъй и сега по разни причини и съображения да се отсрочи изплащането на данъцитѣ. Г. г. народни прѣдставители! Мога да ви кажа, че и азъ имамъ сжща идея, като искахъ отъ Министерския съветъ да въведемъ другъ режимъ, който не е репаритиционенъ, а режимъ декларационенъ; режимъ, който ще даде по-скоро паритѣ. Всѣки да заявя, че има сграда и ще плати върху толкова, колкото декларира, или прѣвъ декларацията заявява, че има нива, която струва толкова, и тя ще се обложи по неговата декларация. Прочее, моята идея бѣше, че трѣбва да напуснемъ репаритиционната система на нашето царство и да прибѣгваме къмъ декларационната, която е много по-практична.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Вѣрно.

Министъръ Д. Тончевъ: Обаче колежитѣ намѣриха, че е прѣдпочитателно въ новите земи да се прилагатъ законитѣ на царството. Ако въ бюджетарната комисиия се искаже мнѣния по-практични, ще ги обсъдимъ и азъ съмъ готовъ да ги възприема. Тѣй щото, когато ще обсъждаме проекта въ бюджетарната комисиия, азъ ще искамъ не само вашето мнѣние, но и вашето съдѣйствио, защото работата, както виждате, е бърза и нѣма много време да размисляваме сега какво ще бъде. Нѣколко добри ума въ бюджетарната комисиия могатъ да съдѣйствуватъ много, за да може да се избере онова, което може да бъде най-доброто и най-полезното и което ще даде най-добри резултати. Затуй азъ съ пълна готовностъ ще изслушамъ всички мнѣния въ бюджетарната комисиия и съ сжща такава готовностъ ще приема всичко добро и практично, което народното прѣдставителство би ми прѣдпорежало.

Има ли нужда, г. г. народни прѣдставители, да ви казвамъ въ какво положение се намиратъ.

Прѣдседателъ: Моля, г. министре, понеее часѣтъ е 8, трѣбва да вземеме рѣшение отъ Народното събрание за продължение на засѣданието.

Министъръ Д. Тончевъ: Азъ свършвамъ.

Прѣдседателъ: Които г. г. народни прѣдставители сж съгласни да продължимъ засѣданието, докато се гласува законопроектътъ на първо четене, моля да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Прието.

Министъръ Д. Тончевъ: Има ли нужда да ви спомена нѣщо и за нашитѣ държавни дългове? Миналата година, когато говорихъ за нашитѣ консолидирани и лѣтници дългове, причинени отъ войната, азъ ви казахъ, че тогава консолидираниитѣ дългове бѣха 810,518,960 л., лѣтницитѣ — 813,635,250 или вонжко 1,424,154,200 л. Оттогава досега какво има приплетено? Вие знаете, че прѣди датата на мобилизацията прѣвъ февруарий мѣсецъ ние получихме единъ авансъ отъ 150,000,000 л.; а отъ датата на мобили-

защитата досега сме получили 200 милиона лева. — Значи, към нашите летящи дългове за 1915 г. въ странство се прибавят още 350 милиона лева. Освен това дължимъ вътрѣшно и на Българската народна банка.

Въ края на годината ще ѝ дължимъ вътрѣшно 22 милиона лева. Значи, къмъ края на годината ние ще имаме единъ дългъ консолидиранъ и лѣтящъ крѣтло 1.800.000.000. Това ще бѣде положението на държавнитѣ дългове въ края на 1915 г. За прѣзъ 1916 г. ние имаме още единъ кредитъ 58.000.000 — 200.000.000 = 330.000.000 — милионния заемъ. Сигурно и тѣ ще бѣдатъ изразходвани.

Д-ръ Н. Сакаровъ: По тая материя постѣ ще приказваме.

Министъръ Д. Тончевъ: Ще имамъ ли неприятността да се явя прѣдъ васъ пакъ съ искане за новъ кредитъ? Азъ не мога да ви кажа, но азъ се утѣшавамъ съ вашата декларация, която направихте въ Парламента, че, ако трѣбва да се похарчи нѣщо повече отъ това, което народното прѣдставителство е гласувало, ще го гласувате.

Позволете ми, г. г. народни прѣдставители, на края да припомня думитѣ на г. Теодоръ Теодоровъ, който въ една отъ миналитѣ си рѣчи, казваше, че българскиятъ идеалъ прѣзъ балканската война ни остави дългъ прѣмъ и косвенъ отъ единъ милиардъ; сега тази война може да ни остави толкова же още, а може би и повече. Но българскиятъ народъ ще знае, колко му струва обединението. Колкото е по-скѣпо, толкова то ще му бѣде по-милу, и толкова повече той ще го цѣни. (Бурни ръкоплѣскания отъ дѣснината и дѣсна центръ)

Прѣдседателъ: Които приематъ дебатирания законопроектъ за 6/12 отъ кредититѣ по редовния бюджетъ и по

бюджетитѣ на фондотѣ за 1915 г. и врѣмевитѣ 6-мѣсеченъ кредитъ за новопродобититѣ и окупирани земи за 1916 г. на първо четене, моля, да си вдигнатъ ръката, Единодушно приетъ.

Министъръ Д. Тончевъ: Г-да! безъ да се свиква бюджетарната комисия съ покана, азъ отправямъ къмъ васъ една просба: макаръ утрѣ да е празникъ, нека ти се събере въ 10 ч. сутринята на засѣданіе.

Обаждатъ се: Има покана.

Прѣдседателъ: Има вече покана. Но вънъ отъ това, което г. министърътъ иска, азъ моля да се явятъ въ бюджетарната комисия и делегати отъ другитѣ комисии, а сѣщо и г. г. министритѣ.

Слѣдующето засѣданіе ще бѣде въ понедѣлникъ въ опредѣления отъ правилника часъ.

Да опредѣлимъ дневния редъ: На първо мѣсто второ четене законопроекта, който сега приехме на първо четене, разбира се, ако бѣде готовъ.

Втора точка отъ дневния редъ ще бѣдатъ точкитѣ отъ дневния дневенъ редъ, плюсъ като трета точка законопроекта, за който съобщихме днесъ въ началото на засѣданіето, че е постѣшилъ, а именно законопроекта за одобрене на чл. 2 отъ височайше утвърдителното положение за формирането на доброволчески отряди, обявено съ заповѣдь по дѣйствующата армия, подъ № 4 отъ 25 септември 1912 г.

Засѣданіето се вдигна.

(Вдигнато въ 8 ч. 30 минути вечерята).

Прѣдседателъ: **Д-ръ Д. Н. ВАЧОВЪ.**

Подпрѣдседателъ: **Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ.**

Секретаръ: **Д-ръ В. МИХАИЛОВЪ.**

Началникъ на Стенографското бюро: **Т. ГЪЛЖОВЪ.**